

T.C.

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI FİNANS VE BANKACILIK ANA BİLİM DALI

BANKACILIK VE FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ VE
SÜRECİN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

HAZIRLAYAN

OĞUZ ÇİRKİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ŞENOL BABUŞCU

ANKARA-2023

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 04/07/2023

Öğrencinin Adı, Soyadı: Oğuz ÇİRKİN

Öğrencinin Numarası: 21420057

Ana Bilim Dalı: Uluslararası Finans ve Bankacılık Ana Bilim Dalı

Programı: Bankacılık ve Finans Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışmanın Ünvanı/Adı, Soyadı: Prof. Dr. Şenol BABUŞCU

Tez Başlığı: Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi ve Sürecin Karşılaştırmalı Analizi

Yukarıda başlığı belirtilen Yüksek Lisans tez çalışmamın; Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç Bölümünden oluşan, toplam 132 sayfalık kısmına ilişkin, 04/07/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %5'tir. Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça Hariç
2. Alıntılar Hariç
3. Beş (5) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

“Başkent Üniversitesi Enstitüleri Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Usul ve Esaslarını” inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğruluğunu beyan ederim.

Öğrenci İmzası:

ONAY

Tarih: 04/07/2023

Öğrenci Danışmanı Ünvan, Ad, Soyad, İmza:

Prof. Dr. Şenol BABUŞCU

*Bu tez çalışmamı tüm hayatım boyunca her türlü
maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen her an
daima yanımda olan kıymetli sevgi ve saygıdeğer
Anneme ve Babama ithaf ediyorum...*

TEŞEKKÜR

Bu yüksek lisans tez çalışmasının ortaya çıkmasındaki üstün gayretlerinden dolayı, tez danışmanım Prof. Dr. Sayın Şenol BABUŞCU'ya ve Prof. Dr. Sayın Adalet HAZAR'a çok teşekkür ederim.

ÖZET

Oğuz ÇİRKİN, Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi ve Sürecin Karşılaştırmalı Analizi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bankacılık ve Finans Tezli Yüksek Lisans Programı, 2023

Günümüzde ekonomik ihtiyaçların her geçen gün kendisini daha da çok hissettirdiği sistemde, bankacılık ve finans sektörünün de önemi bir o kadar artmaktadır. Türk bankacılık sisteminde yaşanan değişimler neticesinde ülke ekonomisi de bu süreçlerden etkilenmektedir. Ekonomi ile bankacılık sektörünün bütüncül bir yaklaşım ile ele alınması neticesinde sistemin geldiği süreç bu noktada dikkat çekmektedir. Bu yüzden bankacılığın genel durumunun incelenmesi ve özelliklerine bakılmak suretiyle yıllar bazında değişimlerine yer verilmiştir. Türk bankacılığının geçmişten günümüze kadar olan tarihsel süreçlerinde yaşanmış olan dönemlere ve krizlere bakılarak, ülke ekonomisi noktasında ne gibi neticeler ile karşılaştıldığı ifade edilmektedir. Geline bu noktada ekonomi ve bankacılık sektörü etkileşiminin yıllar bazında değişimleri gösterilmiş olup, Türkiye ekonomisi bağlamında ortaya çıkan sonuçların belirli bilanço kalemleri ve rasyolar ile incelenmesiyle, ülkenin ekonomik performansına ve istikrarına dair yaptığı etki belirleyici olmaktadır. Türk bankacılık sistemi, sektöre getirmiş olduğu sonuçlar ile ülkenin ekonomik büyümesi ve gelişmesi açısından belirleyici bir unsur olarak yerini almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık ve Finans, Türk Bankacılık Sistemi, Türkiye Ekonomisi

ABSTRACT

Oğuz ÇİRKİN, Historical Development of the Turkish Banking System and Comparative Analysis of the Process, Başkent University, Institute of Social Sciences, Master's Program of Banking and Finance with Thesis, 2023

Nowadays, where economic needs make itself felt more and more each day in the system, the importance of banking and finance sector is also increasing. As a result of the changes in the Turkish banking system, the country's economy has been also affected by these processes. The process that the system has reached as a result of the economy and banking sector being handled with a holistic approach draws attention at this point. Therefore, by examining the general situation of banking and looking its characteristics are given over the changing of years. By looking at the periods and crises experienced in the historical process of Turkish banking from past to present, it is explained what kind of results have been occurred in terms of country's economy. At this point, the changes in the interaction of the economy and the banking sector have been shown over the years, by examining the results in the context of the Türkiye economy with certain balance sheet items and ratios becomes determinant on the effect of economic performance and stability of the country. The Turkish banking system with the results to the sector, takes its place as a determining factor in terms of country's economic growth and development.

Keywords: Banking and Finance, Turkish Banking System, Türkiye Economy

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ	3
1.1. Banka Tanımı ve Kavramı	3
1.2. Bankaların Temel Fonksiyonları	4
1.2.1. Finansal aracılık fonksiyonu	4
1.2.2. Ticareti geliştirme fonksiyonu	5
1.2.3. Kaynakların etkin dağılımını sağlama fonksiyonu	6
1.2.4. Gelir ve servet yönetimini etkileme fonksiyonu	6
1.2.5. Kaydi para oluşturma fonksiyonu	7
1.2.6. Para ve maliye politikalarına destek olma fonksiyonu	7
1.3. Faaliyet Alanlarına Göre Bankacılık	8
1.3.1. Merkez bankacılığı	8
1.3.2. Kalkınma bankacılığı	9

1.3.3. Katılım bankacılığı	10
1.3.4. Mevduat bankacılığı	11
1.3.5. Yatırım bankacılığı	11
1.4. Kamu Bankaları ile Özel Bankaların Ayrımı	13
1.4.1. Kamu bankalarının rolü ve ekonomi ile olan ilişkisi	13
1.4.2. Özel bankaların rolü ve ekonomi ile olan ilişkisi	14
1.5. Türk Bankacılık Sisteminin Genel Yapısı ve Temel Özellikleri	15
İKİNCİ BÖLÜM	19
2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK BANKACILIĞI VE KRİZLER	19
2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Bankacılığı	19
2.1.1. İlk bankacılığın doğuşu	19
2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu zamanında bankacılık (1847-1923)	21
2.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Türk Bankacılığı	24
2.2.1. Ulusal bankacılık dönemi (1923-1933)	25
2.2.2. Kamu bankacılığı dönemi (1933-1945)	27
2.2.3. Özel bankacılık dönemi (1945-1960)	30
2.2.4. Planlı dönem (1960-1980)	33
2.2.5. Serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1980-2000)	37
2.2.6. Düşük enflasyona geçiş dönemi (2000-2020)	43
2.2.6.1. Yeniden yapılandırma süreci	45
2.2.7. Dijitalleşme dönemi (2020-...)	54
2.3. Krizler Dönemi	59
2.3.1. 2000 yılı ve öncesi krizler	62

2.3.1.1. 1982 bankerler krizi	62
2.3.1.2. 1994 nisan krizi	65
2.3.1.3. 2000 kasım krizi	69
2.3.1.4. 2000 yılı ve öncesi krizlerin karşılaştırılması	72
2.3.2. 2000 yılı sonrası krizler	74
2.3.2.1. 2001 şubat krizi	74
2.3.2.2. 2008 küresel finans krizi	78
2.3.2.3. 2018 kur krizi	83
2.3.2.4. 2000 yılı sonrası krizlerin karşılaştırılması	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	87
3. EKONOMİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜ ETKİLEŞİMİ	87
3.1. Aktif Büyümesi	88
3.2. Kredi Büyümesi	90
3.3. Mevduat Büyümesi	92
3.4. Takipteki Krediler Rasyosu (Takipteki Kredi/Toplam Kredi)	94
3.5. Kredi/Mevduat Rasyosu	96
3.6. Finansal Varlıklar/Toplam Aktifler Rasyosu	97
3.7. Duran Varlıklar/Toplam Aktifler Rasyosu	99
3.8. Öz Kaynaklar/Toplam Pasifler Rasyosu	100
3.9. Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklar İçindeki Yeri	102
3.10. Alınan Krediler/Toplam Pasifler Rasyosu	104
3.11. Kredi/Toplam Aktifler Rasyosu	106
3.12. Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler Rasyosu	107

3.13. Aktif Kârlılığı Rasyosu	109
3.14. Öz Kaynak Kârlılığı Rasyosu	110
3.15. Faiz Dışı Gelir/Faiz Dışı Gider Rasyosu	111
3.16. Şube Başına Rasyolar ve Faaliyetlerin Etkinliği	114
3.17. Net Bilanço Döviz Pozisyonu/Öz Kaynaklar Rasyosu	120
3.18. Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler Rasyosu	122
3.19. Faiz Giderleri/Toplam Giderler Rasyosu	124
SONUÇ	126
KAYNAKLAR	133

TABLÖLER LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1.1. Faaliyet Alanlarına Göre Bankaların Çalışma Prensipleri	12
Tablo 2.1. Ulusal Bankacılık Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka ve Şube İstatistikleri	27
Tablo 2.2. Kamu Bankacılığı Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka ve Şube İstatistikleri	30
Tablo 2.3. Özel Bankacılık Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka, Şube ve Personel İstatistikleri	32
Tablo 2.4. Planlı Dönemdeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka, Şube ve Personel İstatistikleri	35
Tablo 2.5. Planlı Dönemdeki Bankacılık Sektörünün Bilanço Dağılımı (%)	37
Tablo 2.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka, Şube ve Personel İstatistikleri	41
Tablo 2.7. Serbestleşme ve Dışa Açılma Döneminde Bankacılık Sektörünün Bilanço Dağılımı (%)	43
Tablo 2.8. Düşük Enflasyona Geçiş Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka, Şube ve Personel İstatistikleri	50
Tablo 2.9. Düşük Enflasyona Geçiş Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Bilanço Dağılımı (%)	53
Tablo 2.10. Dijital Bankacılığın Yıllar Bazında Kullanıcı İstatistikleri (Milyon Kişi)	56
Tablo 2.11. Dijitalleşme Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Banka, Şube ve Personel İstatistikleri	57
Tablo 2.12. Dijitalleşme Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Bilanço Dağılımı (%)	59
Tablo 2.13. 1994-2000 Yılları Arasındaki Konsolide Bütçe Borç Stoku (Trilyon TL)	68

Tablo 3.1. Aktif Gelişimi (TL)	89
Tablo 3.2. Aktiflerin Ekonomi İçindeki Payı (%)	90
Tablo 3.3. Kredi Gelişimi (TL)	91
Tablo 3.4. Kredilerin Ekonomi İçindeki Payı (%)	92
Tablo 3.5. Mevduat Gelişimi (TL)	93
Tablo 3.6. Mevduatın Ekonomi İçindeki Payı (%)	94
Tablo 3.7. Takipteki Kredi Rasyosu Gelişimi (%)	95
Tablo 3.8. Kredi/Mevduat Gelişimi (%)	97
Tablo 3.9. Finansal Varlıklar/Toplam Aktifler Gelişimi (%)	98
Tablo 3.10. Duran Varlıklar/Toplam Aktifler Gelişimi (%)	100
Tablo 3.11. Öz Kaynaklar/Toplam Pasifler Gelişimi (%)	101
Tablo 3.12. Mevduat/Toplam Pasifler Gelişimi (%)	103
Tablo 3.13. Mevduat Dışı Yabancı Kaynaklar/Toplam Pasifler Gelişimi (%)	104
Tablo 3.14. Alınan Krediler/Toplam Pasifler Gelişimi (%)	105
Tablo 3.15. Krediler/Toplam Aktifler Gelişimi (%)	107
Tablo 3.16. Likit Aktif/Kısa Vadeli Yükümlülükler Gelişimi (%)	108
Tablo 3.17. Aktif Kârlılığı (ROA) Gelişimi (%)	110
Tablo 3.18. Öz Kaynak Kârlılığı (ROE) Gelişimi (%)	111
Tablo 3.19. Faiz Dışı Gelir/Faiz Dışı Gider Gelişimi (%)	113
Tablo 3.20. Şube Başına Kâr Gelişimi (Milyon TL)	115
Tablo 3.21. Şube Başına Aktif Gelişimi (Milyon TL)	116
Tablo 3.22. Şube Başına Mevduat Gelişimi (Milyon TL)	117
Tablo 3.23. Şube Başına Kredi Gelişimi (Milyon TL)	118

Tablo 3.24. Şube Başına Personel Gelişimi (Kişi)	119
Tablo 3.25. Net Bilanço Döviz Pozisyonu/Öz Kaynaklar Gelişimi (Milyon TL)	121
Tablo 3.26. Net Bilanço Pozisyonu+Net Bilanço Dışı Pozisyon/Öz Kaynaklar Gelişimi (Milyon TL)	122
Tablo 3.27. Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler Gelişimi (Milyon TL)	123
Tablo 3.28. Faiz Giderleri/Toplam Giderler Gelişimi (Milyon TL)	125

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar	8
Şekil 1.2. Aralık 2022 İtibarıyla Türk Bankacılığındaki Toplam Aktiflerin Dağılımı (%) ...	15
Şekil 2.1. 2000-2020 Yılları Arasındaki Enflasyon Oranları (%)	44
Şekil 2.2. Yeniden Yapılandırma Sürecinde Uygulanan Programın Döngüsü	47
Şekil 2.3. Toplam Mevduatların TL ve YP Cinsinden Dağılımı (%)	49
Şekil 2.4. 1982-1994 Yılları Arasındaki Faiz Oranları (%)	64
Şekil 2.5. 2000 Kasım Krizi Sürecindeki Yaşanan Gelişmeler	71
Şekil 2.6. 2001 Şubat Krizinin Gelişim Evresi ve Etkileri	76
Şekil 2.7. Finansal İstikrarın Makro Açıdan Analizsel Gösterimi	82
Şekil 2.8. BİST'in Piyasa Değerinin Yıllar Bazında GSYH'ye Oranı (%)	84

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

APİ	Açık Piyasa İşlemleri
A.Ş.	Anonim Şirket
ATM	Automatic Teller Machine/Otomatik Vezne Makinesi/Bankamatik
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	Borsa İstanbul
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senetleri
EFT	Elektronik Fon Transferi
Fintek	Finansal Teknoloji
GSH	Gayrisafi Hasıla
GSMH	Gayrisafi Millî Hasıla
GSYH	Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT	Kamu İktisadi Teşekkülü
NİV	Net İç Varlıklar
ROA	Return on Assets/Aktif Kârlılığı
ROE	Return on Equity/Öz Kaynak Kârlılığı
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TKBB	Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL	Türk Lirası

TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
ÜFE	Üretici Fiyat Endeksi
vb.	ve benzeri
v.y.	veri yok
YP	Yabancı Para

GİRİŞ

Türk bankacılık sektörü, çağın hızla büyümesi ile birlikte günümüzde önemli bir kavram olmanın yanı sıra kendisini her geçen gün güçlendirmekte ve insanlara hizmet etmektedir. 1980’li yıllardan itibaren ülkemizde etkisini artıran rekabet dünyadaki devletler ile etkileşim göstererek küresel temelde kendisini geliştirmiştir.

Büyüyen, gelişen ve yeniliklere ayak uyduran bir bankacılık ve finans sektörü daha çok verimliliği artırıcı ve kaliteyi ön plana çıkaran konularda gelişme kaydetmektedir. Ülkemiz için en uygun olabilecek yapısal değişikliklere uyum sağlamanın ve karar mekanizmalarını en etkili bir şekilde çalıştırarak gelecek için her türlü oluşabilecek sorunlara hazırlıklı olunmalıdır. Bu bağlamda, sektör her türlü olumsuz durum ile baş edilebilecek bir yapıda sağlam temeller üzerine kurulmalıdır.

Bankacılık ve finans sektöründe oluşabilecek sorunların ülke ekonomilerine olumsuz yönde etkilerinin düzeltilmesinin oldukça güç sonuçlar doğurabileceği bir gerçektir. Her şeyi zamanında ve planlı bir şekilde öngörerek hareket etme noktasında alınan kararlar sektör açısından kritik bir öneme sahiptir. Bankaların daha iyi koşullarda hizmet üretebilmesi ve daha sağlıklı sonuçlar almak için problemlerin ve çözüm yollarının objektif bir biçimde belirlenmesi gerekmektedir.

Günümüzde bankacılık ve finans yapısı sisteme girişin serbestleşmesi ve kolaylaşması ile kendisini geliştirmiş, teknolojinin de gelişmesi neticesinde daha çok büyümeye başlamış ve sektörün faaliyet alanlarının genişleyerek rekabetin giderek artması sebebiyle büyümeye ve yeni alanlarda faaliyet göstermeye daha elverişli bir hale gelmiştir.

Bu noktada çalışmamızın gidişatı açısından araştırmanın konusu, amacı ve öneminin ifade edilmesinin sistemin işleyişinin ifade edilebilmesi açısından daha faydalı olacaktır.

Araştırmanın konusu, Türk bankacılık sisteminin durumunu genel hatlarıyla ifade ederek, geçmişten günümüze dek uzanan sürecin açıklanarak, ekonomi ile bankacılık sektörü arasındaki kurulan bağın incelenerek anlatılmasıdır.

Araştırmanın amacı, tarihsel süreçte yaşanan gelişmeler doğrultusunda sektörde yaşanan değişimler dikkate alınarak ileride ne gibi kararların alınmasını ve neden yapılma gereği duyulacağının hedeflenmesini ifade etmektedir.

Araştırmanın önemi, bankacılık ve finans sistemi her geçen gün kendisini geliştirmekte ve yenilemektedir. Bu doğrultuda ülke ekonomisinin büyüme oranlarını da etkilediği bir gerçektir. Bu bağlamda, Türkiye ekonomisinde bankacılık sisteminin konumu oldukça önemli bir yere sahip olmakla birlikte yaşanmış olan krizlerden de ders çıkarabilmek ve yaşanabilecek krizlerin önüne geçmek açısından alınabilecek tedbirler noktasında oldukça önem arz etmektedir. Bu açıdan ekonomi ve bankacılık sektörünün birbirleri ile olan bağının çalışmada ifade edilerek anlatılmaya çalışıldığı ve kullanılan mevcut veriler doğrultusunda sürecin anlaşılabilmesi açısından önem ifade etmektedir.

Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde ana hatlarıyla ülkemizde faaliyet gösteren bankaların genel yapıları, bankalar ve bankacılık sisteminin genel durumu ile kamu ve özel bankacılık ayrımı açıklanmaya çalışılmıştır.

Tez çalışmasının ikinci bölümünde ise Türk bankacılık sisteminin geçmişten günümüze kadar yaşanan tarihsel boyutu anlatılmaya çalışılmış ve yıllar bazında krizlerin incelenmesine yer verilmiştir.

Üçüncü yani son bölümde ise nicel ve nitel veriler bağlamında, ekonomi ve bankacılık arasındaki etkileşimin incelenerek, bilanço kalemleri ve belirtilen rasyolar ile açıklanması neticesinde, ekonomi ile bankacılık boyutunun seneler bazında mevcut değişimleri anlatılmış ve sürecin anlaşılabilmesi doğrultusunda çalışmaya katkı sunması amaçlanmıştır.

Bu tez çalışmasında, Türk bankacılığının tarihsel gelişiminin süregelen değişimi incelenerek yıllar bazında oluşan değişimler ve ortaya çıkan durumlar irdelenerek ekonomi ve bankacılık arasındaki etkileşimin geldiği nokta ifade edilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BANKACILIK SİSTEMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Bankacılık sisteminin durumuna genel bir açıdan bakacağımız bu bölümde, bankalar, ekonomi ve finans sisteminde önemli bir yer edinmiş olmakla birlikte sektöründe ihtiyaçlarının sağlanması noktasında önemli kurumlar arasında yer edinmiştir. Ülke ekonomisinin temel yapı taşlarından birisi olan bankaların stratejik bir öneminin olduğu bir gerçektir. Nitekim Türkiye'nin bankacılık sektörü kendisini her geçen gün yenileyerek büyümekte ve bu açıdan ekonominin temel taşları arasında yerini almaktadır.

Bankalar, çalışma metotları birbirinden farklı olmakla beraber kendi faaliyetlerini sürdürme ve sorumluluklarının bilincinde hareket etmek kaydıyla ülke ekonomisine ve topluma yarar sağlama noktasında kritik bir öneme sahiptirler. Ülkemiz bankacılık sistemine bu açıdan baktığımız zaman farklı faaliyet kollarında mevcut çok sayıda bankanın olduğu görülmekte ve bunun neticesinde bireylerin veya kurumların ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmektedirler. Aslında yürütülen bu bankacılık faaliyetlerinin bir döngü çerçevesinde bu bağlamda Türkiye ekonomisine katkı sağladığı da bir gerçektir.

1.1. Banka Tanımı ve Kavramı

Genel bir ifade ile banka, fon sağlayan kuruluş anlamına gelmekle beraber tasarrufların biriktirilmesine aracılık eden kurumsal finans sistemidir. Bankalar, her türlü finansal hizmetlerin işlemlerinin yürütüldüğü geniş çaplı parasal ve krediler konusunda kamu ve özel sektöre hizmet vermekle birlikte bunların ihtiyaçları doğrultusunda hizmet yürüten birimlerdir. Yatırımların sürdürülebilmesi noktasında kredi kanallarını ihtiyaçlar yönünde uygulayan ekonomik sistemler bütünüdür (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020).

Bankalar, mevcut bir sistemde kâr odaklı faaliyet yürüten kuruluşlardır. Bankalar, ihtiyaç sahiplerine fon tedarik etmek suretiyle çalışmalarını sürdüren kuruluşlardır. Bankalar, fon ihtiyacının giderilmesi noktasında finansman tedariki sağlayan kurumlar bütünü olarak ifade edilebilir (Yetiz, 2016).

Bankalar bir ekonomideki para piyasalarının içindeki en önemli aktörlerdendir. Bankalar bu noktada hem yurt içi hem de yurt dışı tasarrufların kullanılması açısından fon ihtiyacı doğrultusunda hareket ederler (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

Banka kavramı, bir ödeme aracı olarak paranın kullanılmasının ötesinde artık günümüz ekonomi ve finans sisteminde teknolojinin de bankacılıkta giderek kendisini göstermesi neticesinde bankacılık işlemleri oldukça gelişmiş ve fonksiyonel bir hale dönüşmüştür (Çatıkkaş, Çoban Çelikdemir ve İbiş, 2018).

Bankacılık olgusu, tarihten bu yana insanlığın yaşamış olduğu tüm ekonomik ve finansal süreçlerinde değişimler ve gelişimler neticesinde her geçen gün kendisini yenileyen, önemini ve değerini artırmak suretiyle ekonomik ve sosyal ilişkiler çerçevesinde oluşmuş bir düzendir (Artun, 1983).

Bankacılık, para ile ilgili tüm işlemlerin ve paranın her türlü türevinin kullanıldığı çok fonksiyonlu piyasalar bütünüdür. Bu açıdan bankalar esasen ne kadar çok nakit veya fon toplarsa bunları da aynı şekilde müşterilerine kullandırmak suretiyle elde edeceği kazanç ile faaliyetlerini sürdüren piyasalardır (Kepenek, 2012).

Bankalar, ellerindeki fonları satmak suretiyle kazanç elde ederler ve bu elde ettikleri kazançları ihtiyaçlar doğrultusunda ekonomi piyasaları içindeki aktörlere kullandırma yoluna giderek kâr elde ederler.

1.2. Bankaların Temel Fonksiyonları

Bankalar, çok yönlü bir finansal sistemler bütünü olması yanında temel anlamda işlevsel bir yapılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Ekonomideki gelişmeler ışığında bankacılık sisteminin getirmiş olduğu bazı fonksiyonlar mevcuttur. Her geçen gün işlevselliğini artırmak suretiyle bu sistem belirli bir fonksiyonel yapıda devam etmektedir. Bu bağlamda, bankaların önemli işlevleri açısından ekonomide temel fonksiyonları mevcuttur.

1.2.1. Finansal aracılık fonksiyonu

Finansal sistem içerisinde faaliyetlerini sürdüren bankalar, tasarruf fazlası bulunanlardan elde ettikleri fonları, ihtiyaçları doğrultusunda fon açığı bulunanlara ücreti mukabilinde yani belirli bir faiz bedeli karşılığında verirler. Bu sayede fon tedariki yapılan tarafın likidite noktasında açığının giderilmesi sağlanmış olmakta ve bankaların ise yapılan bu işlemler neticesinde kazanç elde etmesi söz konusu olmaktadır. Bankalar, fon talebinde bulunanlar ile fon arz edenlere finansal aracılık hizmeti sunarak sistemdeki bu fonksiyonu yerine getirmektedirler (Denizli, 2015).

Finansal aracılık fonksiyonunun etkin ve sağlam bir şekilde sürdürülebilmesi fonların toplanması ile bu fonların kullanılması arasındaki marj makasının olabildiğince daraltılması ile mümkün olabilmektedir. Bu açıdan bankaların dışında vergi dilimleri ile fon ve benzeri diğer giderler bu aracılıkta etkin bir rol oynamaktadır. Marj ne kadar çok açılırsa finansal aracılık fonksiyonunun etkisi o kadar azalacak ve yatırımlar ve piyasadaki talep düşecektir. Etkin bir şekilde bu işlevin sağlanması için hem bankacılık bünyesinde hem de dış faktörlerden kaynaklı maliyet kalemlerinin azaltılması ile mümkündür (Kale, 2017).

Dolayısıyla bu süreçte bankalar piyasa içerisindeki finansal sistemde oldukça önemli bir yer edinen finansal aracılık fonksiyonu neticesinde sistemde bir köprü görevi görmektedirler.

1.2.2. Ticareti geliştirme fonksiyonu

Ülke ekonomisinde önemli bir yeri olan dış ticaretin gelişmesi ülkenin mevcut ihracatının artışı ile mümkün olabilmektedir. İhracat kalemlerinde yaşanabilecek bir yükselme neticesinde bu fonksiyonun etkin bir şekilde kullanılabilmesi sağlanabilmektedir. İhracatın bu açıdan devamlılığının sağlanması ise dış ticaretteki politikalar ile ihracat ticaretinin hızlı ve güven içerisinde gerçekleşmesinden geçmektedir. Bu ticaretin gerçekleşmesi noktasında aracılık eden bankalar ise bu ihtiyacın giderilmesinde önemli bir rol oynamaktadırlar. Teknolojinin gelişmesi ile beraber rekabetinde artması neticesinde ödeme hizmetleri, prefinansman işlemleri, banka teminatları, akreditifler ve buna benzer bankacılık hizmetleri vasıtasıyla gerçekleşir ve ihracat ile ithalattaki işleyişin güvenli bir şekilde sürdürülmesine destek sağlamaktadır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020).

Dış ticaretin gelişmesi ile birlikte finansal tabanlı firmalar çoğalmış ve faktoring ile forfaiting ve benzeri işlemler bu ticarete önemli bir konuma gelmiştir. Dış ticaretin finansmanında kullanılmakta olan bu faaliyetlerin uluslararası ticaretteki önemi hız kazanmaktadır. Uluslararası ticarete ülkeler bankaları ve ihracatçıları oluşabilecek risklerden bertaraf etmek için belirli düzenlemelere gitmişlerdir. Sigorta sistemine dayanmakta olan mal ve hizmet kalemlerinin alıcı ile satıcı arasında ticaretin gelişmesi noktasında bankacılık sistemi açısından bir köprü vazifesi görmektedir. Ticari bankaların bu süreçte oldukça ön planda olduğu ve hemen hemen her ülkede benzer sorunların yaşanabileceği varsayıldığında sigorta sistemleri ve bankaların sunduğu finansman türleri birçok ülkede benzer özellikler taşımakta ve önem arz etmektedir (Özdemir, 2005).

1.2.3. Kaynakların etkin dağılımını sağlama fonksiyonu

Bankalar, ekonomideki kaynakların etkin kullanılmasının sağlanması açısından önemli bir yere sahip olan fonların, ekonomi ve finans sistemine katkı sağlamasında görev almaktadırlar. Bankalar, piyasa aracılığı ile sağladıkları fonları, ekonomi ve finans piyasalarındaki ihtiyaç duyanlara ve batık kredi riski oluşturmayacak kesimlere aktardığı takdirde bu kaynakların yeniden etkin bir şekilde kullanılmasına katkı sağlamış olmaktadır (Denizli, 2015).

Buradaki esas amaç kaynakların etkin ve adil bir şekilde dağılımının sağlanması neticesinde gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşarak piyasadaki boşlukların doldurularak giderilmesini amaç edinmektir. Bu açıdan kaynakların doğru kullanımı neticesinde üretim ve yatırımların sağlanmasına katkı sağlayacaktır. Dolayısıyla kullandırılmaya hazır olan fonların doğru bir şekilde belirtilen yatırımlara dönüşmesinin sağlanabilmesi halinde istihdamında daha sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği esas kılınacaktır. Kullanılmaya hazır atıl fonların ise ekonomideki bankacılık sistemine dâhil edilerek belli başlı kazanımlar sağlanabilecek ve hem tasarrufla bulunanlar açısından hem de fon talebinde bulunanlar açısından en üst seviyede yarar sağlayabilecektir.

1.2.4. Gelir ve servet yönetimini etkileme fonksiyonu

Bankalar, gelir ve servet yönetiminin belirlenmesi noktasında uygulanan kredi politikası ile gelirdeki ve servetteki yönetimde kontrolün sağlanmasında belirleyici bir unsurdur. Bu açıdan bankalar, ihtiyaç duyan firmalara ve sektörler için uygun kredi olanakları sunarak bu noktada istihdamında artmasını tetikleyecek ve gelir seviyelerini nispi oranda yükseltecek ve adil bir gelir ve servet dağılımına aracı olacaktır. Gelir seviyesinde düşük durumda olan kesimlerin ise gelir seviyelerinde bir miktar iyileşmeler yaşanabilecektir (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020).

Bankalar tasarrufla bulunanların fonlarını değerlendirmek suretiyle kişilerin servetlerinde oynamalara sebep olabilmektedirler. Dolayısıyla bankalar, gelirlerin ve servetlerin yönetilmesi hususunda toplumdaki bireylerin birikimlerinde farklılıklar meydana getirebilmekte ve bu da hanehalklarının varlıklarını etkileyebilmektedir.

1.2.5. Kaydi para oluşturma fonksiyonu

Kaydi paranın bankalar tarafından oluşturulması noktasında banka hesaplarına para yatırılması şart değildir. Bankalar, müşterilerine kredi imkânı tanımları ile kullandırdıkları krediler ve kredi kartları yoluyla da kaydi para oluşturabilmektedirler (Gülhan, 2009).

Bankalar, kaydi para oluşturma sürecinde kredi vermek suretiyle para arzında bir artışa sebep olmaktadır. Bankaların, kredi olarak kullandırdıkları fonlar neticesinde vadesiz mevduat olarak oluşturulan fonların kaydi para olarak sisteme girmesi sürecidir. Bankalar aracılığı ile yapılan borç alıp ve borç verme işlemlerinden dolayı kaydi para sürekli değişiklik gösterebilmektedir. Kaydi para seviyesi ne kadar çok artarsa ekonomide yaşanan kayıt dışılık oranı da o kadar azalmaktadır. Bir başka açıdan ise zorunlu karşılık oranları ne kadar düşük ise oluşturulan kaydi paranın miktarı da o kadar yükselecektir.

1.2.6. Para ve maliye politikalarına destek olma fonksiyonu

Devlet ekonomik sistemde fiyatlardaki dengenin sağlanması ve sürdürülebilir bir büyüme için farklı politikalar uygulama noktasında istikrarı sağlamayı amaç edinmektedir. Merkez bankasının para politikasının kontrolü noktasında önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu açıdan bankaların uygulayacağı politikalar para arzı noktasında büyümeye veya küçülmeye gidebilmektedir (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020).

Para politikaları ile koordineli bir şekilde hareket etmesi gereken maliye politikalarının ülke ekonomisi için önemli bir yeri vardır. Çünkü yaşanabilecek ekonomik problemlerin veya krizlerin önlenebilmeleri noktasında maliye politikalarının doğru uygulanabilirliği oldukça önem arz etmektedir. Bu açıdan hem para hem maliye politikalarının devamlılığının sağlanması açısından bankaların rolü oldukça önemlidir ve bu iki politika ile uyum içinde hareket edebilmesi oldukça kritik bir öneme sahiptir (Bozkurt ve Karatay Göğül, 2010).

Para politikasında mevduat oluşturulması ve para arzı süreci oldukça önemlidir. Merkez bankası, bankalar ve mevduat sahipleri burada önemli unsurlardır. Merkez bankası, burada parasal tabanı kontrol altına alarak görevini yürütmektedir. Bankalar ise ellerindeki serbest rezervleri kredi olarak kullanırlar ve bu sayede mevduat oluşumunda önemli bir rol oynarlar. Mevduat sahipleri ise kendilerine ait olan varlıkları nakit cinsinden mi yoksa mevduat cinsinden mi değerlendireceklerine karar verirler. Bankalar vasıtasıyla kredi kullanmanın neticesinde ise para arzında genişleme görülmektedir. Bankaların kredi verebilecek rezerv oranları arttıkça bunları kullanılabirliği de artmaktadır.

Devlet maliye politikası ile makro dengenin istikrarının korunması ve bunun neticesinde bu dengenin daha iyi bir konuma gelmesini sağlamakla beraber oluşabilecek ya da oluşmuş olan dengesizlikleri gidermekle sürece müdahale etmektedir. Dolayısıyla maliye politikasının, daraltıcı bir politika olarak uygulanması neticesinde faiz oranlarında bir düşüş oluşurken, genişletici bir politikada ise faiz oranlarında bir artış oluşacaktır. Bankalar ise bu faiz oranları neticesinde bu sürecin bir parçası konumunda yer almaktadırlar.

1.3. Faaliyet Alanlarına Göre Bankacılık

Bankacılık sistemimizin bir parçası olarak faaliyet gösteren bankaları merkez bankası, kalkınma bankaları, katılım bankaları, mevduat bankaları ve yatırım bankaları olarak beş ana kategoride ifade etmek mümkündür.

Şekil 1.1. Faaliyet Alanlarına Göre Bankalar

Kaynak: Şekil yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 1.1.'de, Türkiye'de faaliyet yürüten beş farklı bankacılık kolu gösterilmiştir.

1.3.1. Merkez bankacılığı

Merkez bankaları, ülkelerin ekonomi ve finans sisteminde önemli bir rol üstlenmektedirler. Para ve kur politikalarında sorumlulukları vardır. Merkez bankasının emisyon

faaliyetinden piyasanın kontrol ve düzen mekanizmasının sağlanmasına kadar birçok görevi ve sorumlulukları vardır. TCMB'nin temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır.

Merkez bankalarının işlevi ülkelerin parasal yönetimini kontrol ederek mevcut paranın dalgalanmasını engellemek ve oluşabilecek para arzını yöneterek faiz oranını saptamaktır. Bunun sonucunda ise ülke parasının diğer para birimleri karşısında değerinin korunması amaçlanmakta ve iktisadi açıdan ülke ekonomisinin istikrarının korunmasına yardımcı olmaktadır (Gökçe ve Küçükkaplan, 2018).

Merkez bankasının bağımsızlığının önemi fiyatlardaki bozulmaların önüne geçilebilmesi noktasında ve bunun devamlılığının sağlanabilmesi açısından son derece önemlidir. Dolayısıyla merkez bankaları bağımsız bir şekilde hareket etmeleri neticesinde fiyat istikrarının yanı sıra finansal istikrarında sağlanabilmesi noktasında ihtiyaç halinde elindeki araçları kullanabilmesinin önemini amaç edinmektedir (Kavlu, 2022).

TCMB'nin belli başlı temel görevleri vardır:

- Açık piyasa işlemleri yapmak,
- Türk lirasının değerinin korunması noktasında gereken önlemlerin alınması ve yabancı cinsten paralar ile altın karşısındaki eşdeğerliliğinin tespitine yönelik kur rejiminin belirlenmesi,
- Zorunlu karşılık oranları ve disonibilite ile alakalı usul ve esasların belirlenmesi,
- Reeskont ve avans işlemlerinin yürütülmesi,
- Altın ve döviz rezervlerinin yönetilmesi,
- TL'nin tedavülünün ve hacminin saptanması ve ödemeler noktasında her türlü yöntemlerin ve araçların belirlenmesi,
- Para ile döviz piyasalarının finansal süreçte düzenlenmesi için önlemler almak ve finansal sistemin istikrarının sağlanması,
- Mali piyasaların işleyişini takip etmek,
- Bankaların mevduatlarının ve özel finans sektöründeki katılım hesaplarının vadelerinin ve türlerinin belirlenmesi (TCMB, 2019a).

1.3.2. Kalkınma bankacılığı

Ticari bankaların aksine kalkınma bankalarının mevduat kabul etmemekle beraber sağladıkları fonlar aracılığı ile kurumlara, kuruluşlara, işletmelere vb. sektörlerle finansman

desteği sunmakla görevlidir. Endüstriyel büyümenin ilerlemesine destek vererek bu konuda Őirketlere fon oluşturmak kaydıyla kaynak ve teknik bakımdan yardım sağırlar. GiriŐimcilere ve yeni yatırımcılara finansman desteği vererek bu alanda süreci kolaylaŐtırırlar.

Kalkınma bankaları, ülkedeki birikimlerin verimli bir Şekilde kullanılmasını sağlamak koşuluyla sanayileŐmeye destek olmak, projelere katkı vererek mali sistemin rezervlerini endüstriye aktarmak yoluyla yatırımcıların sektörde daha kolay fona ulaŐmasını sağlarlar (Arslan ve Bora, 2022).

GiriŐimcilerin teşvik edilmelerini sağlamak amacıyla istihdamın artırılması konusunda çalışmalar yürüterek ayrıca kaynak tedariki konusunda yardımcı olmaktadır. İhracatın desteklenmesi açısından rekabeti ve dış ticaret potansiyeli fazla olan sektörlerin desteklenmesini amaç edinmektedirler (Kot Szdinleyen, 2019).

Kalkınma bankalarının mevduat kabul etme yetkisi olmadığından dolayı para oluŐturması mümkün değildir ve tahvil çıkarmak suretiyle borçlanma yoluna giderek kaynaklarını tedarik etmektedirler.

1.3.3. Katılım bankacılığı

Katılım bankacılığı, faizsiz bankacılık esasına göre işleyiş gösteren bir bankacılık olmanın yanı sıra kr ve zarar prensibine göre faaliyet gösterir ve dolayısıyla oluşabilecek risk veya riskleri de beraberinde üstlenirler. Bu bankacılık türü özel cari hesaplar ile katılım hesapları aracılığı yoluyla kullandırığı fonlar ile oluşturulan bir bankacılık türüdür. Faiz ve nakd kredi sisteminin olmadığı bu bankacılık bir ticaret ilişkisi çerçevesinde faaliyetlerini sürdürürler. Dolayısıyla katılım bankalarının kendine özgü çalışma prensibi olmakla beraber fon toplama ve kullandırma yöntemleri de mevcuttur.

Katılım bankalarının hesaplarında biriken paraların müşteriler tarafından herhangi bir zamanda bankadan çekilebilmesi mümkündür lakin krdan pay kazancı bu durumda oluŐmaz. Burada amaç vade tarihini beklemektir. Bir krediden ziyade kiralama metodu ile çalışarak müŐteriye finansman desteği sağlarlar ve bu doğrultuda faaliyet gösterirler (Yılmaz, 2018).

Dolayısıyla faiz anlayışının benimsenmediği bankacılık olan katılım bankacılığında finansman toplama mantığı kr ve zarar usulüne göre olduğu için bu anlayış çerçevesinde yapılan işlemlerde finansman kullandırırken peŐın alıp vadeli satma yöntemiyle faaliyetlerini

sürdürmektedirler. Nakit kredi anlayışı olmamakla beraber herhangi bir faiz karşılığında finansman tedariki sağlamazlar (Bozkurt, 2022).

Neticede nakit kredi anlayışının olmadığı bir bankacılık olarak tanımlanabilir. Dolayısıyla ticaret ilişkisi üzerinden sürdürülen bir bankacılık sistemi anlayışını benimser ve ödemelerin ise bir ortaklık bünyesinde yapılmasını amaç edinmektedir (Yalçınkaya, 2022).

1.3.4. Mevduat bankacılığı

Mevduat bankacılığı ise katılım bankacılığının aksine faizin kullanıldığı bir bankacılık alanı olarak adlandırılabilir. Belirlenen bir vade tarihinde ve belirlenen bir faiz oranına göre ödeme yapmayı taahhüt eder. Mevduat ve faiz denklemine göre hareket eden mevduat bankaları topladıkları bu mevduatlar üzerinden bireysel veya ticari kredi kullandırmak suretiyle işlem yürütürler. Ülkemiz bankacılık sektöründe etkin bir büyüklüğe sahip ve ciddi bir rekabet piyasasında olması sebebiyle ticari bankacılık, sistemde önemi bir konuma gelmiş ve diğer bankacılık kollarına göre daha yaygın kullanılmakta ve ülke çapında daha çok yaygınlaşmıştır.

Mevduat bankaları diğer bir ifade ile ticari bankalar sermayeleri ne kadar fazla olursa kredi verebilme olanakları ve farklı bankacılık işlemlerini gerçekleştirebilmeleri de o kadar fazla olmaktadır. Lakin sermayenin yüksek maliyet gerektiren bir üretim unsuru olmasından dolayı mevduat bankaları maliyetleri başka kaynaklara göre daha az olan fonlara yönelmektedirler (Sezgin, 2020).

Ticari bankaların esas olarak yaptıkları faaliyet kaydi paranın oluşturulmasıdır. Kısacası kaydi para, mevduatın bankaya yatırıldıktan sonraki zorunlu karşılık değeri düşüldükten sonra başka bir şekilde kredi olarak kullanılması neticesinde oluşmaktadır. Çek işlemlerinin oldukça fazla kullanıldığı bir piyasada kaydi para daha önemli bir rol üstlenmektedir (Sel, 2009).

1.3.5. Yatırım bankacılığı

Yatırım bankaları da benzer şekilde kalkınma bankaları gibi mevduat kabul etmezler. Bu bankacılık türü ileriye dönük kaynaklarını kredi olarak firmalara kullanır. Sermaye piyasalarında faaliyet gösteren yatırım bankacılığı bu alandaki araçları kullanarak sağladığı fonları işletmelere kullandırmak koşulu ile bir nevi yatırım danışmanlığı hizmeti veren bankacılıktır.

Yatırım bankaları, müşteriler için uzun süreli fon oluşturarak kaynak sağlamak suretiyle işlemlerini gerçekleştirirler. Yatırım bankaları, bir ülkenin ekonomik ve kalkınmışlık açısından gelişmesine önemli katkılar sağlar (Taşar, 2019).

Menkul değerlerin ihracı ile birleşme ve satın alma piyasasında danışmanlık faaliyetleri görevlerini yürüten yatırım bankaları, sistemde yatırımların finanse edilmesinde görev almaktadır. Kurumsal firmalara ve yatırımcılara fonlarını değerlendirmek suretiyle aracılık hizmetlerini yürütmektedirler. Yatırım bankacılığı sistemi, sermaye piyasalarının etkin ve belirli bir düzeye gelmiş olduğu ülkelerde sanayi alanında oldukça etkili bir bankacılık faaliyet koludur. Reel sektörün piyasadaki ihtiyaç duyduğu uzun vadeli fon gereksinimlerini karşılamaktadır (Aydın, 2022).

Yatırım bankaları bu noktada ticari bankalardan farklı olarak mevduat toplama yetkisi olmadığından dolayı mevduat bankaları ile mukayese edildiğinde hizmetleri daha kısıtlıdır. Kamu kuruluşları ve reel sektörün uzun vadede fon tedariklerini sağlarlar ve hisse senedi ile tahvil ihracı yaparak faaliyet göstermektedirler (Anık, 2019).

Tablo 1.1. Faaliyet Alanlarına Göre Bankaların Çalışma Prensipleri

Merkez Bankası	Fiyat istikrarının sağlanmasını amaçlamakta, finansal istikrar için gerekli tedbirleri almakla görevlidir. Para ve kur politikalarından sorumludur.
Kalkınma Bankaları	Mevduat kabulü işlemlerini ve katılım fonu hesabı faaliyetlerini yürütemezler, yatırımlara kaynak tedariki konusunda finansman sağlarlar.
Katılım Bankaları	Mevduat toplayamazlar, katılım fonu kabulü esasına göre faaliyet gösterir ve faizsiz bankacılık anlayışına göre hareket ederler.
Mevduat Bankaları	Katılım fonu hesabı işlemleri ve finansal kiralama faaliyetlerini yürütemezler, mevduat toplama anlayışı ile faizi esas alırlar.
Yatırım Bankaları	Mevduat toplama ve katılım fonu işlemleri yapamaz, reel sektörün uzun vadeli fon tedarikinin sağlanması noktasında hisse senedi ve tahvil ihracı yaparlar.

Kaynak: Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 1.1.'de görüldüğü üzere, Türk bankacılık sistemindeki beş farklı bankacılık kolunu birbirinden ayıran en temel özellikleri vurgulanmıştır.

1.4. Kamu Bankaları ile Özel Bankaların Ayrımı

Mülkiyetinin devlete ait olduğu ve sermayesinin devlet tarafından desteklendiği bankalar kamu bankalarıdır. Sermaye yapısının özel şahıs ya da şahıslar ya da özel kurum veya kuruluşlar vasıtasıyla oluşturulan ve devletin katkısının olmadığı bankalar ise özel bankalardır.

Ülkemizde hem kamu bankaları hem de özel bankalar oldukça yaygın bir şekilde faaliyetlerini yürütmektedirler. Kamusal sermayeli devlet bankalarının piyasada daha çok öncü rol üstlendiği görülmektedir. Buna karşın özel bankaların ise bazı zamanlarda aynı şekilde çalıştıkları gözlemlenmektedir.

1.4.1. Kamu bankalarının rolü ve ekonomi ile olan ilişkisi

Cumhuriyet dönemi sonrası bankacılık faaliyetleri giderek artış göstermiş ve kamu bankalarının kurulma süreci hız kazanmıştır. Ülkemizde kamu bankaları ekonominin büyümesinde ve gelişmesinde önemli bir rol üstlenmekte bu sayede de ileriye dönük bankacılık sektörüne ön ayak olmaktadır. Devlet bankaları özelleştirilme kapsamında azalma eğilime girmiş olsa da bankacılık sistemimizde piyasayı önemli ölçüde şekillendiren kamu bankaları ekonominin en önemli yapısal taşlarından birini oluşturmaktadır (Tunay, Uzuner ve Yiğit, 1997).

Cumhuriyet dönemi sonrası özellikle kamu bankacılığı döneminde, ekonomik büyümenin gelişmesine yönelik politika ve yöntemler uygulanmaya konmuş ve bunun sonucunda kamu bankalarının kurulması sağlanmıştır. Ülkede çeşitli sektör kollarına yönelik birçok bankanın kurulmasına öncülük edilmekle beraber üretim ve sanayinin tesisi noktasında her kesime hitap edebilecek devlet bankaları kurulmuştur. Devlet bankaları piyasa düzeninin aksaklıklarını, eksik yönlerini, ekonomi ile olan finansal ilişkisini düzenlemeye katkı sağlamak amacıyla direkt kamu müdahalesi olarak ortaya çıkmıştır (Çondur, 2000).

Kamusal bankalar yüksek olmayan kredi faizleri uygulamak suretiyle ülkenin ekonomik ve piyasa koşullarına yönelik gelir eşitsizliğinin oluşmamasına ve işbirliklerinin sürekliliğinin devam etmesine öncü olması açısından önemli bir konumda kendisini göstermiştir (Uçarkaya, 2006).

Kamusal bankalar, piyasadaki finansal ve iktisadi istikrarın tesisi noktasında faaliyetlerini sürdürmektedirler. Ekonominin çarklarının dönmesi noktasında ve finans

sistemine öncü olmak amacıyla çalışmalar yürütürler. Ülke ekonomisinde sağlam bir banka yapısının mümkün kılınması, finans sisteminin mekanizmalarının düzgün bir şekilde çalışması ve oluşabilecek aksaklıkları önlemek gibi hedefleri amaç edinmiştir. Bu doğrultuda yatırımcıların istekleri doğrultusunda finansman desteği de vererek ekonomik büyüme ve gelişmeye katkı sağlamaktadırlar (Altınkök, 2009).

Bu açıdan bakıldığı zaman ihtiyaç sahipleri için finansmana ulaşmada kamu bankası olması sebebiyle oluşturduğu güven ortamının yanı sıra daha uygun fon sağlanması açısından da kârlı bir sonuç elde etmelerinden dolayı ekonomide tercih edilebilmektedir. Kamu bankaları, likidite tedariki sorunu yaşamaları noktasında ise mevduat ve para piyasasındaki faiz oranlarını etkileyerek artmalarına neden olmaktadır (Oktay Akın, 2018).

1.4.2. Özel bankaların rolü ve ekonomi ile olan ilişkisi

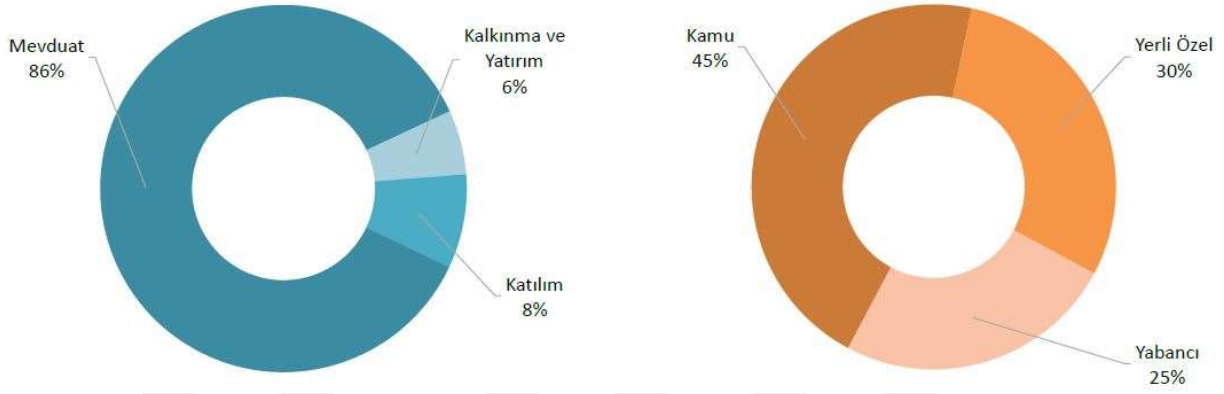
1980 öncesi ithal ikameci modelin sorunlar göstermesi ve kur krizi olarak kendini göstermesi neticesinde bankalar kendileri için bir takım önlemler almışlardır. Özel bankalar, daha çok şubeleşmeye giderek risk olasılıklarının olmadığı yerlere eğilim göstermişlerdir ve daha çok mevduata yönelik bankacılık faaliyetleri sergilemişlerdir. 1980 sonrası ülkemiz dış ekonomiye açılarak sermaye ve dolaşım hareketliliğine önem vermiş arkasından yeni bir evreye girmiştir. Özel bankacılık, 1980 sonrası kamu bankacılığına kıyasla payını belirli bir ölçüde artırarak sektörün öncüsü olma noktasında bir evreye gelmiştir. Özel bankalar, kendilerine bu süreçte yeni ortaklar ve birleşmeler katarak bankacılık sektöründe değişimin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bankaların birleşmeleri veya satın alınmaları noktasında bankacılık sistemi daha fazla ön plana çıkmış ve sermaye hareketliliği artmakla birlikte finansal işlemlerde önem kazanmıştır (Köne, 2003).

1990'lı yıllarda devlet bankalarında bütçenin dengeye gelmesi konusunda ciddi kaynak kullanımı olmuş ve bilanço kalemlerinde ciddi kayıplar oluşmuş buna benzer durum özel bankalarda da kendisini göstermiş ve aktif büyüklükler, likidite gibi alanlarda ciddi kayıplar görülmüştür. Özel bankalar 2001 Şubat krizi sonrası ciddi sermaye kayıpları yaşamış ve bunun çözümü neticesinde birçok banka birleşmiştir. Kriz sonrası TMSF bu noktada devreye girmiş ve bankalara buraya devredilmek koşuluyla müdahale edilmiştir (Keskin ve diğer., 2008).

Bu açıdan hem kamu hem de özel bankaların rolünün Türkiye ekonomisi açısından getireceği katkılar kaçınılmazdır. Ülke ekonomisinde bu iki bankacılık kalemine de ihtiyaç

olduğu bir gerçektir. Kamusal ve özel sermayeli bankalar, toplumdaki tasarruf ve yatırımlar noktasında ülkenin refahı ve istikrarı açısından kritik bir önem arz etmektedirler. Dolayısıyla ülke ekonomisinin büyüme rakamlarına da etki edeceğinden dolayı sürece katkısı önemlidir.

Şekil 1.2. Aralık 2022 İtibarıyla Türk Bankacılığındaki Toplam Aktiflerin Dağılımı (%)

Kaynak: BDDK. (2022, Aralık). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri*. İstanbul.

Şekil 1.2.'de belirtildiği üzere, Türk bankacılık sektöründe toplam aktiflerin dağılımı faaliyet alanlarına göre bankacılıkta mevduat bankalarının en büyük paya sahip olduğu görülmektedir. Devamında ise bu paydan katılım bankalarının sonrasında ise kalkınma ve yatırım bankalarının aldığı görülmektedir. Ayrıca, kamu bankalarının almış olduğu pay ilk sırada yer alırken onu yerli özel bankalar izlemekte ve arkasından da yabancı bankaların aldığı pay gelmektedir.

Bu açıdan finansal piyasaların temelinde olan fon aktarım mekanizması ve bunu kullanarak sektördeki pastadan büyük bir pay alan mevduat bankaları, para piyasası açısından önemli bir unsurdur. Bu mevduatların yatırımlar aracılığıyla üretimde kullanılabilmesi sağlanabildiği takdirde ve üretimde de yaşanabilecek bir artış ile gelir ve bunun sonucunda da tasarruflarda bir artışın yaşanabilmesi söz konusu olabilmektedir (Kaplan, 2020).

1.5. Türk Bankacılık Sisteminin Genel Yapısı ve Temel Özellikleri

Türk bankacılık sektörü her geçen gün kendisini geliştirmekte ve ekonomik büyüme ve gelişmeye öncü olarak Türkiye ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bankalar, ekonominin kayıt altında tutulmasından finansal istikrarın sağlanmasına kadar geniş bir yelpazede faaliyet sürdürmektedirler. Günümüzde bankalar sermaye ve likidite açısından belirli bir düzeye erişmiş kâr oranlarını artırmışlardır. Bankalar, kendi alanlarında kurumsal bir yapı çerçevesinde sektörde çalışmalarını sürdürmektedirler. Bu açıdan faaliyet alanları

çerçevesinde hizmet verdikleri gibi kendi sorumluluk sahalarının dışına da çıkamazlar. Bu bağlamda, yapamayacakları işlemlerde mevcuttur. “Mevduat bankaları, *katılım fonu kabulü ve finansal kiralama işlemleri*; katılım bankaları *mevduat kabulü*; kalkınma ve yatırım bankaları ise *mevduat kabulü ve katılım fonu kabulü* faaliyetleri gerçekleştiremezler” (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020:6).

Bankacılık sisteminde bulunan büyük bankalar ile beraber çok sayıda da küçük banka sektörde yer almaktadır. Küçük bankaların bu süreçte izleyecekleri yol sistem açısından önem arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında piyasadaki genel yapının işleyişinin belirlenmesinde büyük bankaların rolünün olduğu ve küçük bankaların ise bu süreçte büyük bankaları takip etmesi neticesinde türdeş ürünlere sahip olan sektörde sistem şekillenmektedir(Coşkun ve diğer., 2012).

Türk bankacılık sisteminin temel özelliklerine bakacak olursak bunları belli başlı maddeler halinde sıralayabiliriz:

- Ülkemiz bankacılık sisteminin yapısı daha çok mevduat temelli bir yapıya sahiptir,
- Birden çok şubeli bir yapıda hizmet vermektedirler,
- Bankacılık sistemimizde piyasanın durumu oligopolist bir modelde şekillenmektedir,
- Devlet sermayeli bankalar piyasayı yönlendirmekte ve öncülük etmektedir,
- Kamu ve özel bankaların beraber hareket ettiği yapının yanı sıra özel bankalar içinden holding bankacılığı kendisini belli etmektedir (Tunay, Uzuner ve Yiğit, 1997).

Türk bankacılık sistemi, bu doğrultuda hem kamusal hem de özel sektör tabanlı bankacılık alanında kendisini sürekli geliştirerek ekonomik kalkınmaya katkı sağlayan bir yapıda faaliyetlerini sürdürmektedir. Farklı faaliyet alanlarında hizmetlerini sürdüren bankalar, herkese uygun bankacılık hizmetleri sunmakta ve finansman tedariki noktasında öncü olmaktadır. Ekonominin bu açıdan, bankalar yoluyla elde ettiği kazanımlarının tasarruf sahipleri ve yatırımcılar içinde bir fırsat olduğu bilinmektedir. Netice itibarıyla büyüyen bir bankacılık sektörünün aynı şekilde büyüyen bir ekonomiye de zemin hazırlayabileceği bir gerçekliktir.

Kullanılan fonların yatırımlara dönüşmesinin önemli olduğu bir ekonomide piyasanın da bundan bir kazanç sağlaması neticesinde hem bankacılık sektörü hem de yatırımcılar açısından oldukça önemli bir kazanım elde edilmektedir. Ekonomiye kazandırılan her bir fonun hem ülke ekonomisine hem de bankacılık sektörüne fayda sağlayacağı bilinmektedir.

Ülkemiz bankacılık sisteminin bu doğrultuda işgücüne getirmiş olduğu katkılar neticesinde ve sunmuş olduğu geniş ürün yapısı sebebiyle günden güne büyümeye ve gelişmeye devam etmektedir. Bankacılıktaki bu gelişmenin tüm bankacılık faaliyet alanı kollarında yaygınlaşması da sektörün büyüklüğü ve gelişimi açısından dikkat çekici bir gelişme olarak görülmektedir.

Bankacılık sektörü, ülke ekonomisinin geldiği noktada teknolojik ilerlemeyi de en etkin bir biçimde kullanarak sistemin daha sağlıklı ve istikrarlı bir şekilde sürdürülebilirliği açısından sürecin bir parçası konumundadırlar. Finans sektörünün giderek büyümesi ile Türk bankacılık sektörünün de bu büyümenin en etkili unsurlarından birisi olduğu da sürecin anlaşılabilmesi noktasında dikkat çekmektedir. Finansal istikrarda sağlanabilecek her bir kazanımın hem Türkiye ekonomisi hem de Türk bankacılık ve finans sistemi bağlamında sürdürülebilir bir büyümeye katkı sağlayacağı görülmektedir.

Bu noktada yaşanan gelişmeler ile birlikte, Türk bankacılık sektörünün yerinin de iyi analiz edilmesi gerekmekte ve bu doğrultuda belirli bir takım ekonomik değerlere bakılması sistemin sağlığı açısından önemli olabilmektedir. Bu açıdan bazı göstergelere bakacak olursak:

- GSYH'deki değişimlerin takip edilmesi,
- İstihdamın ve işsizlik oranının izlenmesi,
- Bütçenin takibinin gözlemlenmesi,
- Borç stoklarının ve gelişmelerinin takibinin yapılması,
- Ödemeler dengesinde yaşanan değişimlere bakılması,
- Parasal göstergelerdeki değişimlerin incelenmesi,
- Mevduatlarda ve kredilerde oluşan durumların değerlendirilmesi,
- Borsa endekslerinin analiz edilerek irdelenmesi,
- Diğer yaşanan gelişmeler vb. durumlar oldukça önemlidir (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

Bankacılık sistemimiz bünyesinde kurumsal yönetim işleyişinde düşük sermaye maliyetleri ile kurumsal açıdan performansında yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Dolayısıyla sağlam bir kurumsal işleyiş neticesinde ekonomi ve sermaye piyasalarındaki verimlilikte artmakla beraber Türk bankacılık sistemi bünyesinde bıraktığı izlenimde olumlu olacaktır. Bankacılık sistemine bakıldığında sektörün kurumsal bir iletişim ile etkili bir koordinasyon sağlaması noktasında şeffaflık ile doğruluk prensiplerine bağlı kalarak sağlam ve nitelikli bir

bilgi akışının sağlanması da esas alınmıştır. Dolayısıyla bankacılık sektörünün, gerek etik gerek hukuki sorumluluklarının bilincinde hareket etmesi sistemin işlevselliği açısından oldukça gereklidir. Ayrıca, kurumsal yapının getirmiş olduğu disiplin ve sorumlulukların neticesinde sektör üzerinde ve Türkiye ekonomisi bağlamında bir kazanç sağlamaktadır (Akın ve Aslanoğlu, 2007).

Bu açıdan bakıldığında zaman bankacılıktaki kurum kültürünün etkin ve sağlam bir şekilde idame edilmesinin sektörün gelişmesi ve ülke ekonomisine olan kazancının tartışılmaz bir gerçeklik olduğu göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla bankacılık sektörünün yanı sıra finansal sektöründe bundan faydalanabileceği bilinmektedir.

Türk bankacılık sisteminde sektörün büyümesi ile beraber kurumsallaşma ve güvenilirlik sağlanması açısından doğru ve özgün bilginin aktarılması önem kazanmıştır. Tasarruf sahipleri ile yatırımcıların uygun koşullarda farklı bankacılık hizmetlerine erişimi noktasında sistemin kendi dinamikleri gelişme gösterdikçe ülke ekonomisine de katkı sağlayacağı gözden kaçırılmamalıdır.

Türk bankacılık sistemi, bu bağlamda ileriye dönük kendi yapısını güçlendirmeye odaklı çalışmalar yaparak sağlam bir sektör büyümesini de peşinden getirecektir. Bu noktada hem kamu bankalarının hem de özel bankaların sektördeki konumlarının belirlenmesi hususu bankacılık sektörü açısından dikkatlice takip edilmeli ve ülke ekonomisinin gidişatı hakkında yol gösterici olmaları önem arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK BANKACILIĞI VE KRİZLER

Tarihsel süreçte yaşanan gelişmelerin aktarıldığı bu bölümde, Türk bankacılık sektörünü geldiğimiz bu aşamada yaşanan gelişmeler ışığında değerlendirecek ve yaşanan krizlerin akabinde bankacılık sektörünün geldiği duruma bakacağız. Cumhuriyet dönemi öncesi ve cumhuriyet dönemi sonrası olarak Türk bankacılık sistemini anlatarak, krizler döneminin incelenmesi çalışmanın gidişatı açısından son derece önemlidir.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında bankacılık alanında yaşanan gelişmelerden bu yana günümüze kadar geçen sürede yaşanan olayların anlatılması ile beraber teknolojinin de her geçen gün artarak kendisini gösterdiği çağımızda bankacılığın geldiği son noktayı açıklamak sektörün değişimi ve gelişimi açısından önem arz etmektedir.

2.1. Cumhuriyet Dönemi Öncesi Türk Bankacılığı

Osmanlı İmparatorluğu zamanına kadar uzanan bir süreçten bahsedebiliriz çünkü ilk bankanın kurulması 19. yüzyılın ilk yarısına kadar uzanmaktadır. Birçok defa banka kurma girişimleri olmuş olsa da bunlar faaliyete geçememiş ve resmî olarak kurulumlarını tamamlayamamışlardır. İlk bankanın farklı literatürlerde farklı tarihlerde kurulduğundan bahsedilse de 1847 senesi bir milat olarak ifade edilmektedir.

2.1.1. İlk bankacılığın doğuşu

Banka ve bankacılık sektörünün temelde para, sermaye ve kredi gibi faaliyet kollarından piyasaların düzen ve işleyişinin şekillenmesine kadar birçok alanda sistemin sürekliliğini sağlaması esastır. Osmanlı İmparatorluğu döneminin son zamanlarında birçok banka kurulmaları özellikle bölgesel bankaların kurulma süreçlerinin yaşandığı bir dönem olmuştur (Kepenek, 2012).

Banka veya bankacılık tabiri Osmanlı Devleti'nde konuşulup tartışılrsa da diğer ülkelerde olduğu gibi bir mevduat bankası benzeri bir yapıya resmî olarak kavuşamamış ve bunun sonucunda bir banka kurulmamış veya kurulamamıştır. Bu süreç ilk bankanın kurulmasına kadar devam etmiştir (Ortabağ, 2018).

Diğer ülkeler ile ekonomik, ticari ve finans gibi ilişkilerin sonucunda zaman içinde bir sisteme ihtiyaç duyulmuştur. Cumhuriyet öncesi dönemde başlangıçta finansal piyasa gibi yapıların olmayışı ciddi bir kayıptı. Kredi taleplerinin büyümesi ve finans kaynaklarına ulaşmak önem arz etmekteydi (Çondur, 2000).

Osmanlı İmparatorluğu zamanında halkın kendi arasında birbirleri ile olan borç alıp verme işlerini sürdürebilmelerini esas alan Karz-ı Hasen diğer bir ifade ile güzel borç anlamına gelen yöntem ile ticaret işleri ile uğraşanlar finansman gereksinimlerini dönemin para vakıfları aracılığı ile bu şekilde karşılıyorlardı (Uluyol, 2019a).

Osmanlı Devleti döneminde bankacılık sistemine benzer bir yapıda olan sarraflar mevcuttu. Bunlar belli başlı faaliyet içerisinde çalışarak bazı işler ile uğraşırlardı. Örnek verecek olursak bu yaptıkları işler devlet hazinesine geri ödenmek koşuluyla para tedariki sağlamak, paraların takaslanmasını yürütmek, halkın paralarını işletmek, senet işleri ile uğraşmak gibi çalışmaları vardı. Ayrıca, vergilerin tahsilatı konusunda sarraflar bu işlerden kâr elde ediyordu yani bir nevi komisyon alıyorlardı. Bu sarraflar Galata bölgesinde konuşlanması hasebiyle Galata Sarrafları daha sonrasında ise Galata Bankerleri olarak nitelendirilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin yaşanan bu süreçte sürekli bu bankerlere başvurması neticesinde oldukça büyük servetler elde eden bankerler kazançlarını da ciddi oranda artırmışlardır (Yazgan, 1973).

Osmanlı İmparatorluğu'nda banka çalışmalarının başlayamamasının altında yatan sebep daha çok Türklerin askerlik faaliyetleri ve yöneticilik gibi işler ile uğraş edilmeleri faiz, ticaret, altın gibi iş kollarını Türk ve Müslüman olmayan kişilere bırakmaları etken olmuştur. Ekonominin çarklarının dünya ile ayak uyduramaması ve dışarıya kapalı bir yapının olması sonucu bankacılık başlayamamış ve banka kurulma süreci uzamıştır (Yıldırım, 2017).

Bankacılık için mevcut ekonominin yetersiz olması ve halkın kendi gelenek ve göreneklerine bağlı yaşaması neticesinde Tanzimat Fermanı'na kadar olan süreçte Osmanlı İmparatorluğu günümüz anlamında herhangi bir özellikle de ulusal bir bankacılık olarak adlandırabileceğimiz bir yapıya kavuşmamıştır. Tabi ki sarrafçılık veya bankercilik yapanları şu anki bankacılık olarak tanımlayamayız (Akgüç, 1992).

18. yüzyıl boyunca özellikle Osmanlı İmparatorluğu ordusunun başını çektiği devlet ihtiyaçlarının giderilmesi için ithalata dayalı ürünler gelmekteydi ve daha çok kıyı kesimi deniz bağlantılarının olduğu bölgelerde ithal ürünler satılmaktaydı. Sarraf madenlerinin içinde

bulunduğu birçok kuyum grubu dış devletlere gönderilince devlet bundan olumsuz yönde etkilenmekteydi. Bu giden değerli madenler ülke ekonomisine kazandırılmalıydı. Osmanlı Devleti ekonomisi altın ve gümüş ağırlıklı bir yapıda olduğundan dolayı devlet ne zaman ekonomik sıkıntıya girecek olsa hükümetler bunların değerini düşürüyor yani ekonomiye müdahale ederek iç piyasanın da dengelerinin değişmesine sebep oluyordu. Osmanlı İmparatorluğu zamanında bankacılıktan söz etmek için İstanbul'un fethine kadar gidebiliriz çünkü İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu ekonomisi ile diğer ülke ekonomileri arasında bir köprü görevi görmekteydi. Özellikle İstanbul bulunduğu konum itibarıyla Akdeniz ve Karadeniz ticaret rotalarının güzergâhındaydı ve bundan ötürü önem arz etmekteydi ve bankerciler bu ticaretin tam ortasındaydılar. II. Mehmet yani Fatih Sultan Mehmet fetih hazırlıkları esnasında Galata da bu bankerler ile karşılaşacak ve kendisini bu ticaretin içinde bulacaktır. Fetih sonrası Fatih Sultan Mehmet bu bankerlere kanunlara uymak ve vergilerini düzenli bir şekilde ödemeleri şartıyla kendi işlerini aynı şekilde kaldıkları yerden devam edebilmelerine bir mani olmadığını bunu da yayımladığı bir ferman aracılığıyla duyurarak göstermiştir (Kazgan, 1997).

Görüldüğü üzere ilk bankaya geçiş süreci öncesinde sarrafcılık ve devamı niteliğinde olan bankercilik çalışmaları ile süregelen ve ileride kurulacak olan bu bankalar sistemine ve işleyişine âdeta bir ön ayak olmuşlardır. Nitekim insanların yaşam tarzları kendi örf ve âdetleri bu sistemin şekillenmesinde ve sürecin uzamasında etken olan bir başka faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.1.2. Osmanlı İmparatorluğu zamanında bankacılık (1847-1923)

1840 senesinde Kaime-i Nakdiye-i Mutebere ismi ile ilk Osmanlı Devleti kâğıt parası tedavüle girdi. Önceleri kaimenin altın ile mukayese edildiğinde büyük bir fark olmamasına rağmen zaman içinde kambiyo işlemlerinin dış ticarete kullanılmasından ötürü tutarsızlık başladı (Yazgan, 1973).

Osmanlı Devleti 1840 senesinde kâğıt paranın bir çeşit devlet bonosunu iki Galata Bankerine havale etmesi süreci ile başlayan bu ilişki belirli bir süre daha devam ettikten sonra yeni bir sözleşme ile 1847 yılına kadar devam etti. 1847 senesinde iki Galata Bankerinin İstanbul Bankası'nı diğer bir adıyla Bank-ı Der Saadet'i kurmasıyla ilk resmî banka Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulmuş oldu (Akgüç, 1992).

Kurulan bu İstanbul Bankası her türlü zorluklara rağmen çalışmalarını sürdürdü ve kuruluşun değerini korumaya gayret gösterdi. 1852 senesinde başlayan paranın değer kaybının önüne geçilememesi neticesinde kapanmak zorunda kaldı. Sonrasında ise bu süreçte yeni bankaların kurulmaları gündeme gelmiştir. Bâb-ı Âli tarafından duyurulan Islahat Fermanı'nda ileride bir bankanın kurulmasının tavsiye edildiği ve sonrasında ise yabancı sermayeli ve merkezi yurt dışında olan Osmanlı Bankası kurulacaktır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ulusal bankacılık faaliyetleri hızlanmak istese de ülke sanayileşmeden oldukça uzak kaldığından dolayı ulusal bankacılık sekteye uğramış ve akabinde gelişen I. Dünya Savaşı neticesinde daha da güç bir hal almıştır. Bu dönemde kurulan bankalar daha çok tüccar veya toprak sahipleri tarafından kurulmuşlar ve hepsi kendi alanlarında faaliyetlerine devam etmişlerdi. Bunlar daha çok tarımsal ziraat faaliyetleri kapsamında kredi desteği sunan bankalar ile ticari kredi hizmeti sunan bankalardan oluşmaktaydı. Ziraat Bankası özellikle bu tarımsal kredi çalışmalarını ve çiftçilere destek olma açısından oldukça ön plandaydı. Ayrıca, Memleket Sandıkları gibi kurumların bu yabancı bankalara karşı ulusal bir savunma mekanizması olarak ortaya çıkması da kaçınılmazdı. En fazla ulusal bankacılığın hissedildiği dönemler, II. Meşrutiyet sonrasındaki süregelen yıllarda ortaya çıkmıştır. Ayrıca, çok sayıda mevduat birikimi sağlanmış ve kredi mevduat sistemi de cumhuriyetin ilanına kadar devam etmiştir. Ayrıca, Osmanlı İtibar-ı Millî Bankasını günümüzdeki özel sektör bankacılığında bir milat olarak alabiliriz (Artun, 1983).

Cumhuriyet öncesi süreçte faaliyetlerine devam eden yabancı bankalar kendi oluşturdukları finansman ile çalışan kurumlardı. Bunlar, Osmanlı Devleti'nde şirketlerin fonlanması için çalışıyorlardı. Merkezi yönetimlerinin başka ülkelerde olduğu birçok banka Osmanlı İmparatorluğu'nda hizmet veriyordu. Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmanî) ve devamı niteliğinde Bank-ı Osmanî-i Şâhâne bankaları kuruluyor ve çalışmalar hız kazanıyordu. Osmanlı Devleti zamanında ulusal banka sayısı oldukça düşüktü. 1863 yılında Ahmet Şefik Mithat Paşa öncülüğünde zirai faaliyetleri gerçekleştirmek ve çiftçilerin işlerini kolaylaştırmak ve yürütmek amacıyla Memleket Sandıkları faaliyete geçirildi ve ileride bu T.C. Ziraat Bankası A.Ş.'nin temelini oluşturacaktı (Parasız, 2014).

Ulusal banka olma özelliği taşıyan bu önemli kuruluşun ve tarımsal temelli olmasının ve günümüzde tarım ülkesi olmamız hasebiyle Türk bankacılığında önemli bir yere haizdir. İlk zamanlar oldukça hızlı bir ilerleme gösteren bu sandıklar daha sonrasında ise yavaşlama eğilimine girmiştir. Sermaye sorunlarını giderebilmek için aşar (öşür) vergisinin artırılması ve Menafî adı altında bu sandıkta toplanması uygun görülmüş ve 1883 senesinde Memleket

Sandıklarının adının Menafi Sandıkları olarak değiştirilmesi uygun görülmüştür. 1888 senesinde Ziraat Bankası'nın kurulması ile tüm alacaklarını buraya devretmiştir. Kısacası cumhuriyet öncesi dönemde yabancı banka ağırlıklı ve borçlanmanın ise bankacılık olduğu ve cumhuriyet öncesi dönemden cumhuriyetin ilanına kadar uzanan bir süreçten bahsetmek mümkündür (Yüzgün, 1982).

Bu süreçte I. Dünya Savaşı'nın sona erdiği zaman hemen hemen her alanda olduğu gibi finansal ve parasal sistemde de hızlı gelişmeler yaşanmış ama Osmanlı Devleti bu yeni sistemdeki teknolojiye ve yaşanan gelişmelere oldukça uzak kalmıştı. Yaşanan bu süreçte millî mücadele döneminde Mustafa Kemal Atatürk ülkenin büyümesi ve gelişmesi noktasında iktisadi konularda kararlar almaya başladığı zamanlar ülkenin bağımsızlık mücadelesinde milletimizin azim ve kararlılığını esas almıştır. Bunun neticesinde ekonomik bağımsızlığın kazanılmasının esas hedef olduğunu vatan ve millet el ele bunu başarabileceklerini ifade ediyordu (Bozoklu, 2003).

Cumhuriyet dönemine yaklaşırken ülkede bulunan yabancı bankalar sermaye stoku yaparak bunu kullanmak yerine yabancı yatırımlara fon transferi yaparak destek olmuşlardır. Bu şekilde yabancı bankaların faaliyetleri neticesinde yerli sermaye oluşturmak için ve bu sermayeyi ulusal kalkınma ve ticaret için kullanacak olan ulusal bankalar sisteme dâhil olacaktı. Sanayileşme ve üretim aşaması oldukça geri kaldığından dolayı bu ulusal bankalar genellikle ticaret faaliyetleri, gayrimenkul ve ihtiyaç kredisi ağırlıklı sistemde hizmet vermekteydiler (Çondur, 2000).

I. Meşrutiyet'in ilanı ve daha sonrası 1908 senesinin devamı yani II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi akabinde çok sayıda millî bankanın temelleri atılmış ve kurulmuştur. Özellikle ülkenin farklı vilayetlerinde konuşlanmış olan bankalar her biri kendi faaliyet alanlarında halka hizmet götürmüş ve çalışmalar yapmışlardır.

Osmanlı Devleti tarihi boyunca çalışmalar 1830 yılında başlamış ve devamında I. Dünya Savaşı sürecine kadar farklı evrelerden geçerek oldukça fazla banka kuruluşu girişimi olmuş fakat kimileri faaliyete geçememiş kimileri ise izinsiz faaliyet yürütmüştür. Çalışmalarına resmî olarak başlayan kimi bankalar ise kısa süre sonra faaliyetlerini sonlandırarak kapanmıştır. Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmanî) 1856 senesinde, Bank-ı Osmanî-i Şâhâne ile Memleket Sandıkları ise 1863 yılında kurulmuşlardır (Ortabağ, 2018).

Osmanlı İmparatorluğu'ndan süregelen bu bankacılık faaliyetleri cumhuriyetin ilanına kadar devam etmiş çok sayıda yabancı bankanın kurulması yanı sıra birçok millî bankanın da bu dönemde kurulduğunu ifade edebiliriz. Zorlu geçen banka kurulum çalışmaları neticesinde peş peşe kurulan bankaların kendi faaliyet alanlarına yönelik çalıştıkları da gözlemlenmektedir. Öyle ki ziraat faaliyetleri alanında çalışan bankalardan mevduat gibi daha çok ticari faaliyet alanlarına yönelik çalışan bankalara kadar geniş bir yelpazede bankalar görevler üstlenmişlerdir.

2.2. Cumhuriyet Dönemi Sonrası Türk Bankacılığı

Cumhuriyet dönemi bankacılığı günümüze kadar uzanan bir süreçtir. Bu dönemi ulusal bankacılık dönemi, kamu bankacılığı dönemi, özel bankacılık dönemi, planlı dönem, serbestleşme ve dışa açılma dönemi, düşük enflasyona geçiş dönemi ve dijitalleşme dönemi olarak nitelendirebiliriz. Bu süre zarfında ekonomi alanında, bankacılık ve finansal sektör açısından önemli ve bir o kadar da çetrefilli bir süreçten geçen Türk bankacılığı krizleri de beraberinde getirmiş ve belli yıllarda ortaya çıkan krizler ile mücadele etmiştir. Bu kısımda bankacılığın geldiği noktayı dönemler bazında inceleyecek ve hemen arkasından ise krizler dönemine bakacağız.

Cumhuriyetin kurulum safhası boyunca yeterli sermaye birikiminin olmayışı ve düzgün bir şekilde devamlılığı sağlayacak kaynak yapısının mevcut olmaması neticesinde yabancı fonların varlığı ile bankacılık devam etmişti. Bu durumun değişmesi ve ülkenin kendi ulusal mekanizmasını kurması noktasında bazı girişimler sonucunda İzmir İktisat Kongresi toplanarak ulusal bankacılık sürecinin gerekliliği vurgulanarak millî bir sermaye yapısına kavuşulmasının önemi vurgulanmıştır (Çondur, 2000).

Cumhuriyet dönemi başladığı andan itibaren banka ve bankacılık sistemi kendisini geliştirmeye ve yenilemeye başlayacak ve ekonominin çarkları arasında kendisine önemli bir yer bulacaktı. Her evrenin kendine has bir ekonomi modeli veya prensibi olduğundan dolayı banka ve ekonomi değişime açık bir hal almıştır (Yılmaz, 2018).

Millî banka anlayışının sınırlı kaldığı cumhuriyet öncesi dönemde bir millî ticari banka modelinin esas alınması ilke edinilmişti. Sanayileşme sürecini hızlandırmak için sanayicilere kredi tahsisi noktasında bir banka kurulması da bu dönemde yapılması belirtilen gelişmelerdendi (Uçarkaya, 2006).

Cumhuriyetin ilk seneleri piyasanın yabancı bankalar ağırlıklı olması neticesinde kredilerin dağılımı noktasında ciddi sorunlar yaşanmış ve kredi sistemi problemlerin en başında kendisini göstermiştir. Ekonomide en önemli sonuç alınması gereken konuların başında bu kredi düzeni gelmekteydi ve refah seviyesinin halk gözüyle artması önem arz etmekteydi (Akgüç, 1992).

İşte bu geçiş evresinde bazı tespitler ve analizler yapılarak geçiş sürecinin en sağlıklı bir şekilde idame ettirilmesi noktasında karar kılınmıştı. Bu açıdan bakıldığında zaman İzmir İktisat Kongresi sürecin gidişatı açısından önem arz etmekteydi.

2.2.1. Ulusal bankacılık dönemi (1923-1933)

Cumhuriyetin ilanı ile başlayan süreçte ekonomi ve finansal sistemin acilen toparlanmaya ve yenilenmeye ihtiyacı vardı. Her kesimin katılımı ile toplanan İzmir İktisat Kongresi ile devletin tüm etkinliği ortaya konmuş ve ulusal bir yapının sağlanması esas kılınmıştır (Coşkun ve diğer., 2012).

Ulusal bankacılık dönemi İzmir İktisat Kongresi ile hız kazanarak ticaret alanında faaliyet göstermesi için Türkiye İş Bankası'nın yanı sıra sanayicinin ve sanayileşmenin desteklenmesi için Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası faaliyete geçti. Bu dönem âdeta ülkede bir seferberlik haline dönüştü ve banka ve kredi sisteminin doğru şekilde kullanılması noktasında önem arz etmekteydi (Artun, 1983).

Bu dönemde daha çok bölgesel çalışmalara yönelik ve tek şube esasına dayalı bir bankacılık anlayışı esas alınmıştır. Emlâk ve Eytam Bankası bu dönemde kurulmuş ve daha sonra bu banka Türkiye Emlak Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür. İsminden de anlaşılacağı üzere gayrimenkul alımı için konut temelli kredi hizmeti vermek esasına göre çalışmalarını sürdürmekteydi. Cumhuriyetin ilanı öncesi faaliyetlerine başlayan Osmanlı Bankası'nın ise emisyon yetkisi elinden alınmış ve bunu belirleme yetkisi TCMB'ye verilmiştir. Bu süreçte ekonominin önemli bir yerinde olan bankacılık sektörünün mevcut sermaye ve fon kaybının dikkate alındığı, bunun neticesinde ise bankaların devlet eliyle kurulması görüşü önem kazanmıştı. Ayrıca, TCMB bu dönemde kurulmuştu (Çondur, 2000).

TCMB'nin kurulmasının iki açıdan önemi mevcuttur. Bunları ifade edecek olursak artık ülke olarak kendi merkez bankası kanalıyla parasını basabilecektir. Bir diğer husus ise para politikalarını idame ettirebilecek bir devlet kurumun faaliyete geçmesidir (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

Görüldüğü üzere bu dönem İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararların sözde kalmayıp uygulandığı bir dönem olarak faaliyet göstermiş ve yabancı sermayenin güdümünde olan işlemler devlet bankaları bünyesine alınmıştır.

Ulusal bankacılık sisteminde yıllar geçip giderken devletçi bir yapının sistemi yönetmesi esas kılınmıştı. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı olduğu zaman devletin otoriter gücünün burada daha fazla olması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Özel kesimin mevcut likidite sıkıntısı gibi problemlerin boy göstermesi neticesinde devlet KİT'leri devreye alarak sanayi faaliyetlerinin etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamıştır. Bu şekilde özel kesimin ihtiyaç duyduğu üretimi gerçekleştirebilecek olan ham madde ve istihdam noktasında yetersiz olan kısımları tamamlamıştır (Uyar, 2003).

Türk bankacılık sisteminde devletin rolünün cumhuriyetin ilanı ile birlikte artarak başladığı görülmektedir. Bununla beraber kamunun özel kesimin ihtiyaçları doğrultusunda hareket ederek kendi iç dinamiklerini faaliyete geçirerek belli başlı önlemler almış ve bunları alınan kararlar doğrultusunda uygulamıştır.

Ulusal bankacılık sistemi, cumhuriyet dönemi bankacılığının ilk adımı olarak tarihe geçerken kurulan bankaların işlevi ve kuruluş amaçları doğrultusunda halkın hizmetine sunulmuş olması da burada devletin otoriter rolünü bir kez daha göstermiştir. Ülkede faaliyet yürüten bankaların ihtiyaçların giderilmesi açısından boşluğu doldurması önem kazanmıştı.

Devlet önce zayıf yönlerin belirlenmesinde mutabık kalmış ve akabinde bu sermayenin dağılımı ve banka sisteminin nasıl şekillenmesi gerekliliği konusunda uygulamaya geçerek banka kurulumlarından bu bankaların nasıl faaliyet göstereceğine kadar bazı görev dağılımları yapmıştır. Devletin ülke ekonomisinde yaşanan gelişmeler doğrultusunda ortaya koymuş olduğu çalışmaların etkileri hissedilirken sınırlı sayıdaki kaynakların ise devlet tarafından takip edilmesi ve kontrolünde olması hedeflenmiştir

Bunun sonucunda ise sektörün gidişatına yön vermiş ve yabancı sermayeli bankaların etkisinin hissedildiği cumhuriyet öncesi dönemden farklı olarak ulusal bir bankacılık sistemi mekanizmasını faaliyete geçirmiştir.

Tablo 2.1. Ulusal Bankacılık Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka ve Şube İstatistikleri

Banka Sayıları	1923	1928	1933
Ulusal Bankalar	18	39	47
Yabancı Bankalar	18	18	10
Toplam	36	57	57

Şube Sayıları	1923	1928	1933
Ulusal Bankalar	v.y.	341	392
Yabancı Bankalar	v.y.	103	94
Toplam	*420	444	486

Kaynak: Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık* (3.baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Yüzgün, A. (1982). *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)*. İstanbul: Der Yayınları.

v.y.: veri yok

*Tahmini

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.1.’de ifade edildiği üzere, ulusal bankacılık dönemindeki beşer yıllık dilimler şeklinde mevcut banka sayıları ve bu bankaların şube sayıları gösterilmiştir. Banka ve şube sayıları açısından bakıldığında ulusal bankaların belirtilen seneler bazında sayıları sürekli artış göstermiştir. Yabancı bankalarda ise 1933 yılına gelindiğinde hem banka sayısında hem de şube sayısında düşüş yaşandığını söyleyebiliriz.

2.2.2. Kamu bankacılığı dönemi (1933-1945)

Cumhuriyet dönemi sonrası bir diğer dönem ise kamu bankacılığı veya devlet bankacılığı dönemi olarak adlandırabiliriz. Bu dönem devletin etkisini daha fazla hissettiğimiz bir yıl aralığıdır.

1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası ülkemizde de etkisi görülmüş ve kamu kesiminin gündelik hayata etkisi daha çok belirginleşmişti. Bunu ekonomiye yönelik çalışmalardan da anlayabiliriz. I. Beş Yıllık Sanayi Planı yürürlüğe konarak devletin temel otoritesi esas kılınmış ve sistem kamusal bir yöne evrilmiştir. Burada devletin özel amaçlar ile ortaya koyduğu kamu bankaları faaliyete geçmeye başlamıştır. Bu bankalar, farklı çalışma alanlarına yönelik olarak bankacılık sektörümüzde yerlerini almışlardır. Çok sayıda bu amaç doğrultusunda özel nitelikli kamu bankaları kurulmuştur (Tunay, Uzuner ve Yiğit, 1997).

Bu dönemde iktisadi açıdan devletin politikaları bankacılık sektörünü de etkisi altına alarak bu dönem içinde çok sayıda banka faaliyete başlamıştı. Sümerbank'ın ve Etibank'ın kurulmaları bu döneme denk gelmektedir. Bu bankaların temel işlevi aslında sanayi yapılaşmasının başlamasını sağlamaktır. I. Beş Yıllık Sanayi Planı ile Sümerbank devreye alınmış akabinde II. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanamaması sonucu ise bunun Etibank aracılığı ile sağlanması beklenmiştir. I. ve II. Beş Yıllık Sanayi Planı çerçevesinde ülkeye katkı sağlamasına yönelik çabalar toplumun sermaye birikimlerinden de faydalanılarak bu iki bankaya sorumluluk yüklemişti (Akgüç, 1992).

Ulusal bankacılıktan sonra kamu bankacılığı da oldukça hareketli geçerken 1929 Dünya Ekonomik Buhranı da bu dönemi etkisi altına almıştı. Yürürlüğe konması istenen iki tane sanayi planından olan II. Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşı sebebiyle uygulanamamış olsa da çalışmalar bu şekilde devam etmiştir.

Kamu bankacılığı döneminde kısa süre zarfında peş peşe devlet bankaları kurulmuş ve hepsine ayrı bir görev yüklenmiştir.

Sümerbank ve Belediyeler Bankası (İller Bankası) 1933 yılında, Etibank 1935 senesinde, Denizbank 1937 yılı ile Halk Bankası ve Halk Sandıkları ise 1938 senesinde kurulmuşlardır (Akgüç, 1992).

Sümerbank'ın kuruluşu sonrası devlet ilk defa faize etki ederek bunun oranını belirlemiş ve ekonomi piyasalarına doğrudan müdahale etmiştir. Bu dönemde devlet tarafından Millî Korunma Kanunu yürürlüğe konmuş ve bu sayede fiyat değişimlerini tamamen devletin kontrolü altına vermişti. Bunun sonucunda piyasada ve ekonomide oluşabilecek her türlü karaborsa ve benzeri oluşumların önüne geçerek piyasanın dengesini bozabilecek oluşumların önlenmesi niteliği taşımaktaydı (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

Sümerbank'a yüklenen belli başlı görev ve sorumluluklara bakacak olursak bir takım devlet tarafından tarafına yüklenen işlevleri vardı. Bunları belli başlı maddeler halinde sıralayabiliriz:

- Fabrikaların işletilmesi,
- Özel işletmelerin üzerindeki kamuya ait olan iştirak paylarının sürdürülmesi,
- Kamu kaynakları ile kurulacak olan tüm sanayi firmalarının çalışmalarını yürütmek,
- Devletin kalkınmasına yardımcı olmak için sanayi kuruluşlarına sermayesi ile katılmak,

- İstihdamın ülke sathına yayılmasına öncülük etmek,
- Kredi ve bankacılık faaliyetlerini yürütmek,
- Millî sanayinin gelişmesi için çalışmalar yaparak ve buna yönelik önlemlerin alınmasına katkı sağlamak (Akgüç, 1992).

Belediyeler Bankası diğer bir ismi ile İller Bankası kurulduktan sonra belediyelerin görev ve sorumlulukları sahasında temel belediyeçilik faaliyetlerine yönelik çalışmalar yapmak üzere tesis edilmiştir. Belediyelerin çalışmalarına destek vermek aracılığı ile vilayetlerin ihtiyaçlarının giderilmesi hususunda çalışmalar yürüterek halka hizmet sunmuşlardır (Keskin ve diğer., 2008).

Etibank'a bakacak olursak aynı şekilde onunda belli başlı görev ve sorumlulukları vardı. Bunları da maddeler halinde açıklayalım:

- Ülkenin yeraltı kaynaklarının incelenmesi,
- Yurt sathında bulunan tüm elektrik sistemlerinin çalıştırılması, işletilmesi faaliyetlerini yürütmek ve enerji nakil hatlarının çekilmesinden elektrik tedarikine kadar geniş bir yelpazede enerji alanında faaliyet göstermek,
- İhtiyaç halinde ticari işletme kurmak ve bunlara ortak olmak,
- Enerji, maden gibi önemli zenginliklerin ticari boyutunda aracı olmak,
- Bankacılık sektöründe hizmet vermek (Akgüç, 1992).

Denizbank ise deniz ulaşımının yürütülmesi ve bunların idame edilmesi için kurulmuştur. Deniz işletmelerinin finansman giderlerinin karşılanmasına yönelik çalışmalar yürütmüştür (Keskin ve diğer., 2008).

Halk Bankası ve Halk Sandıkları'nda ise çalışmalarını esnaf ve sanatkârların sektördeki ihtiyaçları doğrultusunda kredi kanallarının kullanılması aracılığıını üstlenmiş bu noktada çalışmalar yürütmüştür (Keskin ve diğer., 2008).

Görüldüğü üzere kamu bankacılığı veya devlet bankacılığı zamanında devlet her türlü imkânlarını kullanarak bu bankaları oluşturmuş ve belli başlı görev ve sorumluluklar yükleyerek ekonominin ve bankacılık sisteminin devamlılığını sağlamaya yönelik faaliyetler içerisine girmiştir.

I. Beş Yıllık Sanayi Planı da bu doğrultuda hazırlanarak sisteme dâhil edilmiştir. Bu dönemde yürürlüğe girerek adından da anlaşılacağı üzere sanayinin ve sanayicinin korunması

ve desteklenmesi noktasında çalışmalar yapmak için faaliyet göstermiştir. Sümerbank'ın burada fabrikalar başta olmak üzere sisteme dâhil olduğu ve sürecin bu şekilde başladığını söyleyebiliriz.

Tablo 2.2. Kamu Bankacılığı Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka ve Şube İstatistikleri

Banka Sayıları	1933	1935	1937	1939	1941	1943	1945
Ulusal Bankalar	47	45	40	37	35	33	33
Yabancı Bankalar	10	10	9	9	9	9	7
Toplam	57	55	49	46	44	42	40

Şube Sayıları	1933	1935	1937	1939	1941	1943	1945
Ulusal Bankalar	392	375	363	364	362	362	369
Yabancı Bankalar	94	74	72	72	72	42	42
Toplam	486	449	435	436	434	404	411

Kaynak: Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık* (3.baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
Yüzgün, A. (1982). *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)*. İstanbul: Der Yayınları.
(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.2.'de ifade edildiği üzere, kamu bankacılığı dönemindeki ikişer yıllık periyotlar halinde banka ve şube sayıları belirtilmiştir. Ulusal bankaların ve yabancı bankaların toplam sayılarında yıllar itibarıyla sürekli bir düşüş gözlemlenmektedir.

2.2.3. Özel bankacılık dönemi (1945-1960)

Kamu bankacılığı döneminden sonra bu bankacılık döneminde sanayileşmenin de etkisi ile kamu politikalarında özel kesimin ağırlık kazandığı bir döneme girilmiştir. II. Dünya Savaşı akabinde hız kazanan tarımsal sektör zaman içinde makineleşmenin de etkisini göstermesi ile daha da belirginleşmiştir. Yaşanan savaş neticesinde enflasyonun artması ile özel sektörün sermaye ve fon birikimleri artış göstermiş belirli kesimlerin gelirlerinde ciddi artışlar yaşanmıştır. Bunun etkisi banka kurulumları ve bankacılık sektörlerindeki değişimlere

yansıyacak bu dönemde çok sayıda özel bankacılığın kurulumuna ve gelişimine öncü olacaktır. Serbest piyasa ekonomisinin şekillendirdiği bir dönem neticesinde para ve finansman ihtiyaçları artmış bunun sonucunda getirinin daha çok önem kazandığı bir özel bankacılık sistemine geçiş yapılmıştır. Bu yeni kurulan bankaların neticesinde beklendiği üzere rekabet artacaktır. Bu dönem zarfında bankalar daha çok mevduat ağırlıklı bir şube bankacılığına yönelmişlerdir. Döviz alım ve satım işlerinin yürütülmesi sadece merkez bankası bünyesinde olmasının da etkisiyle faiz oranları ve bankaların yaptıkları işlemler karşılığı aldıkları komisyonlar devlet tarafından belirlenmiştir. Özel bankaların kurulması ve çok sayıda şubeleşmiş olmaları sonucu daha önceki dönemlerde mevcut olan mahallî bankaların kapanmaları veya dağılmaları süreci hızlanmıştır. Bu dönemde devlet merkez bankası kasasına yöneldiğinden dolayı ekonomi bir süre sonra bozulmaya başlamıştır. Enflasyon kontrolden çıkmış bunun yanı sıra dış ticaret hadlerinde ise bozulmalar meydana gelmiştir. Buda döviz girdilerinin azalmasına sebep olmuştur. Bu yaşanan ekonomik ve finansal değişimler neticesinde devalüasyon ortaya çıkmış ve para değer kaybetmiştir. Dış kaynaklardan sağlanan krediler bir fayda gösterememiş çünkü kamu harcamalarının had safhaya ulaştığı bir sürece girilmiştir (Keskin ve diğer., 2008).

Bu dönemin bir başka önemli konusu ise banka ve bankacılık faaliyetlerinin düzeninin tesisi noktasında bu işi yapanların belirli bir kurallar bütünü çerçevesinde hareket etmesini sağlayacak olan TBB'nin kurulmasıdır (Uçarkaya, 2006).

Bu dönemde ülkede yatırım ve üretimin artması sebebiyle ekonomi ve sosyal yaşamda buna göre şekillenmiş nüfus artışı da yükselişe geçerek şehirlere doğru bir göç hareketi kendisini iyiden iyiye göstermiştir (Coşkun ve diğer., 2012).

Özel bankacılık döneminde bankaların karşılaşabilecekleri belli başlı risk faktörleri önem arz ediyordu. Bundan dolayı faiz devlet tarafından belirleniyor döviz ise merkez bankası vasıtasıyla belirlenip işlemler bu şekilde yapıldığından bankalar bunun dışına çıkamıyorlardı (Uyar, 2003).

Buradan özel bankacılık döneminde de olsa devletin bankalar üzerinde bir şekilde doğrudan olmasa bile dolaylı olarak etki ettiğini ve piyasanın da buna göre şekillenebileceği görülmektedir.

Özel bankacılık döneminde bankalar sanayi ve ticaret birikimleri ile birbirleri ile etkileşime girmiştir. Mevcut sermaye stokları ile ticaret ve sanayileşmenin de artması sonucu

bankalar arasında giderek yaygınlaşmıştır. Ayrıca, kamuda devletin yatırım harcamalarının yükseldiği bir dönemde kredilerde yaşanan ciddi artışlar neticesinde mevduat kalemlerinde ciddi bir yükselme gözlemlenmiştir. Para politikaları noktasında parasal gelirler reel gelirlerin önüne geçince ekonomi ve finans bankacılığı da içine alacak şekilde bundan olumsuz yönde etkilenmiştir (Artun, 1983).

Netice itibarıyla Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu çıkarılarak piyasaya özel sektörün etkin bir şekilde dâhil olması beklenmiştir. Enflasyon artmış, faizler sabit kalmış bunun neticesinde ciddi bir şekilde tasarrufa yönelen halk özel bankaların çıkmasında ve çoğalmasında önemli bir rol üstlenmiştir (Parasız, 2014).

Bankalar mevduata sahip hazır likidite ve birikmiş yatırım kaynaklarını kullanma noktasında bunları toplumdan toplayıp kullanacak ve kredi olarak kullandırmak suretiyle kendi kazançlarını elde edeceklerdir.

Bu dönemde çıkarılan bir başka kanun ise Petrol Kanunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonominin kalkınma noktasında çıkarılan bu kanun ile tarımsal alanda faaliyet gösteren üreticiler makineleşmenin de etkisiyle yabancı teşvikleri de kapsayacak şekilde bunlara zemin açmıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

Bu özel bankacılık dönemine daha çok iktisadi açıdan bakıldığında zaman devletin bir önceki dönemine kıyasla daha serbest bir ekonomi ve finans politikasını benimsediği görülmektedir. Bu özel sektörün desteklenmesi için çıkarılan kanunlar ile yabancı sermayenin teşvik edilmesi neticesinde üretime dâhil olmasına öncülük etmesi bu dönemin belli başlı önemli gelişmeleri olarak iktisat literatürümüze girmiştir.

Tablo 2.3. Özel Bankacılık Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka, Şube ve Personel İstatistikleri

Banka Sayıları	1945	1950	1955	1960
Ulusal Bankalar	33	37	49	53
Yabancı Bankalar	7	7	7	6
Toplam	40	44	56	59

Şube Sayıları	1945	1950	1955	1960
Ulusal Bankalar	369	564	1.183	1.699
Yabancı Bankalar	42	47	52	60
Toplam	411	611	1.235	1.759

Personel Sayıları	1950	1955	1960
Ulusal Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.
Yabancı Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.
Toplam	10.166	22.542	30.922

Kaynak: Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık* (3.baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
Yüzgün, A. (1982). *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)*. İstanbul: Der Yayınları.
v.y.: veri yok
(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.3.’te özel bankacılık dönemine ait banka, şube ve personel sayılarının beşer yıllık dönemler halinde dağılımları verilmiştir. Ulusal bankaların sayıları sürekli artış göstermekle beraber yabancı bankaların sayısı ise 1960 senesinde bir adet azalmış diğer yıllar ise hep aynı seviyede kalmıştır. Banka sayıları toplamında ise 1945 senesinde 40 olan sayının 1960 yılında 59 seviyesine çıktığı izlenmektedir. Şube sayılarında ise hem ulusal bankaların hem de yabancı bankaların seneler itibarıyla sayıları artmıştır. 1945 yılında 411 olan şube sayıları toplamı 1960 senesinde 1.759 seviyesine ulaşmıştır. 1950 yılında toplamda 10.166 olan personel sayısı, 1960 senesi itibarıyla ise 30.922 seviyesine ulaşmıştır. Bu açıdan baktığımız zaman hem banka hem şube hem de personel sayılarında toplamda ciddi bir artış yaşandığı söylenebilmektedir.

2.2.4. Planlı dönem (1960-1980)

Özel bankacılık döneminde yaşanan paranın değer kaybı neticesinde 1960’lı yıllara gelirken kamunun piyasaya müdahale ettiği dönemler yaşanmıştır. Bu dönemde KİT’ler ve özel kesimin ortaklaşa hareket ettiği planlı dönemde kalkınma stratejilerini de içinde barındıran geniş çaplı yatırımlar yaşanacaktır. Sanayinin dışarıya olan bağımlılığının kesilmesinin amaçlandığı bu dönemde yurt içinde sanayi ve üretim teşvik edilecekti. Geliştirilecek metot ithal ikameci bir anlayış ile yapılacaktır. Bu strateji dışa bağımlılığı dışa kapalı bir ekonomi modeli şeklinde azaltacak ülkenin para birimini ve ekonomi piyasalarını korumayı amaçlayacaktır. Dış ülkelere bağımsız bir kur sistemi belirlenmiş değişen oranlar dışarıdan tamamen bağımsız bir şekilde sisteme dâhil edilmiştir. Planlı dönem kapsamında TL’nin değer kazanacağı bir dönem olması hedeflenmiştir. Bu dönemde bankalarda ithal ikameci anlayışın hüküm sürmesinden dolayı fon sağlanmasını da bu politika stratejisi belirlemiştir. Bankalar tarafından verilen mevduatlardan kredi ve faiz oranlarının belirlenmesine kadar olan tüm bankacılık hizmetleri bu uygulama doğrultusunda yapılmıştır. Yabancı banka kurulmasına onay verilmemiş bazı zorunluluklar harici mevduat bankası

kurulmasına onay verilmemiştir. Planlı dönemde dikkat çeken bir başka konu ise mevcut olan bu mevduat bankalarının bir kısmının holding bankacılığı sistemine gelmiş olmasıdır. Farklı sektörlerde faaliyet gösteren bu ticaret holdinglerinin oluşturulan bu bankaların sermayelerini oluşturduğu aşikârdır. Devlet bu düzeni bozmamak ve planlı bir işleyiş için özel sektörün bu girişimlerini desteklemiş ve bu çalışmalar doğrultusunda güdülenmelerini sağlamıştır (Keskin ve diğer., 2008).

Bu dönemde banka sayılarında bir azalma söz konusu iken aynı zamanda, yeni banka kurulması azalmıştır. Kurulan bankalar ise daha çok KİT'lerin desteklenmesine yönelik çalışmalar yapmak için kurulan bankalardır. Düzeltilmesi gereken birçok sorun mevcuttu. En başta kredilerin düzenlenmesiydi. Bu dönemden itibaren beş yıllık kalkınma planları devreye alınmıştı. Devlet kontrolünde enflasyon ile mücadele gibi birçok alanda uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Çondur, 2000).

Bu dönemde merkez bankasının para politikasının belirlenmesi noktasında ve kredi mevduatlarının düzenlenmesi noktasında yetkileri artırılmıştır. Reeskont ve avans ödemeleri yapma yetkilerinin yanı sıra krediler için piyasalara uygun olarak ayarlama yetkisi verilerek mevcut bankaların stratejileri doğrultusunda önlemler alınmıştır (Yıldırım, 2017).

İthal ikameci politikanın ön planda olduğu bu dönemde üretim dışı kapalı olduğundan ve ihracatında geri planda kalması sonucu dönemin ortalarına gelindiğinde döviz sıkıntısı yaşanmış ve yurt dışından sermaye istenerek ülke borçlanmıştır. Bu stratejinin değiştirilmesi gerekliliği doğmuş ve ithal ikameci ekonomi modelinden vazgeçilerek serbestleşme ve dışa açılma dönemine girilecektir (Yılmaz, 2018).

Esasen bankacılık bu dönemde çalışmalarını üretim ve kalkınma temelli bir anlayış ile sürdürmekteydi. Bu özellikle yerli üretim konusunda dışa bağımlılığın en aza indirilmesi ile doğrudan ilişkiliydi. Zaten ithal ikamesi denilenden kasıt tam olarak bunu ifade ediyordu. Sanayi sektörü bu doğrultuda ilerlemeyi amaç edinmiş ama 1970'li senelerin sonunda istenmeyen sonuçlar meydana gelmesinin önüne geçilememişti. Burada aslında sermayenin de doğru ve etkin kullanılması önem arz etmekteydi. Bölgesel bankacılıktan ziyade ulusal ölçekte bankacılık faaliyetleri yaygındı. Faiz oranı, para talebine veya para arzına yetişemediği zamanlar piyasada kontrolsüz bir ekonomi ortaya çıkmaktaydı. 1970'lerde enflasyon ile faiz arasındaki uçurum gittikçe artmış ve 1980'li yıllarda serbestleşme ve dışa açılma dönemine kadar sürmüştür (Kepenek, 2012).

1968-1972 yılları arası bankaların mevcut şube sayıları toplamda her sene sürekli artış göstermiş ve aynı şekilde personel sayılarında da toplamda her yıl devamlı artış yaşanmıştır. Şube ve personel sayıları belirtilen seneler arasında sürekli artış gösterdiğinden dolayı bu iki kalem arasında birbirleri ile doğrusal bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir (Yazgan, 1973).

Yaşanan bu süreçte fabrikaların ihtiyaç duyduğu girdilerin yurt dışına ithal ikameci politika doğrultusunda kapalı olması ve döviz girdilerinin iyice azalması neticesinde planlı kalkınma döneminde kalkınma politikaları uygulanmış dahi olsa ciddi bir enflasyon ve mevduat sorununa bağlı ekonomik bozukluk meydana gelmiştir. Faiz ve enflasyonun birbirleri ile olan farkı ciddi bir şekilde açılmış ve bu anlayıştan çıkılarak dışa açılma ve serbestleşme politikasına geçilmiştir.

Tablo 2.4. Planlı Dönemdeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka, Şube ve Personel İstatistikleri

Banka Sayıları	1960	1965	1970	1975	1980
Kamu Bankaları	14	12	12	12	12
Özel Bankalar	20	23	22	23	24
Yabancı Bankalar	5	5	5	5	4
Mahallî Bankalar	12	6	5	-	-
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	2	2	2	3
Toplam	51	48	46	42	43

Şube Sayıları (Yurt dışı dâhil)	1960	1965	1970	1975	1980
Kamu Bankaları	-	995	1.433	1.752	2.469
Özel Bankalar	-	897	1.643	2.715	3.374
Yabancı Bankalar	-	68	111	114	105
Mahallî Bankalar	-	6	5	-	-
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	-	2	2	6	6
Toplam	1.759	1.968	3.194	4.587	5.954

Personel Sayıları	1960	1965	1970	1975	1980
Kamu Bankaları	-	18.543	33.006	45.015	62.480
Özel Bankalar	-	17.365	30.809	48.839	60.596
Yabancı Bankalar	-	1.807	1.848	2.145	1.842
Mahallî Bankalar	-	33	32	-	-
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	-	208	273	359	394
Toplam	30.922	37.956	65.968	96.358	125.312

Kaynak: Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık* (3.baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
 Keskin, E. ve diğer. (2019). *60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2018*. Yayın No: 334. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
 Yüzgün, A. (1982). *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)*. İstanbul: Der Yayınları.
 (Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.4.’te ifade edildiği üzere, planlı dönemdeki beşer yıllık aralar ile banka, şube ve personel sayıları verilmiştir. Belirtildiği gibi toplamda bankaların şube ve personel sayıları verilen seneler bazında sürekli artış göstermiştir. Şubeleşmenin artması neticesinde personel sayılarında da artış olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 2.5. Planlı Dönemdeki Bankacılık Sektörünün Bilanço Dağılımı (%)

%	Yıllar				
AKTİFLER	1960	1965	1970	1975	1980
Likit Aktifler	23,3	19,0	20,9	22,8	31,2
Krediler (Net)	50,5	49,2	53,7	59,9	53,7
Duran Aktifler	12,8	11,4	9,5	7,2	4,8
Diğer Aktifler	13,3	20,4	15,9	10,1	10,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

%	Yıllar				
PASİFLER	1960	1965	1970	1975	1980
Mevduat	40,6	36,6	42,2	50,9	49,0
Mevduat Dışı Kaynaklar	2,4	7,0	11,4	8,1	6,2
Diğer Pasifler	41,8	44,0	37,7	34,5	39,3
Öz Kaynaklar	13,7	11,4	8,2	5,6	4,1
Kâr	1,5	0,9	0,5	0,9	1,4
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Keskin, E. ve diğer. (2019). *60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2018*. Yayın No: 334. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.5.’te beşer yıllık aralar ile Türk bankacılık sektörünün planlı dönemdeki sene sonu bilanço kalemleri gösterilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere verilen yıllar arasında planlı bankacılık döneminde aktiflerin bilançosuna baktığımız zaman 1980 senesinde 1960 yılına kıyasla likit aktiflerde bir artış yaşanmış ve pasif kalemlerin bilançosunda ise aynı yılları mukayese ettiğimiz zaman mevduatlarda da bir artış olduğu görülmektedir. Aktif kalemlerdeki duran aktifler ile pasif kalemlerdeki öz kaynaklarda ise sürekli bir düşüş görülmektedir.

2.2.5. Serbestleşme ve dışa açılma dönemi (1980-2000)

Bu döneme geldiğimizde ise ülke ekonomisini bekleyen oldukça önemli gelişmeler yaşanacaktır. Planlı ekonomi döneminin arkasından başlayan bu dönemde yaşanacak olan serbest piyasa ekonomisi neticesinde ülkenin dışa açılma süreci içinde ne gibi kararların alındığı, nelerin yaşandığı ve ne gibi gelişmelerin meydana geldiği sürecin ifade edilmesi noktasında önem arz etmektedir.

1980’li yıllara gelirken ekonomide yaşanan sorunlar sebebiyle meydana gelen durgunluk ve sanayi üretiminin yaşadığı döviz ihtiyacının karşılanmasına yönelik bir takım çalışmalara ihtiyaç duyulmaya başlandığı bir dönem olmuştur. Planlı dönemde yaşanan ithal ikame politikasından vazgeçilerek serbest piyasanın çizdiği kurullar bütünüyle hareket edilecekti. İhracatın ve dış pazarlara yönelmenin hız kazanması neticesinde ekonomik gelişmelerin önünün açılması hedeflenmişti. Bu ekonomi politikasının benimsenmesinin akabinde piyasanın serbestleşmesine yönelik faiz politikaları esnetilmiş, finans sektörünün üzerindeki zorluklar daha serbest bir hale dönüşmüştü. SPK’nın bu dönemde kurulması ve Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe dâhil edilerek İMKB faaliyete geçecek ve sisteme dâhil olarak çalışmalara başlayacaktı. Oluşturulan bu dönem için her türlü piyasaya girişe kolaylık sağlanması amaçlanmıştır. Netice itibarıyla yerli ve yabancı bankaların ilk kez sisteme dâhil olma kolaylığı getirilmiştir. Bu sayede ekonomi, finans ve bankacılık sektöründe rekabet artacak bunu sonucunda ise yatırımların ve kaynak ihtiyaçlarının giderilmesi noktasında öncü olacaktı. Ticari bankacılık faaliyetlerinin yanı sıra dışa açılım neticesinde döviz ile borçlanmada bankalar için bir kaynak oluşturma haline dönüşmüştür. Döviz cinsi paraların ülkeye sokulması ile mevduatlar büyük ölçüde artmıştır. Yaşanan bu süreçte ise kamu harcamalarının yüksekliği ve bu yaşanan likidite ihtiyacı faiz ve enflasyon denkleminin bozulmasını da beraberinde getirmiştir. Kapatılması gereken borçlar TCMB ile sağlanan finansman ile yapılsa da yeterli ve doğru bir çözüm olmayacaktı. Eş zamanlı olarak faizler yükseliyor bununla beraber enflasyonda artıyordu. Döviz talebi artış göstermiştir. Türk lirası ise çok yüksek faiz ile işlemlerde kullanılmaktaydı. Banka ve finans sektörünün yaşanan bu gelişmeler neticesinde kâr dengeleri bozulmuş ve kamunun da borçlarının yükselmesi neticesinde döviz talebi arttığından dolayı bu ödemelerin yapılmasında ciddi likidite açıkları yaşanmıştır (Keskin ve diğer., 2008).

1980 sonrası yaşanan iktisat politikalarında dış satıma yönelik bir ekonomi izlenmiş ve bunun sonucunda ekonomide parasallaşma meydana gelmiştir. İhracat sonrası elde edilen döviz kazançlarına yüksek prim ödenmesi neticesinde banka sayılarında artışlar yaşanmış ve döviz mevduatları yükselmiştir (Kepenek, 2012).

Bu süreçte ayrıca bazı oluşumlar devreye alınmış ve Bankalar Arası Para Piyasası oluşturularak ihtiyaç halinde bir bankanın başka bir bankaya elinde kullanılmaya hazır nakit fazlasını TCMB vasıtasıyla geri ödenmek koşuluyla borç olarak vermesi sağlanmıştır. Bu sayede bir süre için bankanın hem likidite eksikliği tedarik edilerek piyasanın kaynak sorunu çözülecek hem de TCMB para basma faaliyetine başvurmuyacaktı. Karşılıklı olarak borç

almak veya borç vermek istemeleri halinde bankalar TCMB aracılığı ile faiz ve ödeme vadesi hakkında bildirim yapmaları yeterliydi. 2002 senesinde ise Bankalar Arası Para Piyasası'nın faaliyetlerine son verilerek süreç sonlanmıştır (Parasız, 2014).

Bu dönemde bazı önemli gelişmelerde yaşanmıştır. Bunlardan birincisi 24 Ocak Kararları ve bir diğeri ise 5 Nisan Kararları idi.

24 Ocak Kararları ile döviz ve faiz denklemi serbestleşerek planlı dönem ile mukayese edilmesi noktasında önemli ölçüde değişiklikler gözlenecektir. Finansal liberalizasyon ile beraber yabancı bankaların etkileri artmıştır. Özel finans kuruluşlarına yetki verilmiş ve yabancı bankaların şubeleşmeleri gerçekleşmiştir (Uçarkaya, 2006).

24 Ocak Kararlarının alınması ile dış alımın serbest bırakılması, kambiyo işlemlerinin geliştirilmesi, serbest piyasanın gerektirdiği koşulda fiyatlamaların kendiliğinden piyasalarda şekillenmesi, yabancı sermayelerin piyasaya girişinde esneklik sağlamak ve para politikaları açısından ekonominin gelişmesine yönelik çalışmalar içinde bulunmak gibi önemli ve kritik kararlar alınmıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

5 Nisan Kararlarına gelinceye dek geçen sürede kamunun finansman açıkları ciddi oranda yükselmişti. Devletin en önemli kalemlerinden birisi olan vergi gelirleri bu borç ödemelerine yetersiz kalmıştı. Borçlanmanın maliyetleri katlanarak artmış, faiz ve borç ikilemi çıkmaza girmişti. Yaşanan bu durumlar neticesinde 5 Nisan Kararları sonrası ekonominin içindeki âdeta tüm kalemlerinde bir değişime ihtiyaç duyulacaktı. Yüksek enflasyon ile mücadele, kamu borçlarının azaltılması, dövizdeki oynaklık gibi sorunların çözümü noktasında belirli bir süre içinde bunların giderilmesi amaçlanmıştır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus olan vergiler ve kamu harcamaları için düzenlemeler getirilmesine yönelik vergi reformları ve KİT'lerin durumu dikkat çekmekteydi. Keza kamunun oluşturduğu masraflar bu KİT'ler aracılığı ile iyice artmıştı. Bu yüzden özelleştirilmeleri önem arz etmeye başlamıştı (Çondur, 2000).

5 Nisan Kararları sonrası bankalarda vadeli ve vadesiz mevduat hesaplarında ciddi artışlar yaşanmış, kısa süreli vadeli mevduat hesapları açılmış ve faiz oranı oldukça yüksek repo işlemleri yapılmıştır (Özbek, 2003).

Bu dönemde bir başka konu ise bankaların fonlarının bir kısmı DİBS'lerde, hazine bonolarında, döviz ve sermaye piyasalarında işlem görmüştür. Bankalar bu dönemde faaliyet alanlarını genişleterek türev piyasaları da içine alacak şekilde çalışmalar yapmış ve

müşterilerine farklı yatırım hizmetleri sunmuştur. 1994 Nisan krizi sonrası faizlerin artmış olması TL açısından bir yatırım tercihi olmuş, bundan dolayı döviz ve TL ikamesi düşüşe geçmiştir. 2000 senesindeki Kasım krizine kadar gelen süreçte enflasyonun istenilen ölçüde düşürülemediği olması, mal ve hizmetlere yansıyan zam oranlarının önüne geçilememesi sonucu 2000 yılında Kasım krizi meydana gelmiş ve bankacılık sistemi önemli şekilde etkilenmiştir. Bu gelişmelerin artarak devam etmesi neticesinde ise ekonomi ilk başta finansal kesimi etkisi altına alan daha sonra ise reel kesime yansıyan 2001 yılı Şubat krizi ile karşı karşıya gelecektir (Yetiz, 2016).

1980 sonrası serbestleşme ve dışa açılma dönemini özetleyecek olursak bankacılık sisteminde meydana gelen değişimleri kısaca inceleyebiliriz:

- Serbest faiz politikası uygulanarak mevcut enflasyon üzerinde mevduat faizi ödenmesi,
- Yeni kurulacak yabancı bankalara öncü olunmuş ve şubeleşerek yaygınlaşmaları hedeflenmiş,
- Mevcut mevduat bankalarının yanında yeni bankalarında çoğalması noktasında yetki verilmesi,
- Türk bankacılık sisteminin ülke sathını aşarak dışarıya açılması süreci başlatılmış,
- Maliyetlerin ve mali finans yapılarının bozulması neticesinde ödenemeyen batık veya donuk kredilerin ekonomiyi ve bankacılık sistemini olumsuz etkilemesi,
- Serbestleşme ve dışa açılma dönemi öncesi sistemde mevduatlar Türk lirası ağırlıklı iken bu dönemde mevduatların döviz tevdiat hesaplarına yöneldiği görülmüş ve bu döviz tevdiat hesaplarında ciddi artışlar yaşanmış,
- Teknolojik gelişme her alanda olduğu gibi banka ve bankacılık sektörünü de etkilediğinden dolayı otomasyonunda gelişerek elektronik bankacılık sisteme dâhil olmuştur. Buna verilebilecek en iyi örneklerden bir tanesi banka veznelerinin yanına ATM'lerinde dâhil olması sürecidir (Akgüç, 1992).

Teknolojik gelişmenin her alanda kendisini göstermesi ile bankacılık alanında da kullanılması oldukça önemlidir. Kredi kartlarının gündelik hayatın içinde sıradanlaşarak yerini alması buna verilebilecek örneklerden bir tanesidir. 1980'lerden itibaren serbest piyasa ile beraber dışa açılmaya yönelim yabancı yatırımcıları sistemin bir parçası olmaya davet etmiş ve bankacılık sektörü de bunlardan faydalanmıştır. Bankalar büyüyen ve gelişen bu yeni teknolojik ve küreselleşen bir ekonomik yapıda kendisini geliştirerek verimliliği esas kılan

yasal mevzuatlara uygun bir yapıda hizmet üretmeleri sektörün sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir (Durgut, 2016).

Bu dönem oldukça ülke ekonomisi ve bankalar açısından uzun bir süreci kapsamaktaydı. Kamu harcamaları ve bunun neticesinde ortaya çıkan kamu borçlarının azaltılmasından faiz ve enflasyon ilişkisine kadar geniş çaplı bir süreç yaşanmıştır. Piyasaların şekillenmesi ve bir düzen tesis etme noktasında devlet kendi yapılarını oluşturmuştur.

Serbestleşme ve dışa açılma dönemi yabancı cinsten paraların oldukça arttığı ve TL'ye tercih edildiği bir dönem olmuştur. Ödenmeyip batık kredi olarak kalan borçların bankacılık sistemine getirdiği zararlar ülke ekonomisini de etkilemiş birçok krizi içinde barındıran bir dönem olarak karşımıza çıkmıştır.

Yaşanan birçok gelişmenin ve oluşturulan kurumların bu dönemde ağırlık kazandığını görmekteyiz. Serbest piyasa ekonomisinin getirmiş olduğu ihtiyaçlarda göz önünde bulundurularak kurulan yapıların günümüzde de faaliyetleri devam etmektedir.

Serbestleşme ve dışa açılma döneminde, yaşanan önemli gelişmelerden olan TMSF 1983 senesinde ve BDDK ise 1999 yılında kurulmuş olan önemli iki önemli yapı olarak sürece dâhil olmuşlardır (TMSF, 2019).

Tablo 2.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka, Şube ve Personel İstatistikleri

Banka Sayıları	1980	1985	1990	1995	2000
Kamu Bankaları	12	12	8	5	4
Özel Bankalar	24	20	25	32	28
Yabancı Bankalar	4	15	23	18	18
TMSF'ye Devredilen Bankalar	-	-	-	-	11
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	3	10	13	18
Toplam	43	50	66	68	79

Şube Sayıları (Yurt dışı dâhil)	1980	1985	1990	1995	2000
Kamu Bankaları	2.469	2.817	2.975	2.875	2.834
Özel Bankalar	3.374	3.325	3.455	3.240	3.783
Yabancı Bankalar	105	120	113	104	117
TMSF'ye Devredilen Bankalar	-	-	-	-	1.073
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	6	6	17	21	30
Toplam	5.954	6.268	6.560	6.240	7.837

Personel Sayıları	1980	1985	1990	1995	2000
Kamu Bankaları	62.480	72.214	80.825	72.699	70.191
Özel Bankalar	60.596	62.490	68.145	63.010	70.954
Yabancı Bankalar	1.842	2.652	3.012	2.985	3.805
TMSF'ye Devredilen Bankalar	-	-	-	-	19.895
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	394	449	2.107	6.099	5.556
Toplam	125.312	137.805	154.089	144.793	170.401

Kaynak: Keskin, E. ve diğer. (2019). *60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2018*. Yayın No: 334. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.6.'da 1980 ile 2000 yılları arasında beşer senelik aralar ile toplam banka, şube ve personel sayıları aktarılmıştır. Bu bilgiler neticesinde banka sayılarında belirtilen yıllar bazında sürekli bir artış yaşandığı görülmektedir.

Tablo 2.7. Serbestleşme ve Dışa Açılma Döneminde Bankacılık Sektörünün Bilanço Dağılımı (%)

%	Yıllar				
AKTİFLER	1980	1985	1990	1995	2000
Likit Aktifler	31,2	37,8	32,8	36,9	32,2
Krediler (Net)	53,7	41,9	47,0	42,5	32,9
Duran Aktifler	4,8	5,9	8,0	7,6	14,8
Diğer Aktifler	10,3	14,4	12,2	13,0	20,2
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

%	Yıllar				
PASİFLER	1980	1985	1990	1995	2000
Mevduat	49,0	64,2	56,0	65,0	65,8
Mevduat Dışı Kaynaklar	6,2	9,2	20,2	14,3	19,0
Diğer Pasifler	39,3	17,6	13,7	11,8	8,3
Öz Kaynaklar	4,1	7,2	7,8	6,1	4,8
Kâr	1,4	1,7	2,4	2,8	2,1
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Keskin, E. ve diğer. (2019). *60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2018*. Yayın No: 334. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.7.’de verilen bilanço dağılımına göre, aktif kalemlerdeki likit aktiflerde 1990 senesinde 1985 yılına göre bir düşüş görülmekte ve aynı şekilde 2000 senesinde ise 1995 yılına göre de bir azalış söz konusudur. Pasif kalemlerde ise mevduatlarda 1990 senesinde 1985 yılına göre bir azalış dikkat çekmektedir.

2.2.6. Düşük enflasyona geçiş dönemi (2000-2020)

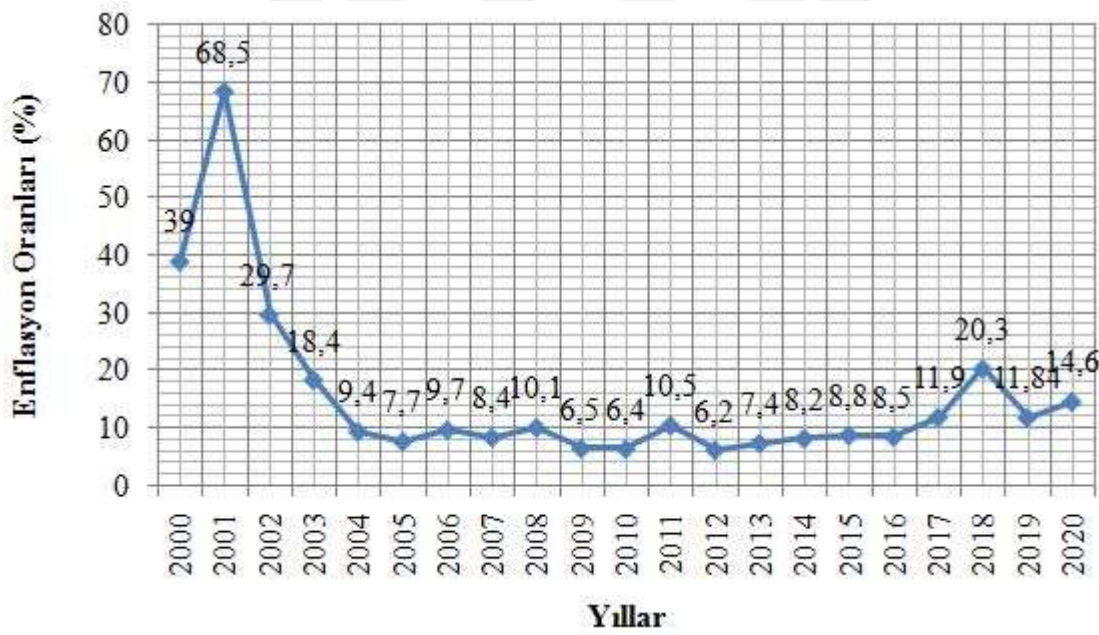
2000 ve 2007 yılları arasında yenilenmenin de etkisiyle bankacılık sektörü de bu sürece dâhil olarak güçlü bir altyapının oluşturulması ve uluslararası kriterlere uygun bir sistemin devreye alınarak bu konuda önemli çalışmalar kaydedilmiştir (Arabacı, 2018).

2001 ve 2002 senelerini kapsayan istikrara yönelik uygulamalar devam etmiştir. Maliye politikasında ve para politikasında sıkılaşmaya gidilerek enflasyon ile mücadele gibi iktisat politikaları devreye alınmıştır. Esnek kur sistemi terk edilerek dalgalı kur politikasına

geçilmiştir. Bütçe açıklarının oldukça yüksek olması nedeniyle maliye politikalarının önemi daha çok artmıştır. Hedefte enflasyonun düşürülmesi amaçlanmıştır. Dış ticaretin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmış ve piyasaya girişin kapsamı genişletilerek bu süreçte yabancı sermaye sahiplerinin ekonomiye girmelerinin önü açılmıştır. Bu süre zarfında oldukça fazla yabancı girişim ekonomi ve finans piyasalarına dâhil olmuştur (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

Bu doğrultuda enflasyon ile mücadele istikrarlı bir büyüme sağlanarak düşürülmüştür. TCMB'nin temel gayesinin fiyat istikrarı olduğu vurgusu önem kazanmıştır. Para Politikası Kurulu bu dönemde oluşturulmuştur. Özel bankalar oldukça ciddi yara aldıkları kriz döneminde sermaye ve likidite tedarikinde toparlanma yaşadılar. Kamu bankaları da ciddi şekilde etkilenmiş ve bu doğrultuda DİBS'ler karşılığında zararları tedarik edilmiş bunun neticesinde mali yapıları güçlendirilmiştir (Keskin ve diğer., 2008).

Şekil 2.1. 2000-2020 Yılları Arasındaki Enflasyon Oranları (%)

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Enflasyonla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.

TCMB. (2019b). *Yıllık Faaliyet Raporu 2018*. Ankara.

TCMB. (2020). *Yıllık Faaliyet Raporu 2019*. Ankara.

TCMB. (2021). *Yıllık Faaliyet Raporu 2020*. Ankara.

(Veriler derlenerek şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 2.1.'de verilen bilgiler doğrultusunda, Kasım krizinin yaşandığı 2000 senesi enflasyonun artarak Şubat krizinin yaşandığı 2001 yılında verilen seneler arasında ülke enflasyonunun %68,5 seviyesinde zirve yaptığı görülmektedir. Yeniden yapılandırma süreci ile birlikte enflasyonun aşağı seviyelere doğru çekildiğini görmekteyiz.

2.2.6.1. Yeniden yapılandırma süreci

2001 Şubat krizinden sonra ekonomi için yeniden yapılandırma veya yenilenme sürecine girildiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde yenilikler, reformlar ile ekonomi ve bankacılık sisteminin düzeltilmesi ve kontrol altına alınması gibi pek çok konu başlığının düzeltilmesi hedeflenmiştir.

2001 Şubat krizi sonrası ekonominin tesisi noktasında bozulan ekonomik ve finansal istikrarı düzenlemek için Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında bozulan kur rejiminin tekrar düzenlenmesi gibi başta bankacılık sistemindeki sorunların giderilmesi noktasında yeniden yapılandırma devreye alınmıştır. Bu kapsamda bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik adım atılmış bazı bankalar birleştirilmiş veya tasfiye edilerek kapatılmıştır. Fon kapsamında yapılan bu düzenlemeler bankacılık kurumlarına olan güvenin sağlanması ve daha sağlam bir sistem içerisinde çalışmalarına olanak sağlamaya yönelik adımlar olarak nitelendirilebilir (Uyar, 2003).

Oluşturulan bu yeni düzen içinde bankacılık sektöründe mali bozukluklar giderilecek ve kamuya yüklediği maliyetlerin giderilmesi sağlanacaktı. TMSF bu doğrultuda etkin bir görev üstlenerek ekonomide yaşanan bu krizlerden etkilenen bankaların sağlam bir finansal sisteme oturmalarının sağlanmasına öncülük etmiştir (Parasız, 2014).

Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması kapsamında uzun vadeli bir çalışma yapılarak sermayelerin ve piyasadaki risklerin yeniden gözden geçirilerek uluslararası muhasebe standartları devreye alınmıştır. Bu bağlamda, bankacılık sisteminin yeni yol haritası oluşturulmuş oldu (Kepenek, 2012).

2001 yılında yaşanan krizin hemen sonrası banka ve finans sektörlerinin sağlamlaştırılması süreci bilgi paylaşımından ve etkin muhasebe standartlarına kadar geniş bir yelpazede devam etmiştir. Sermayenin ve likiditenin yeterliliği noktasında bu mevcut kalemlerin ve bunların kamuoyu ile paylaşılması çerçevesinde gerekli çalışmalar yapılmıştır. Kredi sisteminin ve risk analizlerinin güvenli bir ortamda yapılması hedeflenmiş ve bu doğrultuda yeniden yapılandırma süreci yaşanmıştır (Yıldırım, 2017).

Bu geçiş programı sonucunda krizden uzaklaşıp bankalar için ciddi risk oluşturan kur riskinin de giderilmesi esas alınarak hazineye bu doğrultuda büyük iş düşmüş ve bu risklerin giderilmesine katkı sağlamıştır (Köne, 2003).

Yeniden yapılandırma kapsamında bazı temel çalışmalara yer verilen bu dönemde bazı temel başlıklara bakacak olursak şu şekilde açıklayabiliriz:

- Hukuki boyutun düzenlenerek Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının daha sağlıklı tesisi noktasında çalışmalar yapmak,
- Enflasyon hedeflemesinin bir istikrar politikalarına dönüşmesini sağlamak,
- Mali yapının ivedilikle revize edilmesi noktasında devamlılığın esas alınması,
- TMSF'nin çalışmalarının hızlandırılması ve TCMB'de Para Politikası Kurulu oluşturularak bu yeniden yapılandırma sürecine tüm banka ve finans kuruluşlarını kapsamı altına alarak çalışmalar yapmak,
- Sıkı maliye politikası ve sıkı para politikası ile dalgalı kur rejimi iktisat politikası olarak belirlenmiştir (Kesebir, 2018).

Ekonominin bozulan düzeninin tesisi ve sürdürülebilir bir bankacılık ve finans sisteminin sağlanması noktasında yapısal değışikliklere gidilmiş ve bir program kapsamında yaşanan sorunların giderilmesi için önlemler alınmaya başlanmıştır. Enflasyonun düşürülmesi hedefi ana gündemlerden bir tanesi olmuş ve bu noktada sıkılaşımaya gidilerek finans ve bankacılık sisteminin eş güdüm çerçevesinde sistematik bir şekilde kontrol edilmesi amaçlanmıştır.

Şekil 2.2. Yeniden Yapılandırma Sürecinde Uygulanan Programın Döngüsü

Yeniden Yapılandırma Süreci

Yeniden Yapılandırma Sürecinin Sağlamaştırılması

- Varlık Yönetim Şirketlerinin Oluşturulması
- İstanbul Yaklaşımı
- Bankalara Tekrardan Güçlü Sermaye Oluşturulması

- Kamu Bankalarınca Oluşan İstikrarsızlığın Giderilmesi
- Sağlam Bir Sermaye Yapısı
- Maliyet Etkinliğinin Tesisi
- Denetim ve Gözetim Sisteminin Etkili Bir Yapıda Olması
- Piyasada Disiplin ve Şeffaflığın Oluşturulması

Gerçek Bankacılık

- Yapısal Reformların Kurulması
- Makro İktisadi İstikrar
- Kamu Borçlarının Azaltılması

- Sağlam Bir Ekonomi ve Sürdürülebilir Bir Büyüme

Kaynak: BDDK. (2010, Eylül). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Ankara.

(Veriler derlenerek şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 2.2.'de gösterildiği gibi ülke ekonomisinin güçlü bir yapıya kavuşması için esas alınan prensipler ciddi iktisat politikalarının hayata geçirilmesi gerekliliğini bir kez daha göstermiştir. Bu bağlamda, harcamaların daha kontrollü yapılması ve mali açıdan daha özverili bir çalışmanın esas alınması önem arz etmektedir. Kamusal harcamaların azaltılarak oluşan borçların eritilmesi ve ekonomik istikrar çerçevesinde ekonomi için bir güven temin etmesi sağlanarak kalıcı bir büyüme esas alınmıştır.

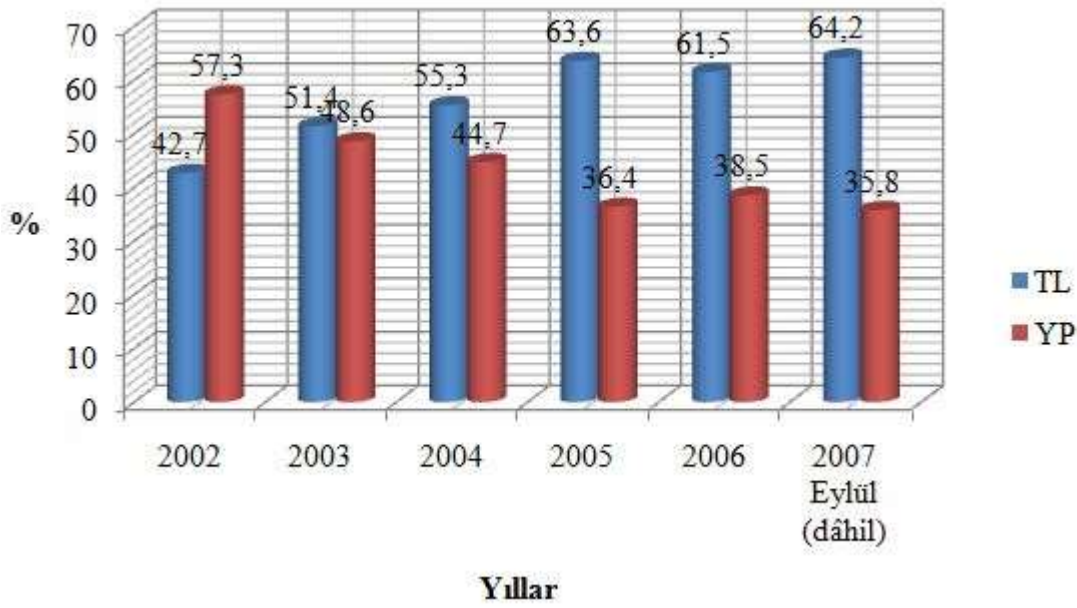
2002 senesinden itibaren önemli ölçüde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması konusunda ciddi çalışmalar yapılmıştır. Maliye ve para politikalarında

yapılan değişiklikler ve gelişmeler neticesinde banka ve finans sektöşünün sermaye kazancı artmış yaşanan krizlerin etkisi giderilmeye çalışılmıştır. Kredi ve mevduat döngüsünün çalışması daha işlevsel bir hale getirilmiştir. Bu sayede borçlunun ve alacaklının karşılıklı olan ilişkisi istikrarlı bir hale kavuşmuştur. Teknoloji ile beraber gelişen bankacılıkta otomasyon sistemlerinin de gelişmesiyle finansal yapıların daha kontrollü bir işlev kazanması için çalışmalar yapılmıştır. Bankalar ve sermaye piyasaları ile ilgili her türlü işlemler bu sayede daha sistematik bir hale kavuşmuş olacaktı. Bu sayede her türlü hesap hareketleri takip edilebilir ve kontrol edilebilir bir yapıya kavuştu. Kredi kartları ve tüketicilerin kredileri konusunda gerekli çalışmalar sürdürölerek gelişmesi hedeflendi. Bu gelişmelere paralel olarak kredilerin ve banka kartı hesaplarının takibinin sağlanması konusunda bir mekanizma uygulandı. 2009 senesinin onuncu ayı itibarıyla kredi kartlarının güvenle kullanılabilmesi için Bankalar Arası Kart Merkezi fonksiyonel bir hale getirilerek tüm ATM'lerden işlem yapılabilecek bir sisteme geçilmesi sağlandı (Kepenek, 2012).

2001 Şubat krizi sonrası 2003 ile 2004 senelerinde yabancı ortaklık görüşmeleri yaşanmış lakin herhangi bir satın alma veya ortaklık gerçekleşmemiştir. Burada banka satışlarının gereklememesinin sebebi olarak uygulanan fiyatlar konusunda ortak bir mutabakata varılamamış olmasıdır. 2005 senesi Ocak ayı başlarından itibaren 2007'nin Temmuz ayna kadar geçen sürede 15 satın alma ve yabancı ortaklık gerçekleşmiş bunun neticesinde yabancı hissedarların %4 olan payı %40'a kadar yükselmiştir. Bu banka fiyatlarının artması ile birlikte satışlar ve ortaklıklar gerçekleşince faiz oranlarının düşük olmasından kaynaklı bankaların pasif kalemleri kısa vadede aktif kalemleri ise uzun vadede yüksek bir risk ile ama kârlılığında yüksek bir şekilde gerçekleşmesini sağlamıştır. Bundan dolayı banka bilançoları değerlendiğinden dolayı bankalarında satış ve ortaklık değerleri artmaktadır (Babuşcu, 2009).

2001 krizi sonrası finansman ihtiyaçlarının krediler ile sağlanması neticesinde artışlar tetiklenmiştir. Bankalar, kullandırdıkları krediler ile bilançolarındaki aktif kalemlerini artırmışlardır. Bankaların bu süreçte bilançolarında değişiklikler yaşanmış ve yeniden yapılandırma sürecinden itibaren aktif ve pasif kalemlerinde oransal olarak farklılıklar dikkat çekmiştir.

Şekil 2.3. Toplam Mevduatların TL ve YP Cinsinden Dağılımı (%)

Kaynak: Babuşcu, Ş. (2009). *Oradan Buradan Azıcık Bankacılık*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
(Veriler derlenerek şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 2.3.'e baktığımız zaman, TL cinsinden toplam mevduatın 2002 yılından itibaren sürekli artış gösterdiği ve 2006 senesinde bir miktar düşüş olsa da 2007 yılında tekrar yükseldiği görülmektedir. Tüm yılların genel ortalamasına bakıldığı zaman mevduat sahipleri ellerindeki paraları TL cinsinden mevduatlarda değerlendirmeyi, YP cinsinden mevduatlara göre daha çok tercih etmişlerdir. Mevduat sahipleri, YP'nin değerinin düşük olması veya döviz kurlarındaki oynaklık sebebiyle TL mevduatlara yönelmektedirler. Çünkü dövizden elde edilecek kazancın daha düşük olması yatırımcıları TL'de kalmaya ve TL mevduat birikimi yapmaya yöneltmektedir.

Bankacılık sektörü 2001 sonrası yaşanan krizden yeniden yapılandırma ile çıkarken banka sayılarında da önemli ölçüde değişiklikler gözlemlenmekte ve yabancı bankaların varlığı daha çok hissedilmektedir.

Yeniden yapılandırma sürecinde gerçekleşen büyüme eğilimi neticesinde iktisadi ve finansal açıdan büyüme beraber yaşanmıştır. 2002 senesinde %77 olan bankacılık sektörünün toplam aktiflerinin GSYH'ye oranı 2006 yılında %84'e çıkmıştır. Yaşanan 2001 Şubat krizi sonrası TMSF bünyesine alınan veya kapatılan bankalarında etkisiyle 2002 ve 2003 seneleri bu artışları yaşayamamıştır (Keskin ve diğer., 2019).

Gelişen bu bankacılık sistemi neticesinde temelleri 1992 senesinde atılan EFT'nin, 2000'li yıllara girdiğimizde yeniden yapılandırma süreci ile 2. nesil sistemi başlamıştır. TCMB tarafından altyapısı şekillendirilen bu sistem 2013 senesinde 3. nesil EFT olarak yerini almıştır (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020).

Bankacılık ve finans alanında yaşanan değişimler ve gelişmeler yeniden yapılandırma süreci içinde kendini daha iyi bir konuma taşıma sürecini yaşarken, 2010 ve 2015 seneleri arasında personel sayıları ve şube sayılarında artış oldukça yükselmiş ve bu yılların akabinde düşüş göstermiş çünkü teknolojinin de gelişmesi ve bunun bankacılıkla birlikte entegre bir hale gelmesi neticesinde internet ve mobil bankacılık gibi daha çabuk ulaşılabilecek bir yapıya kavuşması personelleşme ve şubeleşme oranlarını azaltmıştır (Yılmaz, 2018).

Bu banka ortaklıkları ve satın almaları sonucu 2011 senesine girildiğinde bankaların içinde büyük bir çoğunluğunu oluşturan mevduat bankalarının yarısı yabancı sermaye temelli bankalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Arabacı, 2018).

Tablo 2.8. Düşük Enflasyona Geçiş Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Toplam Banka, Şube ve Personel İstatistikleri

Banka Sayıları	2000	2005	2010	2015	2020
Kamu Bankaları	4	3	3	3	3
Özel Bankalar	28	17	11	9	9
Yabancı Bankalar	18	13	17	21	21
TMSF'ye Devredilen Bankalar	11	1	1	1	1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	18	13	13	13	14
Toplam	79	47	45	47	48

Şube Sayıları (Yurt dışı dâhil)	2000	2005	2010	2015	2020
Kamu Bankaları	2.834	2.035	2.744	3.681	3.701
Özel Bankalar	3.783	3.799	4.582	4.299	3.644
Yabancı Bankalar	117	393	2.096	3.170	2.529
TMSF'ye Devredilen Bankalar	1.073	1	1	1	1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	30	19	42	42	64
Toplam	7.837	6.247	9.465	11.193	9.939

Personel Sayıları	2000	2005	2010	2015	2020
Kamu Bankaları	70.191	38.046	47.235	58.211	61.592
Özel Bankalar	70.954	78.806	83.633	74.756	67.523
Yabancı Bankalar	3.805	10.610	42.013	62.646	52.155
TMSF'ye Devredilen Bankalar	19.895	395	252	225	218
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5.556	4.401	5.370	5.366	5.124
Toplam	170.401	132.258	178.503	201.204	186.612

Kaynak: Keskin, E. ve diğer. (2019). *60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2018*. Yayın No: 334. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

TBB. (2021a, Şubat). *Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Aralık 2020*. İstanbul. (Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.8.'de görüldüğü üzere, 2000 Kasım krizinin yaşandığı sene 79 olan banka sayısı, 2005 yılı itibarıyla 47 seviyesine kadar gerilemiştir. 2000 senesinde toplam banka sayılarının 2005 yılında azalmasıyla birlikte şube ve personel sayılarında da aynı senelerde düşüş dikkat çekmektedir.

2002 ile 2016 seneleri arasında banka bilanço kalemlerinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu yıllar içinde mevcut kredi kalemlerinde önemli artışlar yaşanmış ve menkul kıymet yoğunluklu bilanço terk edilerek kredi yoğunluklu bilançoya geçilmiştir. Kredilerin aktiflerdeki artış oranı %27'den %66 düzeyine yükselirken, menkul kıymetlerdeki oran ise %40'dan %15'e gerilemiştir. Sonuçta, bu şekilde bankalar açısından risk oranları artış gösterse de sektörün finansman ihtiyacının tedariki noktasında kredilerden sağlanan kazançları menkul kıymet ticareti yapmaya tercih etmişlerdir. Kamu borçlarının azalması neticesinde bankalar mevcut kredilerini özel sektörlere kaydırmış ve bu şekilde çalışmalar yürütmüştür (Kayahan ve Sarıkale, 2019).

İfade etmek gerekirse bankalar her ne kadar yüksek risk oluştursa da sağladıkları kredilerden vazgeçmemişler ve aksine bunları daha da çok artırmış ve menkul kıymetlere olan yatırımlar azalmıştır.

2013 senesinde görülmeye başlayan sermaye hareketlerinde yavaşlama ve TL'nin değerinde azalma ve bununla beraber enflasyon rakamlarının beklentilerin üzerinde gerçekleşmesi neticesinde sıkı para politikası temelli uygulamaya geçiş kararlaştırılmıştır. 2007 ve 2018 yılları arasında %66 olan bankacılık sistemindeki aktiflerin GSYH'ye oranı %104'e yükselmiştir. 2007 yılında 581 milyar TL bandında olan bankacılık aktiflerinin değeri 2018 senesinin sonu itibarıyla 3,9 trilyon TL seviyesine çıkmıştır. Kredi oranlarında yükselme görülmüş ve ekonomik büyüme odaklı bir süreç yaşanmıştır (Keskin ve diğer., 2019).

Gelişme düzeyi yüksek uluslarda nakit taşımanın fiziki olarak azaldığı ve gelişmekte olan uluslarda ise bu doğrultuda bir hareketliliğin yaşandığı önem arz ettiğinden bankacılık fonksiyonlarının daha çok önemli bir konuma geleceği aşîkârdır. Fonların doğru şekilde kullanılması ve ekonomide oluşan atıl fonların ekonomi ve finans piyasalarına kazandırılmaları noktasında özellikleri bulunan bankaların sektörün büyümesi ve gelişmesi ışığında ürün çeşitlendirmesi yaparak sisteme dâhil olmaları bu süreçte oldukça önem arz etmektedir. Bankaların bu doğrultuda sürekliliğinin sağlanabilmesi için stratejik fonksiyonları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, finansal işleyişin kontrollü bir şekilde yönetilmesi için aktif pasif yönetiminin oldukça önemli olduğu tartışılmaz bir gerçekliktir. Aktif ve pasif yönetimi açısından esas olan bankaların kârlılık oranlarını en iyi bir risk politikası güderek daha iyi seviyelere çıkarmalarıdır. Faizler, vadeler ve risk denkleminde en uygun seviyeyi hedefleyerek kurulan bu denklemini yönetebilmektir. Bir bankanın kâr elde edememesinin veya az kâr elde etmesinin neticesinde mali sistemi bozulur, öz kaynakları düşer, maliyeti yüksek

kaynaklarda artışlar yaşanır, likidite düzeni bozulur ve finansal direnci düşer. Dolayısıyla bu aktif pasif yönetimi bilançolar için oldukça önem arz etmektedir (Babuşcu ve Hazar, 2014).

Bankaların bilançolarındaki pasif kalemlerinin dengesinin kontrolünün ölçülmesinde kaynak maliyetleri oldukça önemlidir. Bankaların kârlarını en üst seviyelere çıkarmaları için kredilerden gelen kazançlar ile kaynak maliyetleri arasındaki farkın artması önem arz etmektedir. Kaynakların doğru bir şekilde temin edildiği takdirde bankalar açısından en iyi verimliliği ve kâr maksimizasyonu açısından oluşturacağı faydalar son derece kritik bir öneme sahiptir (Hazar, 1996).

Tablo 2.9. Düşük Enflasyona Geçiş Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Bilanço Dağılımı (%)

%	Yıllar				
AKTİFLER	2000	2005	2010	2015	2020
Likit Aktifler	32,2	51,9	43,0	30,6	13,7
Krediler (Net)	32,9	38,6	52,9	65,2	63,7
Duran Aktifler	14,8	5,1	2,6	2,5	0,9
Diğer Aktifler	20,2	4,4	1,5	1,6	21,7
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

%	Yıllar				
PASİFLER	2000	2005	2010	2015	2020
Mevduat	65,8	63,9	63,9	55,9	58,4
Mevduat Dışı Kaynaklar	19,0	16,9	16,8	25,4	28,3
Diğer Pasifler	8,3	5,7	5,9	7,4	3,2
Öz Kaynaklar	4,8	12,1	11,2	10,1	10,1
Kâr	2,1	1,4	2,2	1,1	*0,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: Keskin, E. ve diğer. (2019). *60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2018*. Yayın No: 334. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

TBB. (2021, Mayıs). *Bankalarımız 2020*. Yayın No: 339. İstanbul.

*Toplama dâhil değildir.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.9.’da verilen bilgiler doğrultusunda, sektördeki aktif kalemlerdeki kredilerin dağılımında yıllar bazında sürekli bir artış yaşanmakla beraber 2020 senesinde bir miktar düşüş

görülmektedir. Sektörün pasif kalemlerinde ise mevduatlarda yıllar bazında bir miktar düşüş görülmekle birlikte 2020 senesinde tekrar artış yaşanmıştır.

2.2.7. Dijitalleşme dönemi (2020-...)

Dünyamızdaki sürekli gelişen ve değişen teknolojiye paralel olarak bankacılık sistemimizin de bu yaşanan sürece yabancı kalamayacağı aşîkârdır. Geline bu noktada insan ihtiyaçlarının artması ile birlikte bilgiye ulaşmada daha çabuk ve kolay bir şekilde zamandan da tasarruf sağlamak koşuluyla ulaşılabilir olması günümüz çağını teknolojinin bir sonucu olarak dijitalleşme dönemine götürmektedir. Dijitalleşme neticesinde bankacılık sektörü de bu noktada bir dönüşüme girmiş durumdadır.

Bankacılık sektörü dijitalleşme ile beraber rekabet ortamının daha fazla hissedildiği bir yapı haline bürünmüştür. Bu açıdan bankaların müşteri portföylerini iyi analiz ederek dijital kanalların sürekliliğini esas alarak geliştirmeye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bağlamda, teknolojinin gelişmesini dijitalleşmeyle bütünleştirip en iyi şekilde kullanıp, kâr oranlarını artırmak açısından nihai hedefleri olan bankalar için kritik bir öneme sahip olduğunun görülmesi tartışılmaz bir gerçektir (Demirel ve Ulusoy, 2022).

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ilerleme ile bireysel ya da kurumsal müşterilerin tüm bankacılık işlemlerinin dijital ortamda yapılabilir olması mümkün kılınmıştır. Böylelikle, müşteriler bankacılık hizmetlerinden bankaların şubelerine gitmeden de erişebilirlik sağlama olanağı bulmuşlardır. İnternet aracılığı ile banka ve müşteri arasındaki ulaşılabilirlik bağı daha güçlü bir hal almıştır. Bankaların dijital bankacılık hizmetlerinin finansal açıdan performanslarına yansdığı da bu açıdan görülmektedir (Bayraklı ve İslamoğlu, 2022).

Dijital bankacılık sayesinde hizmete erişimde kolaylık sağlanmakta ve müşterilerin yer ve zamandan bağımsız olarak her daim bankacılık hizmetlerine erişmelerine vesile olmaktadır. İnternet bankacılığı ile mobil bankacılık alanları dijitalleşme ile beraber kendisini daha çok hissettirmiştir (Süsler, 2022).

Bankalar, dijital bankacılık kanalları aracılığı ile hizmet yelpazelerini daha çok genişletmişlerdir. Bu bağlamda, farklı bankacılık hizmetleri sunmaya ve müşteri profillerine yönelik faaliyetler yürütmektedirler.

Bankacılık işlemlerini internet ve mobil bankacılık uygulamaları üzerinden gerçekleştirebilen müşteriler dijital kanalların kullanılması noktasında tasarruf ve borç

kalemleri gibi iktisadi faaliyetlerinde bu dijitalleşmeden etkilenebildikleri görülmektedir. Gelişen finansal yapının kişilerin tasarruf yapma açısından alternatif araçlara erişimine olanak tanıdığı gibi bu finansal sistem borçlanma tarafını da etkileyerek tüketim harcamalarını etkileyebilmektedir (Özbilge, 2022).

Bankalar, dijital bankacılık ile kullanılabileceği yeni ürünleri daha hızlı ve ulaşılabilirliği daha kolay bir şekilde mümkün kılmak suretiyle kendi banka politikaları doğrultusunda gerçek veya tüzel kişilere hizmet sağlamaktadırlar. Bankalar, kâr hedefleri doğrultusunda insan davranışlarının oluşturduğu etkiyi de dikkate alarak müşteri yapısındaki ihtiyaçlar doğrultusunda analiz kabiliyetini ön planda tutarak isteklerin öngörülebilirliğini tespit ederek etkin ve daha fazla bir kâr maksimizasyonu sağlayabilmektedirler (Şahin, 2022).

Bu açıdan dijitalleşme ile bankacılık ve finansal hizmetlerin tesisinin sağlanabilmesi noktasında bazı bulgulara yer verecek olursak:

- Müşterilerin deneyimlerinin iyileştirilmesine imkân tanınması,
- Rekabetin etkin bir şekilde sürdürülebilmesi,
- Oluşabilecek risklerin veya problemlerin daha çabuk çözümlenebilmesi,
- Bankacılık süreçlerindeki otomasyonun daha elverişli hale getirilebilmesi,
- Çeviklik ile şeffaflığın artırılarak, sektörün bu konuda gelişimine imkân kılınabilmesinin sağlanmasıdır (TKBB, 2021b).

Türk bankacılık sisteminin geldiğimiz bu süreç itibarıyla dijitalleşme dönemi olarak nitelendirdiğimiz dijital bankacılık çağı, kendisini hızlı bir şekilde güncellemekte ve sürdürülebilir bir sağlamlıkta geliştiğini göstermektedir.

Teknoloji vasıtasıyla bankacılık ve finans sisteminin bir parçası olarak kendisini gösteren dijitalleşen bankacılık, otomasyon sistemlerini en etkili bir şekilde kullanarak tüm bankacılık işlemlerini tek bir noktada toplaması sebebiyle etkin ve sonuç odaklı bir yaklaşım sergilemektedir. Günün her anı bankacılık işlemlerinin takibinin rahatlıkla yapılabilirdiği ve bilgi akışının sağlanabildiği bankacılıkta dijital dönüşüm kendisini geliştirdikçe farklı teknolojiler ile karşımıza çıkması muhtemeldir.

Tablo 2.10. Dijital Bankacılığın Yıllar Bazında Kullanıcı İstatistikleri (Milyon Kişi)

Milyon Kişi	2020	2021	2022
Sadece İnternet Bankacılığı Kullanıcısı	3.177.000	2.764.000	2.301.000
Sadece Mobil Bankacılık Kullanıcısı	53.234.000	65.954.000	82.304.000
Hem İnternet Bankacılığı Hem Mobil Bankacılık Kullanıcısı	9.267.000	9.214.000	9.786.000
Toplam	65.678.000	77.932.000	94.391.000

Not: Verilen istatistikler, toplam bireysel ve kurumsal kullanıcı sayılarını içermektedir. Mevduat bankaları, kalkınma bankaları ve yatırım bankalarının verileri kullanılmış olup katılım bankalarını kapsamamaktadır. Veriler toplulaştırılırken müşteri sayıları tekillleştirilmemiştir. Sadece internet bankacılığı kullanıcısı, sadece mobil bankacılık kullanıcısı ve hem internet hem mobil bankacılık kullanıcısı verilerinin toplamı dijital bankacılık müşteri sayısını vermektedir (TBB, 2021b), (TBB, 2022b), (TBB, 2023b)

Kaynak: TBB. (2021b, Şubat). *Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri Aralık 2020*. İstanbul.

TBB. (2022b, Şubat). *Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri Aralık 2021*. İstanbul.

TBB. (2023b, Şubat). *Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri Aralık 2022*. İstanbul.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.10.'da verilen bilgiler doğrultusunda, yıllar bazında sadece internet bankacılığı kullanıcı sayılarında düşüş görülürken, sadece mobil bankacılık kullanıcı sayılarında ise artış görülmektedir. Hem internet bankacılığı hem mobil bankacılık kullanıcı sayılarında ise 2020 yılı itibarıyla mevcut sayının 2021 senesinde düştüğü görülürken, 2022 yılında tekrar yükseldiği izlenmiştir. Toplam dijital bankacılık kullanıcı sayılarında ise belirtilen yıllar arasında sürekli bir artış yaşandığı izlenmektedir.

Tablo 2.11. Dijitalleşme Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Yıllar Bazında Banka, Şube ve Personel İstatistikleri

Banka Sayıları	2020	2021	2022
Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	3	3	3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	9	8	8
TMSF'ye Devredilen Mevduat Bankaları	1	3	3
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	21	21	21
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14	16	17
Katılım Bankaları	6	6	6
Toplam	54	57	58

Şube Sayıları (Yurt dışı dâhil)	2020	2021	2022
*Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	3.701	3.715	3.745
*Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	3.644	3.573	3.495
*TMSF'ye Devredilen Mevduat Bankaları	1	2	3
*Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	2.529	2.434	2.347
*Kalkınma ve Yatırım Bankaları	64	68	71
Katılım Bankaları	1.255	1.311	1.379
Toplam	11.194	11.103	11.040

*K.K.T.C. ve diğer ülkelerdeki şubeler dâhil (TBB, 2021a), (TBB, 2022a), (TBB, 2023a).

Personel Sayıları	2020	2021	2022
Kamu Sermayeli Mevduat Bankaları	61.592	61.874	62.226
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	67.523	66.133	67.377
TMSF'ye Devredilen Mevduat Bankaları	218	254	300
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	52.155	51.420	53.084
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	5.124	5.567	5.700
Katılım Bankaları	16.849	17.147	17.868
Toplam	203.461	202.395	206.555

Kaynak: TBB. (2021a, Şubat). *Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Aralık 2020*. İstanbul.
TBB. (2022a, Ocak). *Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Aralık 2021*. İstanbul.
TBB. (2023a, Ocak). *Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Aralık 2022*. İstanbul.
TKBB. (2021a). *Katılım Bankaları 2020*. İstanbul.
TKBB. (2022). *Katılım Bankaları 2021*. İstanbul.
TKBB. (2023). *Katılım Bankaları 2022*. İstanbul.
(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.11.'de verilen bilgiler doğrultusunda, dijitalleşme dönemi itibarıyla 2020, 2021 ve 2022 yılları dikkate alındığında banka, şube ve personel sayıları verilmiştir. 2022 sene sonu itibarıyla Türk bankacılık sektöründe 58 banka, 11.040 şube ve 206.555 personel mevcuttur. Toplamda banka sayıları yıllar bazında arttığı halde şube sayıları seneler bazında azalış göstermiş ve personel sayılarında ise 2021 yılında 2020 senesine göre gerileme yaşanmış lakin 2022 yılı itibarıyla tekrar yükselişe geçmiştir. Ayrıca, toplamda katılım bankalarının sayısı, TKBB verileri doğrultusunda mevcut senelerde aynı kalırken şubeleşme sayıları ise verilen yıllarda sürekli artış göstermiş ve aynı şekilde personel sayıları da belirtilen seneler bazında sürekli yükselmiştir.

Tablo 2.12. Dijitalleşme Dönemindeki Bankacılık Sektörünün Bilanço Dağılımı (%)

%	Yıllar		
AKTİFLER	2020	2021	2022
Likit Aktifler	13,7	19,8	17,7
Krediler (Net)	63,7	57,5	56,0
Duran Aktifler	0,9	0,7	0,8
Diğer Aktifler	21,7	22,0	25,5
Toplam	100,0	100,0	100,0

%	Yıllar		
PASİFLER	2020	2021	2022
Mevduat	58,4	59,0	64,3
Mevduat Dışı Kaynaklar	28,3	29,5	21,5
Diğer Pasifler	3,2	3,5	4,0
Öz Kaynaklar	10,1	8,0	10,1
*Kâr	0,9	0,9	3,0
Toplam	100,0	100,0	100,0

Kaynak: TBB. (2021, Mayıs). *Bankalarımız 2020*. Yayın No: 339. İstanbul.

TBB. (2022, Mayıs). *Bankalarımız 2021*. Yayın No: 346. İstanbul.

TBB. (2023, Mayıs). *Bankalarımız 2022*. İstanbul.

*Toplama dâhil değildir.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 2.12.'de görüleceği üzere, sektörün aktif kalemlerindeki kredilerinde yıllar bazında bir miktar düşüş görülmekle beraber, pasif kalemlerindeki mevduatlarında ise seneler bazında bir miktar artış yaşanmıştır.

2.3. Krizler Dönemi

Bir kriz, yerel (bölgesel) bir sahada olabileceği gibi uluslararası (küresel) bir alanda da kendisini gösterebilmektedir. Bireylerin, hanehalklarının, toplumların gündelik hayatlarının yaşam akışlarını bozarak kararsızlığa, beklentilerin gerçekleşmemesine sevk eden bir sürecin oluşturduğu durumdur (Daştan, 2009).

Kriz, daha evvelden kestirilemeyen veya belli olmayan birdenbire çıkan ve bulunduğu ortamın tüm dinamizmini bozan yapısal bir olgu olarak karşımıza çıkan bir hasarlar bütünü olarak ifade edebiliriz (Darıcan, 2013).

Ekonomik kriz, mevcut bir ekonomik sistemde işgücü hacminde, enflasyonda, faiz ve döviz kuru gibi makro boyutlu değişkenler aracılığı ile piyasa mekanizmasının olumsuz bir şekilde etkilenmesi sonucu oluşan bir durumdur (Çağlar, 2010).

Ekonomik kriz, mal ve hizmet piyasalarında sert iniş ve çıkışlar ile birlikte fiyatlarda aşırı dalgalanma ile bireylerde ve toplumlarda oluşan kararsızlık neticesinde kısa, orta veya uzun vadede kendisini gösteren bir ciddi boyutlu ekonomik problemler bütünüdür. yerel, ulusal veya uluslararası alanda kendisini göstermesidir.

Enflasyonun yüksek olması sonucu piyasaların bozulması neticesinde olabileceği gibi stagflasyon yani durgunluk içinde enflasyon dönemlerinde de kendisini gösterebilir. İşsizlik oranlarında yaşanan artışlar ile beraber istihdamda da ciddi kayıplar yaşanabilir.

Ekonomide yaşanan kriz ile beraber bankacılık ve finans krizleri de birbirleri ile etkileşim halindedir. Yaşanacak bir krizde faiz oranlarında ani değişimler, enflasyon beklentilerinde bozulmalar, ekonomik büyüme ve gelişmenin yavaşlaması veya küçülmesi (daralması) süreçleri mikro ve makro açıdan iktisadi sistemi bozmaktadır.

Finansal krizlerin dağılımına bakacak olursak şu şekilde sıralayabiliriz:

- **Parasal krizler (Ödemeler dengesinde oluşan krizler ile döviz kuru kaynaklı yaşanan krizler):** Daha çok sabit kur rejimlerinde yatırımcıların ulusal para cinsinden olan taleplerini yabancı para cinsinden olan taleplere yöneltmeleri neticesinde merkez bankasının da döviz cinsinden rezervlerinde küçülme neticesinde beliren kriz türüdür. Merkez bankası elindeki mevcut rezervlerini kullanmak suretiyle piyasaya bunu sürer veya ulusal parayı korumak için faiz oranlarının da artırılması neticesinde parasal kriz oluşur,
- **Bankacılık krizleri:** Bankalara olan güven kaybı neticesinde şeffaflığın sağlanamaması ve denetlenme ile düzenleyici fonksiyonların yetersiz olması neticesinde yaşanan krizler,
- **Dış borçlanma kaynaklı krizler:** Kamunun borçlarının ya da özel sektörün borçlarının ya da hem kamunun hem özel sektörün borçlarının ödenememesi durumunu ifade eder. Özel sektörün borçları ve kamu harcamalarının finansmanının sağlanması noktasında geri ödenemeyen krediler kaynaklı krizler,
- **Sistemsal finansal krizler:** Finans sistemindeki varlıklarda ani fiyat değişimleri ve şeffaflık ilkesine uyulmaması neticesinde yaşanabilen krizlerdir (Delice, 2003).

Yaşanan ekonomik krizlerin ekonomi ve finans sistemi içindeki etkileri hemen kendisini gösterirken sosyal açıdan bireyleri ve toplumları ise uzun vadede etkilediğini söyleyebiliriz. İnsanların gündelik yaşamlarına etki eden bu krizlerin ilerisi için ailede oluşabilecek yoksullaşmaya, evlenme ve boşanmalar gibi durumlara zemin hazırlayabileceği aşikârdır. Ekonomik kriz neticesinde sosyal bir krize de zemin hazırlamış olmaktadır (Ayla, Karış ve Kızıltan, 2019).

Firmalar, yaşanabilecek krizlerden en çok zarar görebilecek yapıların başında gelmektedir. Üretilen mal ve hizmetlerin pazarlamasından bu malların üretilirken sağlanan işgücünün istihdamının korunmasına kadar ekonomi üzerinde bir sistem mekanizmasında hareket etmektedir. Piyasaların karşılaşabileceği bir kriz neticesinde ülke ekonomisi ve firmalar krize karşı dirençli bir yapıda oldukları müddetçe bu sorunların üstesinden rahatlıkla gelebilirler (Bağcı, 2020).

Tarihsel açıdan ekonomi ve finans krizleri bankacılıktaki verilerin incelenmesi ve geriye dönük sistematik bir takibi önemli kılmıştır. Bankacılık sektörünün oluşabilecek finansal kırılmaları ve küçülmeleri hesaba katarak gerekli kendi iç denetimindeki yasal düzenlemeleri alarak şeffaflık ilkesi ile denetim ve düzenlemenin sağlanması krizlerden etkilenmemenin en basit çıkış yollarından bir tanesidir. Risklerin en başından bertaraf edilmesi istihdamın sağlanması açısından son derece mühimdir (Akşehirli, 2019).

Yaşanan iktisadi krizler, işsizlik artışından gelir kaybına, malların ve hizmetlerin fiyatlamalarında meydana gelen artışa kadar ülke ekonomisini olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hayatı da içine alacak şekilde kişilerin ve toplumun yeterli finansal istikrara ulaşmasına engel olmaktadır. Ekonomik krizler ile beraber hanhalklarının ihtiyaç duyduğu gıda ve benzeri hizmetlerin tedarik edilmesi oldukça önemlidir (Çıraklı, 2017).

Ekonomi ve finans krizleri, mali tablolarda yarattığı tahribat, sermayede yaşanan kayıplar, ödemelerde yaşanan aksaklıklar, ticari alacaklarda problemler oluşması gibi sorunları da peşinden getirmektedir. Muhasebe bilgi sistemleri, yaşanan finansal krizler zamanında daha etkin ve öngörülebilir kararlar alma noktasında son derece önemlidir. Şeffaf, güvenilir, adil kararlar alma açısından erken uyarı vererek çabuk ve kurumsal bir karar alma süreci göstermektedir (Tuğay, Dalğar ve Tekşen, 2014).

Mali sistemde oluşabilecek sorunların finans ve bankacılık sistemini etkilemesi kaçınılmazdır. Kamunun bu noktada koordinasyon içinde hareket ederek oluşabilecek krizleri önceden öngörerek gerekli tedbirleri alması ve sorunları başlamadan bitirmesi sistemin aksamadan işleyişi açısından kritik önem arz etmektedir.

Türkiye’de yaşanan krizleri 2000 yılı ve öncesi krizler ile 2000 yılı sonrası krizler olarak iki grup halinde ifade edebiliriz.

2.3.1. 2000 yılı ve öncesi krizler

Yaşanan krizleri 2000 yılı ve öncesi krizler olarak ele aldığımızda, 1982 Bankerler krizi, 1994 Nisan krizi ve 2000 Kasım krizi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bu krizlerin irdelenmesi konunun bütünlüğü açısından oldukça önem arz etmektedir.

2.3.1.1. 1982 bankerler krizi

Bankerler, cumhuriyet dönemi öncesi ilk bankacılık serüveninin yaşandığı senelerde bu sistemin içindelerdi. Burada ise karşımıza bankerlik daha farklı bir şekilde yani kriz olarak çıkmaktadır. Tarih sayfalarına 1982 yılı bankerler krizi olarak giren bu krizin etkileri oldukça fazladır.

Yaşanan süreçte 24 Ocak Kararları ile başlayan dönemde faiz ve kredi oranlarının serbest bir hal alarak bankerler krizine yol açmasıyla birlikte finansal bir boyut kazanmıştır. Bu dönemde, faiz oranlarının hızlı bir şekilde yükselmesi sonucu düşük faiz oranları ile borçlanarak çalışan özel sektör faizlerin artması ile ciddi bir finansal darboğaza girmiştir. Ayrıca, faiz oranları, enflasyondan daha düşük olduğundan dolayı birikimler bankalara değil gayrimenkul sektörüne yönelmiştir. Tasarruf sahipleri ellerindeki birikimleri enflasyonun yüksek olması sebebiyle değer kaybı yaşamadan konut alımında kullanmak istemişlerdir. Mevcut mevduatlar azalışa geçmiş ve tasarrufa yönelen kişiler düşük faiz oranları karşısında birikimlerini bankalardan kaydırmışlardır. Bankalara mevduat girişi azaldığından dolayı kredi verebilmeleri noktasında daha seçici davranmak zorunda kalmışlardır. Geri ödenebilecek veya batık kredi oluşmasının önüne geçmek için finansal açıdan daha sağlıklı olan firmaları tercih etmeye başlamışlardır. Bu doğrultuda holding bankaları ise oluşan bu mevduatları kendi şirketlerindeki firmalara kullandırdıklarından diğer sektör çalışanları yüksek faize rağmen bankerlere yönelmek durumunda kalmışlardır. Bu dönemde Sırdaş Hesap ile bankalara giren paralara adsız mevduat sertifikaları oluşturulmuştur. Bazı bankaların centilmenlik anlaşması adı altında faiz oranlarını %50’ye sabitlemeleri sonucu bankerlerin sayısı daha da çok

artmıştır. Durum bu şekilde olunca bankerler faiz oranlarını daha da çok artırarak bankaların verdiği faiz oranından daha da yüksek bir oranda mevduata faiz vermeye başladılar. Mevduat sahipleri de bankalar yerine bankerlere yöneldiler. Bankerler, %60'lardan %140'lara varıncaya kadar faiz uyguluyorlardı ve bu süreç bir süre sonra tıkanı. Çünkü bankerlere verilen bu paraları aynı şekilde bankerlerde bir başkasına veriyordu. İflas eden bankerler sonrası kriz yaşanmış ve bu durumdan mağduriyet yaşayan bankerzedeler devlet bankalarına yönelmişlerdir. 1983 senesinde Bankerzedeler Yasası çıkarılarak mağduriyetler giderilmeye çalışılmıştır. Bu kriz neticesinde birçok banka etkilenmiş ve bazı bankaların faaliyetleri durdurulmuş bazıları ise başka bankalara devredilmiştir (Uyar, 2003).

Aslında bu noktada bir sosyolojik olgudan bahsedilirse, insanlar bu süreçte gördüler ki yaşanan bu kriz ile devlete olan güven ve kamu bankalarına yönelme evresi özellikle olağanüstü durumlarda ve kriz dönemlerinde kendisini daha çok gösteriyor. Kamu bankalarına bu dönemde ciddi bir yığılma olmuş ve tasarruf sahipleri kendilerine göre güvenli bir liman olarak kamu bankalarını seçmişlerdir.

Bankerler, finansman ihtiyacı olanlara bunu sağlamayı bankaları araya alarak yapmışlardır. Yani mevduat fazlası olanlar ile ihtiyacı olanlar arasında köprü görmekten ziyade bankalar ile fon piyasaları arasında çalışmışlardır ve denetimin, takibin yetersiz olması bu sürecin krize çıkabileceğini aslında göstermiştir (Yıldırım, 2017).

Banka bilançoları oldukça fazla olumsuz etkilenerek kâr ve zarar hesapları ciddi yara almıştır. Kriz sonrası merkez bankası son kredi merci olarak faaliyete geçmiş ve duruma müdahale etmiştir (Karacan, 1997).

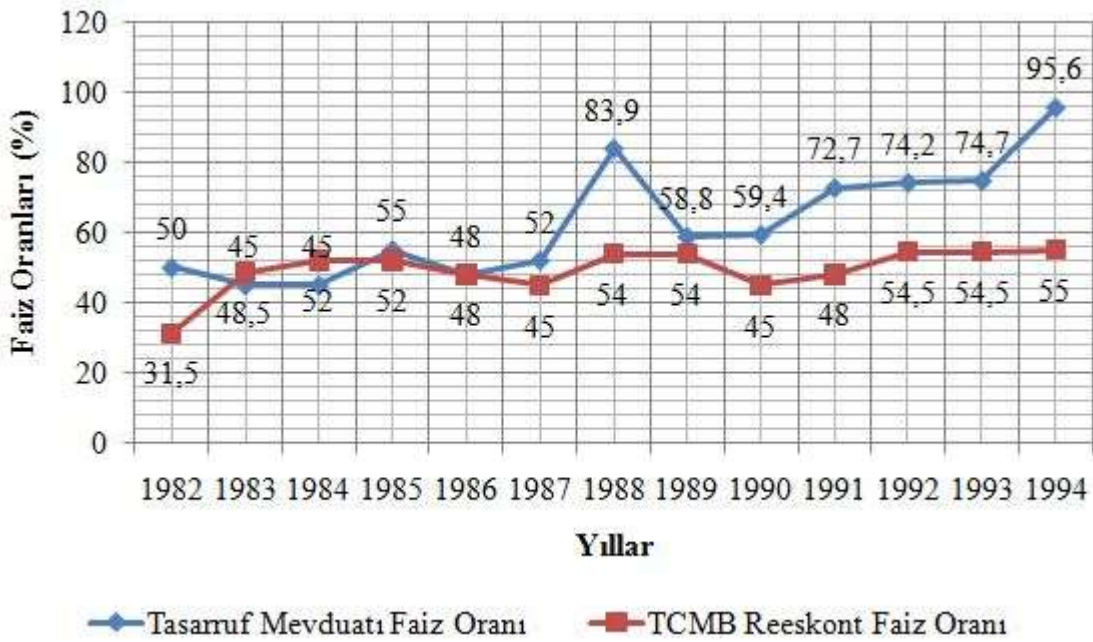
Oligopolist bir yapıya sahip olan Türk bankacılığı faizlerdeki rekabetin önüne geçememiş ve bu oranların bankerlerin kontrolüne girmesi neticesinde oldukça olumsuz yönde etkilenmiştir (Yazgıç, 1995).

Bankerler krizinde bankalarca faiz oranlarının düşük olması sebebiyle bu süreç yaşanmaya başlamış ve bankalar nezdinde faizler hususunda bir düzen gerçekleştirilememiş ve piyasanın istikrarlı bir şekilde işleyişi sekteye uğramıştı. Bankerler bu noktada yüksek faiz uygulaması yaparak tasarruf sahiplerinden bu mevduatları toplamışlar ve yüksek kâr getirisi vaat etmişlerdir. Bu bankerler kısa sürede yüksek faiz uygulamak suretiyle topladıkları bu mevduatları aynı şekilde bir kazanç olarak mevduatı verenlere ödemeleri gerekiyordu. Dolayısıyla bankerler içinde bir para girişinin sürekliliği esas kabul edilmişti. Bu döngü

içerisinde işleyen sistem herkesin âdeta birbirine borcu olmasına karşın yüksek kâr getirisi bundan vazgeçilmesini de bir o kadar engelliyordu. Sonuç itibarıyla kriz meydana geldi ve finansal piyasa sisteminin sürece dâhil olması burada kendisini belli etti. Daha işlevsel ve bir o kadar da kontrollü yasal mevzuatlar çerçevesinde sürecin devamlılığı esastır (Uluyol, 2019b).

Gelinen noktada ekonomik ve finansal sistemin ne kadar önem arz ettiği ve bir devlet politikası çerçevesinde bir mekanizma ile sürdürülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Yaşanan bunca gelişmeler neticesinde bankacılık farklı bir dönüşüme girecek ve sistem bankacılık sisteminin yanı sıra finansal piyasalar sistemi olarak da bünyesini genişletecektir. Ayrıca, kamu bankalarının sistemde önemli bir yere sahip olması neticesinde tasarrufta bulunan mevduat sahiplerinin, özel bankalardan ziyade buralara kayması da sistemdeki güven duygusunun bir yansıması olarak görülmekte ve krizden çıkarılabilecek en önemli derslerin başında gelmektedir.

Şekil 2.4. 1982-1994 Yılları Arasındaki Faiz Oranları (%)

Not: Faiz oranları, senenin son ayındaki cari oranları ifade etmektedir. Bankaların, mevduatlardaki faiz oranlarını belirtilen vadelerle alakalı ay için uygulayacağını açıkladığı azami faiz oranlarının mevduat değerleri ile gün adedine göre ağırlıklandırılarak saptanan ortalamaları alınmıştır (TÜİK, 2014).

Kaynak: TÜİK. (2014, Aralık). *İstatistik Göstergeler 1923-2013*. Ankara.

(Veriler derlenerek şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 2.4.’teki TÜİK verilerinden alınan bilgiler doğrultusunda, bankerler krizinin yaşandığı 1982 senesinde tasarruf mevduatı faiz oranının %50, TCMB’nin reeskont faiz oranı ise 1982 yılında %31,5 seviyesinde iken 1994 Nisan krizinin yaşandığı yıl ise tasarruf mevduatı faiz oranı %95,6 seviyesine yükselirken, TCMB reeskont faiz oranı ise %55 oranına gelmiştir.

Ayrıca, bir sonraki kriz olan 1994 Nisan krizinin yaşandığı yılda Şekil 2.4’te 1994 senesinde %95,6 olan tasarruf mevduatı faiz oranının şekilde belirtilen yıllar arasında en yüksek olduğu söylenebilir. Aynı şekilde TCMB reeskont faiz oranının da 1994 senesinde %55 oranı ile en yüksek olduğu yıl olarak görülmektedir.

Krizlerin etkilerinin giderilmesi ve bir çıkış yolu için aslolan iyi bir işleyen yönetim anlayışıdır. Yönetim sevk ve idaresi ne kadar iyi olursa krizlerin etkileri o kadar daha az hasar ile atlatılabilir. Her alanda bir krizin baş gösterebileceği gibi ekonomide de yaşanabilecek bir kriz neticesinde iyi bir organizasyon ve etkili bir iletişim kanalıyla süreç yönetilebilir. Eğer bu yapılmaz ise oluşabilecek bir kriz hali hazırda olan yatırımları duraklatabilir ve diğer yapılacak olan yatırım süreçlerini de ortadan kaldıracaktır (Akdağ ve Taşdemir, 2006).

Parasal ve mali açıdan uygulanamayan ve tesis edilmemiş olan disiplin ve şeffaflık ekonomide bozuklukları da peşinden getirmekte ve ülke ekonomisinin bozulmasına ve neticede daralmasına sebebiyet vermektedir. Oluşan krizler bankacılık temelli olsun ya da olmasın döviz krizini de peşinden getirmekte bunun sonucunda ise özel sektöründe dâhil olmasıyla hem bankacılık krizleri hem de finans krizleri birlikte yaşanabilmektedir. Devletin etkin bir rol üstlenerek hem düzenleyici hem de denetleyici bir sistemi krizlerin önlenmesi noktasında tesis etmesi vazgeçilmezdir. Ödemeler dengesinde sağlam bir yapının korunması ulusal çapta alınan iktisat politikaları ile sermayenin ve likiditenin kontrolü noktasında son derece önemlidir (Turan, 2011).

Bankerler krizinin temelinde yüksek faiz sarmalının getirdiği ekonomik sarsıntılar neticesinde yaşanan bu süreç yeni gelişmelere zemin hazırlamış yasal mevzuatın ne kadar önem arz ettiğini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Yaşanan bu krizin akabinde süreç 1994 yılında yaşanan Nisan krizi ile karşımıza çıkacaktır.

2.3.1.2. 1994 nisan krizi

Ekonomi piyasalarında 1994 yılı itibarıyla sistem bozulmuş para ve maliye politikalarında yaşanan uyumsuzluklar neticesinde bu krize zemin hazırlanmıştır. Enflasyonun

önlenemez yükselişi nedeniyle kriz ortaya çıkmıştır. Bunu sonucunda 5 Nisan’da alınan kararların hayata geçirilmesi gerekliliği doğmuştur (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

Ekonominin içine girdiği bu kriz nedeniyle bankacılık sistemi de etkilenmiştir. Oluşan riskler ve kriz temelli sorunlar nedeniyle alınan kararlar doğrultusunda yüksek döviz kuru cinsinden borçlanan bazı bankaların çalışmaları sonlandırılmıştır. Alınan bazı tedbirler ile kısmi iyileştirme çabalarına girişilmişse de tamamen sağlıklı bir netice alınamamıştır. Bu kriz daha çok döviz cinsinden borçlanan bankaları olumsuz yönde etkilemiştir (Parasız, 2011).

Bu süreçte kurumlar iktisadi tasarruflar yönünden döviz cinsi kalemlerin payını yükseltmişler ve TL cinsinden kalemlerin ise faiz oranlarını çok yüksek tutarak kısa dönemli olarak sisteme dâhil etmişlerdir. Bu bankaların bilançolarındaki dengeleri bozmuştur. Kârlılık ve öz kaynaklar değer kaybetmiştir. Artan kamu harcamalarının da etkisiyle bankaların TL ile olan finansman sağlama maliyetleri de artmış ve bu borçları döviz ile kapatmak için borçlanınca açıkları daha çok büyümüştür. Bunun neticesinde kur riskini ve faiz riskini de beraberinde getirmiştir. 1994 yılına kıyasla düşük giden faiz oranları, 1994 senesinde artışa geçmiştir. Merkez bankasının döviz kaynakları azalmıştır. Kamu kaynaklı borçların Merkez bankası tarafından karşılanmaya çalışılması neticesinde kredilerde ciddi artışlar yaşanmış ve sonuç itibarıyla merkez bankası yetersiz kalmış ve krizin ortaya çıkması engellenememiştir. Bu yaşanan krizin temel sebeplerinin serbest piyasa ekonomisi neticesinde bankaların yurt dışına açılmaları ve finansman sağlaması ile hazineye fon desteği vererek gelişen süreçte merkez bankası ise enflasyon ile mücadele kapsamında TL’nin değer kaybını önlemek için bankalarda oluşan açık pozisyonlarıdır. İç piyasada ise bir yüksek talep oluşmuş ve döviz ile borçlananlar oldukça kötü etkilenmişlerdir. 5 Nisan Kararları neticesinde finansal sistemin daha disiplinli bir işleyişe kavuşturmak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda likidite oranları tekrar belirlenmiş, TL cinsi mevduatlara uygulanan munzam oranlar azaltılmış ve disponibilibite sistemine son verilmiştir. 1994 yılının ortalarından itibaren sağlıklı bir yapının tesisine geçilmişse de istenilen yapıda olamamıştır. Banka kurulmaları kolaylaştırılmış ve neticesinde finansal sistemde bozulmalar yaşanmış ve krizlere zemin hazırlamıştır (Yıldırım, 2017).

Görüleceği üzere döviz kuru düşük iken borçlananlar döviz kurlarının artması sonucu bankalar ile birlikte ciddi bir finansal kriz ile karşı karşıya kalmışlardır. Ama yaşanan bu süreçte kriz sonrası faiz oranları yükselse de TL’nin dövize göre kullanılabilirliği artsa da sürekliliği sağlayamamış ve 2000 Kasım krizi sürecine doğru bir hal almıştır.

Yaşanan devalüasyon ile birlikte TL değer kaybetmiş ve ihracat oranlarına geçmiş yıllara nazaran artış olarak yansımış olsa bile oluşan açık pozisyonlar için dövize başvurulması krizi daha da çok körüklemiştir. Bankaların, en önemli kalemlerinden birisi olan bilançolarındaki aktif ve pasif yönetimi ciddi şekilde etkilenmiş, faiz oranlarının yükselmesi bile krizin etkisini azaltmamış aksine dövize olan ihtiyacın daha da yükselmesine neden olmuştur (Uyar, 2003).

Kriz neticesinde iş sektörü de etkilenmiş birçok firma ve kuruluş personel çıkarmıştır. Alınan kararlar kısa vadede çözümler sunmuş olsa da orta ve uzun vadeli gerçekleşmesi mümkün olmayan problemlerin çözümüne fayda sağlamamıştır. 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin oluşması bu noktada engellenemez bir duruma dönüşmüştür (Yavaş, 2007).

Gelinen bu noktada bankacılık ve finans sisteminin etkilenmesi neticesinde mevcut piyasalarda risk had safhaya ulaşmış, kamu harcamalarından kaynaklı oluşan bütçe açıkları ciddi seviyelere ulaşmış ve bu açıklar kapatılamamış akabinde TCMB elindeki mevcut kaynaklarını bu borçların kapatılmasında kullansa da yetersiz kalmış ve bunun neticesinde TL devalüasyona maruz kalmıştır (Yetimoğlu, 2018).

Kamu harcamalarının giderilmesi ve mali piyasalara yönelik baskısı artmakla beraber enflasyonun seyrinin belirsiz olması süreci olumsuz etkilemiştir. Reel oranda faiz oranları artmış ve 1992 ile 1999 yılları arasında senelik ortalama GSMH'deki artış %4'ü geçememiştir. Faizlerin yüksek olması sonucu kamusal sektörün finans ihtiyacının artmasına sebep olmuş ve faiz, enflasyon ve borç ortamının oluşmasına sebep olmuştur (T.C. Hazine Müsteşarlığı, 2003).

Eğer kronikleşen bir enflasyonun ilerisi için bir tehdit olacağı yönünde bir beklenti oluşmuş ise, insanları bu durumda harcamalarını şimdiden yapmaya yönelteceğinden bu da fiyat artışlarını tetikleyecek ve ulusal paraya olan güven azalarak değer kaybı meydana getirecek ve ardından da tasarruf aracı olmaktan çıkaracaktır (Aytekin, 2008).

Enflasyonist ortamlarda bulunan ekonomilerde alınması düşünülen yatırım kararları noktasında enflasyonun negatif etkileri olduğundan dolayı uygulanması gereken projelerinde ona göre değerlendirilmesi gerekmekte ve enflasyonun yüksek olduğu durumlara göre kararlar alınmalıdır (Erol ve Sariaslan, 2014).

Tablo 2.13. 1994-2000 Yılları Arasındaki Konsolide Bütçe Borç Stoku (Trilyon TL)

Trilyon TL	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
İç Borç Stoku	799,3	1.361,0	3.149,0	6.283,4	11.612,9	22.920,1	36.420,6
Dış Borç Stoku	1.279,6	2.057,7	3.456,8	6.431,0	10.116,5	18.621,0	26.489,2
Toplam Borç Stoku (Trilyon TL)	2.078,9	3.418,7	6.605,8	12.714,4	21.729,4	41.541,1	62.909,8
Toplam Borç Stoku/GSMH	%53,5	%43,5	%44,1	%43,3	%40,6	%53,1	%50,1

Kaynak: T.C. Hazine Müsteşarlığı. (2003, Nisan). *Kamu Borç Yönetimi Raporu*. Ankara.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Toplam Borç Stoku: İç Borç Stoku+Dış Borç Stoku

Toplam Borç Yüğü: Toplam Borç Stoku/GSMH

Tablo 2.13.'te verilen yıllar arasında, 1994 senesinde toplam borç stokunun iç borçlarda 799.3 trilyon TL ve dış borçlarda 1,279.6 trilyon TL olarak gerçekleştiği görülmektedir. Listede gösterilen yıllar içinde en yüksek toplam borç stokunun Gayri Safi Millî Hasıla'ya göre oranı %53,5 ile 1994 senesidir.

Faiz oranlarındaki yükselişler neticesinde bu krizde başta hazine olmak üzere kurumların, şirketlerin ve birçok kişinin borçlanma maliyetleri yükselmiştir. Bazı bankaların uyguladığı yüksek kredi oranlarını kullanan ihtiyaç sahipleri bu kredilerin ödenmesinde güçlükler yaşamıştır. Uluslararası kredi bulma konusunda ciddi zorluklar yaşanmış ve maliyetlerin artışı tetiklemiştir. Parasal hacim ile beraber azalan tüketim harcamaları reel sektörü de etkilemiş buda reel üretim ve millî gelirin azalmasına sebep olmuştur. Üretimde önemli ölçüde azalmalar meydana gelmesi istihdamı da etkilemiş ve işsizlik oranları yükselişe geçmiştir. Kriz ile beraber borsa olumsuz yönde etkilenerek işlem hacimleri daralmıştır. Para ve sermaye piyasaları olumsuz yönde etkilenmiştir (Karacan, 1997).

Bu yaşanan krizde TL'ye daha çok ihtiyaç duyan hazinenin ve likidite açıklarının da kapatılması noktasında merkez bankasına duyulan ihtiyacında artması lakin merkez bankasının da rezervlerinde azalma yaşanması süreci daha da olumsuz yönde etkilemiştir. Merkez bankası bu krizde hazineye sağladığı kredileri açık piyasa işlemleri vasıtası yoluyla

geri alabilmiş olsaydı eğer yaşanan süreçte bilançosunda yaşadığı ciddi kayıpları bu şekilde telafi etmiş olabilecekti (Ardıç, 2004).

Para ve maliye politikalarının eş güdüm içerisinde uygulanması krizlerin oluşmalarının engellenmesi konusunda önem arz etmektedir. Bu açıdan bazı çözümlemelere bakacak olursak:

- Merkez bankasının para politikaları ve Maliye Bakanlığının borçlanma politikaları arasında bağlantılı bir uyum çerçevesinde etkinliğin sağlanması,
- Kamu harcamalarından kaynaklı oluşan devlet borçlarının merkez bankası tarafından finanse edilmesinin kontrollü şekilde yapılması esas alınmalı,
- Para ve borçlanma konusundaki uygulamaların mevcut ülkelerin dışında başka ülkelerde de artırılarak kurumsal bir mekanizma ile işleyişi takip edilmelidir (Bozkurt ve Karatay Göğül, 2010).

Kriz zamanları mevcut para ve sermaye piyasaları en başta bu krizlerden etkilenebilecek yapılardır. Piyasadan paranın çekilmesi veya piyasada paranın bollaşması bu yaşanan krizlerde en önemli gelişmeler arasında yerini almaktadır. TL'nin devalüasyona uğramış olduğu 1994 senesinde ihracat oranları artmış ama döviz kurları cinsinden borçlanma neticesi ve yüksek kamu harcamalarının giderilememesi noktasında bir fayda getirememiştir.

Netice itibarıyla döviz kurlarındaki yükseliş sonrası piyasada dövize olan talep azalacağı gibi tam tersi olan döviz kurlarındaki yaşanacak bir düşüşün neticesinde ise piyasada dövize olan talep artacaktır. Çünkü tasarruf sahipleri düşük kurdan alım yapmak isteyecekler ve yüksek kurdan da satmak isteyeceklerdir. Döviz kurlarındaki artış ulusal para biriminin değer kaybı anlamına gelecek, bir diğer ifadeyle döviz kurlarındaki bir azalış da ulusal para biriminin değer kazancı anlamına gelecektir.

2.3.1.3. 2000 kasım krizi

Krize giden süreçte 2000 senesinde bankaların bilançolarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Aktif kalemlerinde görülen mevcut kredilerin oranı oldukça yükselmiştir. Menkul kıymetlerin ise likiditeleri fazla olmasına karşın bilançolardaki payı düşmüştür. TL cinsinden kredilerde yaşanan ciddi artışın aksine döviz cinsinden kredilerin artışı daha kısıtlı kalmıştır. Bu noktada faiz, kur ve likidite bankalar için daha kritik bir önem arz etmeye başlamıştır. Bankacılık sektöründe yapısal tedbirlerin zamanında alınmamış olması ciddi

riskleri de beraberinde getirecektir. Yaşanan bu krizin temelinde bankalar esaslı bir likidite krizi olarak oluştuğu görülmektedir. Devlet bankalarının ve özel bankaların aktiflerinde bozulmalar ve mevcut fon fazlası olan bankaların fon eksikliği olan bankalara transfer yapmaması gibi sorunlar nedeniyle yaşanan krizdir (Parasız, 2011).

Kriz ile beraber 2000 Kasım ayının devamında faiz oranları yükselmiş, ülke dışına sermaye çıkışı meydana gelmiş, merkez bankası rezervlerinde yaşanan azalışlar ve hisse senedi değerlerinde önemli ölçüde düşüşler yaşanmıştır. Krizin giderilmesi noktasında uluslararası krediler kullanılmış ve bir miktar yeterli olsa da kalıcı bir netice bırakamamıştır ve enflasyondaki artış devam etmiştir. Yaşanan bu kriz ile 2000 yılındaki Enflasyonu Düşürme Programı'nda sekteye uğramış ve bankalardaki likidite krizinin boyutu da gözlenerek yapısal bozuklukların giderilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 2017).

Gelişen bu süreçte kriz dönemi gecelik faizler artmış ve bonolar ile repolar da önemli ölçüde dalgalanmalar yaşanmıştır. İMKB'de hisseler değer kaybetmeye başlamıştır. Yabancı yatırımcılar ellerindeki değerli kâğıtları satıp döviz alarak piyasayı terk etmeleri neticesinde faiz oranları yükselmiştir. Buda bankaları olumsuz yönde etkilemiştir. Geline bu süreçte 1994 Nisan krizinde mevduata verilen kamu güvencesi olan 100 milyar TL'nin tekrar gözden geçirileceği söylenmiştir. Bu bağlamda, repo ile finansmanı sağlanan menkul kıymetlerin ciddi bir finansal risk taşıdığı da görülmektedir. Bankaların bilançolarında yaşanan bu kriz ile birlikte öz kaynakları oldukça azalmıştır. Piyasadaki etkinliğin sağlanması noktasında devlet bankalarına daha çok sorumluluk düşmüş ve üzerlerindeki baskı artarak mevcut krizin aşılması noktasında üstlerine görev yüklenmiştir (Uyar, 2003).

Netice itibarıyla beklentiler istenilen seviyelere gelememiş ve DİBS'lerin faiz oranları kriz öncesi %40 seviyelerinde olduğu halde kriz zamanı %138,6 seviyelerine daha sonrasında ise %181,2 seviyelerine kadar çıkmıştır (Başak, 2009).

Merkez bankası likidite krizinin aşılması noktasında Net İç Varlıklar için geçerli olacak likidite tedarikini açık piyasa işlemleri vasıtasıyla gerçekleştirmiş ve hazine ile geri alım ihaleleri yaparak likiditenin artmasına destek olmuştur. Ama yaşanan bu süreçte, gecelik faizler düşmemiş bunun neticesinde piyasa üzerinde olan baskılar daha da çok artmıştır. Bu doğrultuda merkez bankası, NİV için uyguladığı tavan sistemine tekrar dönüleceğini ifade etmiştir (BDDK, 2010).

Yaşanan bu kriz neticesinde devalüasyon yapılmamış kısa vadede geçerliliğini koruyan bu tedbirler neticesinde ekonomi ve finans sistemi sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu süreç bir sonraki 2001 Şubat krizine dek sürmüştür. 2000 senesi enflasyonun kontrol altına alınmasının hedeflendiği yıl olmakla beraber uluslararası yardım alarak uygulamaya konulan döviz kurundaki çıpa sistemi burada kullanılmıştır. Bu kapsamda iktisadi politikalarda uygulanan dövize olan talebin önüne geçmek ve faiz oranlarında bir yükselme yaparak uygulanan politikalardır. Ama cari açık giderek artmış ve istenilen enflasyon oranlarına ulaşılamamış akabinde bankacılıkta meydana gelen likidite krizi temelli finansal sistem olumsuz yönde etkilenmiştir. Uygulanması gereken ekonomi programı bu yaşananlar doğrultusunda sağlıklı bir şekilde uygulanamamıştır ve süreç 2001 Şubat krizine kadar gelmiştir (Özşahin, 2006).

Şekil 2.5. 2000 Kasım Krizi Sürecindeki Yaşanan Gelişmeler

Likidite ve Faiz Çıkmazı

- Faiz oranlarında ciddi artış yaşanmış, ülke dışına yüksek miktarda sermaye çıkışı olmuş ve TCMB rezervleri azalarak hisse senetlerinde düşüş yaşanmış
- Likiditeye olan ihtiyaç artmış
- Para krizi sorunu ortaya çıkmış

Parasal Kriz Neticesinde Gelişen Olaylar

- TCMB faiz oranlarındaki artışın önüne geçmek için APİ aracılığı ile sisteme likidite aktarmış
- Bu gelişmelere rağmen gecelik faiz oranlarında kalıcı bir azalış olmamış ve TL cinsinden likiditedeki yaşanan yükseliş, TCMB'nin uluslararası rezervlerine olan baskının daha çok artmasına neden olmuş
- Netice itibarıyla TCMB, NİV tavanı yöntemine tekrar dönüleceğini ifade etmiştir

Kaynak: BDDK. (2010, Eylül). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Ankara.

(Veriler derlenerek şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 2.5.'te ifade edilen süreçte likidite ve faiz ikilemi krizin oluşmasında önemli bir noktada görülmektedir. TCMB'nin oluşan bu para krizinin giderilmesi doğrultusunda yapmış olduğu girişimleri istenilen seviyelerde gerçekleşmemiştir.

Görüldüğü üzere yaşanan bu kriz çerçevesinde uygulanmak istenen ekonomi politikaları yetersiz kalmış ve programın yeteri kadar etkili olamaması neticesinde enflasyon hedefleri istenilen seviyelerde gerçekleşmemiştir. Krizin çözümünün giderilmesi amacıyla uygulanan politikalar kısa vadeli olmuş ve sürekliliğini sağlayamamıştır.

Ekonomik krizlerin ortaya çıkması nakitte hazır paranın bulunamaması yani likidite sorunu, düzenleme ve denetlemede yaşanan sorunlar ile finansal tablolarda oluşan eşitsizlikler gibi nedenler neticesine dayanmaktadır. Serbestleşmenin de etkisiyle küresel çapta veya yerel çapta ekonomide işbirlikleri getirdiği kadar ekonomide çeşitlilikte oluşturmakta bunun sonucunda ise yeni risklere de zemin hazırlamakta ve sağlam bir ekonomi oluşturulamamışsa krizlere davetiye çıkarmaktadır (Çelik, 2021).

2.3.1.4. 2000 yılı ve öncesi krizlerin karşılaştırılması

Bankerler, yaşanan 1982 Bankerler krizinde bankalar vasıtasıyla mevduat sertifikalarını iskontolu bir şekilde almak koşuluyla faiz getirili olarak kendi borç senetleri ile beraber halka arz yoluna gitmişlerdir. Bankerler burada yüksek faiz yolu ile borç para kullandırmaya yönelik getiri sağlamışlardır. Bu döngü alınan faizi kapatmak için daha fazla faiz ile borca girme yoluna yol açarak krize zemin hazırlamıştır. 1982 Bankerler krizindeki faizlerin aksine 1994 Nisan krizi ise TL'de yaşanan devalüasyon kaynaklı oluşan krizdir. Türkiye'de oluşan 1994 Nisan krizi neticesinde TL'deki değer kaybı yarıdan fazla olmuştur. 1994 Nisan krizi ile beraber yabancı paralar TL karşısında değer kazanmıştır. Merkez bankasının rezervleri azaldığından dolayı buda para sorununa yol açarak faiz oranlarında bir artışa sebep olmaktadır. 1982 Bankerler krizinden farklı olarak 2000 Kasım krizinde ise faiz oranları oldukça fazla yükselmiştir. Likiditede yaşanan sorunlar nedeniyle mali piyasalar bundan olumsuz yönde etkilenmiştir. Kısacası 2000 Kasım krizinde hem likiditede oluşan riskler hem de faiz oranlarında oluşan riskler neticesinde bankacılık sektörü olumsuz yönde etkilenmiştir (Baykal, 2007).

1994 Nisan krizi ve 2000 Kasım krizini ele aldığımızda piyasanın dinamikleri bozulmuş ve piyasa içi borçlanma oldukça olumsuz yönde etkilenmiştir. Kamu harcamalarından da kaynaklı borçlanmanın arttığı 2000 Kasım krizinde talep noktasında bir

durma oluşurken aksine 1994 Nisan krizinde piyasa içinde borçlanma yaşanmaya devam etmiş lakin arz yönünde oluşan açıkların giderilmesi noktasında bir süreç kaydedilmiştir. 1994 senesinde faiz oranlarını düşürmek kaydıyla döviz kurunun yükselmesi istenmiş ve borçlanma yerine TCMB'den kısa süreli avans tedarik ederek oluşan açıkların giderilmesi tercih edilmiştir. Bundan dolayı para piyasasının içine düştüğü sorunları gidermek için yani döviz ve faiz arbitrajından kaynaklı kilitlenen piyasayı açmak için bu şekilde bir yöntem uygulanmıştır (Ardıç, 2004).

1994 Nisan krizi ile kamu borçlarında yaşanan artışlar neticesinde faizlerin düşürülme eğilimi ile TL'den dövize yönelme neticesinde konsolide bütçe harcamaları artış göstermiştir. 2000 Kasım krizine baktığımızda ise enflasyon ile faiz oranlarında düşüş üzerine yoğunlaşmıştır. Bu noktada paradaki ve döviz kurundaki oluşabilecek değişiklikler önceden öngörülebilir bir duruma gelmesi beklenmiş ve sektördeki belirsizliğin ortadan kalkması noktasında yerli ve yabancı sektör yatırımcılarının piyasada oluşabilecek belirsizliklerden etkilenmemelerinin önüne geçmesi hedeflenmiştir. Lakin yaşanan 2000 Kasım krizi ile döviz kurunda sabitleme neticesinde cari işlemlerdeki açık artmış, yabancı yatırımcıların dövize olan talebi ile birlikte piyasadaki paranın çekilmesi suretiyle faiz oranlarında artış meydana gelmiş ve reel sektör ciddi ölçüde kötü etkilenmiştir (Altınok ve Çetinkaya, 2001).

1982 Bankerler krizi, temeli oluşturulmadan kullanılmaya başlayan finansal serbestleşme neticesinde yaşanan bir krizdir. 1994 Nisan krizi ise doğru uygulanamayan iktisat politikalarının neticesinde ortaya çıkan bir krizdir. 2000 Kasım krizinde ise piyasanın yapısal problemlerinin oluşturduğu likidite krizinin döviz kaynaklı kriz ile beraber oluşmasıdır. Bu krizlerde netice itibarıyla kamu harcamaları kaynaklı borçlanma önemli ölçüde bir yer tutmaktadır (Akçacı, 2003).

Gelenen bu süreçte yaşanan bu üç krizin kıyaslanmasına baktığımız zaman birçok noktada sorunların olduğu gibi faizlerde yaşanan değişimlerden, borçlanma maliyetlerinin artmasına kadar birçok önemli gelişmenin olduğu görülmektedir. Kur riskinin yaşandığı ve enflasyon hedeflemelerinin uygulanmaya çalışıldığı bu kriz dönemlerinde, ülke ekonomisini ve bankacılığı birlikte etkileyen süreçte yeniden yapılandırma süreçleri yaşanmış ve uygulanan iktisat politikaları çerçevesinde bu krizlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Bankacılık sektörü açısından gelenen bu süreçte kendilerini yenilemeleri ve yapısal değişikliklerin önünü açarak ileride karşılaşılabilecek daha elzem sorunların yaşanmadan önlenmesi noktasında tedbirler almaları bu sonuçlardan çıkarılabilecek en önemli

derslerden bazılarıdır. Ülke ekonomisi veya bankacılık sektöründe yaşanabilecek bir sorunun kamu bankaları veya özel bankalar ayrımı olmaksızın her kesimi etkileyebileceği bu yaşanan krizlerden görülmektedir. Bu bağlamda, mevcut yapıların daha sistemli ve denetlenebilirlik anlayışıyla çalışmaları temelde bu krizlerin yaşanmasının da engellenmesi açısından önem arz etmektedir.

2.3.2. 2000 yılı sonrası krizler

Ekonomide yaşanan gelişmeler neticesinde oluşan krizlere baktığımızda 2001 Şubat krizi, 2008 küresel finans krizi ve 2018 kur krizi 2000 yılı sonrası karşımıza çıkan krizler olarak ifade edebiliriz. Bu krizlerin ifade edilmesi sürecin gidişatı açısından son derece önemli bir yere haizdir.

2.3.2.1. 2001 şubat krizi

2001 yılına gelindiğinde ise 2000 Kasım krizinin benzeri bir süreç devam etmiş ve bankacılık krizi daha çok hissedilir bir hal almıştır. Nitekim bu dönemde TL dalgalı bir seyir izlemiş ve parasal bir kriz kendisini göstermiştir. 2000 Kasım krizinden farklı olarak bu kriz sistemik bir risk yapısını içinde bulunduruyor olmasıydı. TCMB dövizdeki aşırı talebi kontrol etmekle uğraşırken öte yandan ise daha çok devlet bankalarının ihtiyaç duyduğu likidite tedariki konusunda yaşanan sorunların giderilmesi noktasında gayret göstermeye çalışmış ve krizin yarattığı etkiyi gidermek ile uğraşmıştır (Parasız, 2011).

Piyasaların tekrar belirsizleşmesi ve yabancı yatırımcıların piyasayı terk etmeleri neticesinde bankaların ise döviz alımına ağırlık vermesi gibi gelişmeler yaşanmıştır. TL'deki dalgalanma neticesinde bankalar arasındaki alışlar ve satışlar arasındaki uçurum iyice açılmış ve bir belirsizliğe doğru gidilmiştir. Netice itibarıyla tasarrufu bulunanlar dövizden TL'ye geçişe yönelmişlerdir. Döviz cinsinden borçlananlar ödenmesi gereken kredilerini ödemeyecek duruma gelmişlerdir. Piyasaların doğrudan etkilenmesi neticesinde firma kapanmaları ile istihdam önemli ölçüde etkilenmiş ve bunun neticesinde işsizlik oranları artmıştır. Kur riskinin yaşandığı 2001 Şubat krizi nedeniyle faiz oranları yükselmiş ve bunun sonucunda finansman maliyetleri artarak akabinde menkul kıymetlerin bir başka deyişle değerli kâğıtların değerleri düşmüştür. Bu noktada Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı yürürlüğe girmiş ve bankaları da içine alan bir yeniden yapılandırma süreci başlatılmıştır. 2001 Şubat krizi sonrası banka sayıları ve banka personel sayıları azalmıştır (Uyar, 2003).

2001 Şubat krizi bağlamında firmalar, gelirlerinin azaldığı ve kredi kullanmak suretiyle borçlandıkları için faiz ödemelerinde ciddi sorunlar yaşamışlardır. Borçların ödenmesi noktasında kriz dönemlerinde uzun vadeli ödemeler yapılmıştır. Bu kriz ile beraber reel sektör ciddi finansal problemler ile karşı karşıya kalmıştır.

Yaşanan süreçte 2001 Şubat krizi meydana geldiğinde döviz kuru esaslı bir kalkınma modelinin hedeflenmiş olması dikkat çekmektedir. Dolayısıyla 2000 Kasım krizinin hemen üstüne gelen 2001 Şubat krizi önceki krizlerinde yükünü üstlenerek yaşanan en etkili krizlerden birisi olmuştur. 2001 Şubat krizinde kamusal açıkların, enflasyon artışının, sermaye hareketlerinde serbestlik ve bankacılıkta yaşanan kırılganlık gibi sorunları içinde barındıran kriz olarak ifade edilebilir (Ardıç, 2004).

2001 Şubat krizinin oluşturduğu tahribat neticesinde 2 milyon kişiye yakın işsiz sayısı, %70 oranına kadar ulaşan enflasyon ve ekonomide ise %6 civarında küçülme (daralma) meydana gelmiştir. TL meydana gelen bu kriz neticesinde yarı yarıya değer yitirmiştir (Arslan Coşkun ve Eken, 2015).

2001 Şubat krizi sonrası bankaların bilançolarının sorunları daha çok artmış ve bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması gereği doğmuştur. Bu bağlamda, ortaya çıkan neticeye bakacak olursak:

- Öz kaynak eksikliği yaşanmış,
- Likidite riski ile faiz riski vadelerin kısa olması sebebiyle yükselmiş ve bankaların vadelerinde uyumsuzluk yaşanmış, faizlerin artması neticesinde kaynak maliyetleri yükselerek menkul kıymetlerin değerleri azalmış,
- Devlet bankaları ve mevduat bankalarının maliyetleri artmış,
- 2001 senesindeki dalgalı döviz kuru politikasına geçişte TL’de yaşanan kayıplar ile özel sermayeli bankaların bilançolarında bozulmaya neden olarak aktif yapıları olumsuz etilenmiş ve problemlili kredilerde artışlar yaşanmış,
- Kârlılık oranları azalmış, iç denetimde ve risk yönetiminde yaşanan aksaklıklar ortaya çıkmıştır (Parasız, 2011).

Bankaların bilançolarında ciddi bozulmalar meydana gelmiş ve neticede faiz kaleminde yaşanan gelişmeler doğrultusunda kredi kalemlerinde ciddi problemlerin olduğu görülmektedir.

Şekil 2.6. 2001 Şubat Krizinin Gelişim Evresi ve Etkileri

İç ve Dış Durumlarda Yaşanan Değişimler

- Politik risklerde yaşanan artışlar
- YP talebine olan yönelme
- Sermaye hareketlerinde yaşanan geri dönüş
- İç borç sürdürülebilirliğinin tehlike arz etmesi
- Mevcut ekonomide yaşanan kredibilite kaybı

Makro Ekonomide Yaşanan Etkiler

- Faiz oranlarında görülen artış
- TL’de ciddi oranda gerçekleşen değer kayıpları
- Enflasyonun tekrardan yükselişe geçmesi
- Reel ekonomide küçülme

Bankacılık Sektörüne Olan Etkileri

- Likidite ve faiz risklerinden dolayı fonlama zararlarında artışlar
- Menkul değerler cüzdanının önemini yitirmesi
- YP açık pozisyonlarından kaynaklı meydana gelen kambiyo zararı
- Aktif kalitesinin gücünü yitirmesi ve kredi risklerinde yaşanan artışlar

Kaynak: BDDK. (2010, Eylül). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Ankara.

(Veriler derlenerek şekil yazar tarafından oluşturulmuştur)

Şekil 2.6.’da görüldüğü üzere, aslında bu kriz öncelikli olarak bankalarda başlamamış sonrasında oluşan bu kriz çerçevesinde bankalarda bu krizin bir parçası olmuşlardır. Piyasadaki sermaye hareketlerinin önemi burada daha çok belirginleşmiş ve piyasadan yatırımcıların çıkması neticesinde belirsizlikler daha çok artmıştır.

Faizlerin, döviz kurlarının ve sermaye hareketlerinin, serbest piyasa ve dışa açık bir ekonomide birbirleri ile olan bağlantıları çok önemlidir. Sermaye değişimleri serbest kalırsa sadece faizler veya döviz kurlarından bir tanesinin kontrolü sağlanabilir. Faizleri kontrol etmek suretiyle sabit döviz kuru modeli varsa sermaye sahipleri oradan ayrılabilenmektedirler. Merkez bankası gecelik faizleri %80 civarına çekerek döviz talebi engellemeye çalışmaktadır. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi aslında Merkez bankasının TL ile döviz almasıydı ama bu uygulanmadı ve TCMB ihale yöntemiyle döviz satışı gerçekleştirdi. Yaşanan bu süreçte 2000 Kasım krizinin devamında ortaya çıkan bir likidite krizi meydana gelmiş oldu. Döviz talebi arttığı için TL ile alım yapınca döviz kurunda yukarı yönde bir seyir izlenmiş yani dövizdeki değer artarak ulusal para değer kaybetmiştir (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

Yaşanan bu kriz 1994 senesindeki krizden farklı olarak reel kesime de sıçramıştır. Esas konu faiz oranıdır. Kur ve artan faiz oranları akabinde sermayenin kontrolsüz bir şekilde hareket etmesi sürecin yaşanmasına neden olmuştur. 2001 Şubat krizi ile beraber belirsizlik ortaya çıkmış, bunun neticesinde şirketlerin stok miktarlarında arz ve talep dengesinin yaşattığı sorunlar neticesinde üretimdeki kapasite kullanımı oldukça düşerek verimliliği önemli ölçüde etkilemiştir (Kahraman Akdoğan, 2012).

Enflasyonun düşürülmesi hedefi burada da uygulanmaya devam ederek döviz kurlarının belirli bir aralıkta kalması amaçlanmıştır. Enflasyonun tek haneli rakamlara indirilerek dalgalı kur sisteminde kalınmasına karar verilmiştir. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile finansal piyasaların önemi daha çok ortaya çıkmış ve bu hususta bankacılık sistemine olan önem daha çok artmıştır. Nitekim bankalar, hem kişilerin hem de şirketlerin yatırımlarını içinde barındırdığından yeniden yapılandırma süreci burada esasen daha çok dikkat çekiyordu. Bankaların sermayelerinin sağlamlaştırılması ve açık pozisyonlarının giderilmesi alınacak tedbirler arasındaydı. Bankalar, yaşanan bu gelişmeler akabinde kendi faaliyet alanlarına odaklanabilmiş, kamu kesimini fonlamanın aksine firmalara ve kişilere kaynak tedariki sağlayan bir sisteme dönüşmüş yani kendi esas görevleri ve sorumluluk alanlarına yönelmişlerdir (Yıldırım, 2017).

Bu kriz ile ülke ekonomisi ciddi bir şekilde olumsuz yönde etkilenmiştir. Türkiye ekonomisi açısından oldukça önemli olan 2001 Şubat krizinin oluşturmuş olduğu etkiler ekonominin her noktasında kendisini hissettirmiştir.

Mevcut durumda ekonominin 2001 senesindeki durumuna bakacak olursak:

- Reel bazda %9,4 küçülmüş,
- İşsizlik oranı ise 2000 senesine göre %6,3 seviyesinden %8,5 seviyesine çıkmış,
- TÜFE yıllık bazda %39 seviyesinden %69 seviyesine yükselmiş,
- Kamu kesimi açığının GSYH'ye oranı %11,9 seviyesinden %16,5'e çıkmış,
- 2001 Şubat krizinin devamında yaşanan yeniden yapılandırma sürecinde ise birçok banka TMSF tarafından ya devredilmiş ya da kapatılmıştır (Keskin ve diğer., 2019).

Yaşanan bu kriz sonrası gerçekleşen bir değişim ise TCMB'nin kamu sektörüne kredi vermesi yasaklanmış ve merkez bankasının bağımsızlığı çerçevesinde temel gayesinin fiyat istikrarı olduğu temelinde bir ortak kanıya varılmıştır. Merkez bankasının finansal piyasalardaki işleyişin düzgün bir şekilde gerçekleştirilmesi ve bu doğrultuda piyasaya aktarılan likiditenin de enflasyonu etkilememesi noktasında öncelikli hedefleri arasında yerini almıştır (BDDK, 2010).

Bankacılıkta yaşanan krizlerin yanına bir de döviz kurundan kaynaklı krizler geldiği zaman mevcut durumda daha fazla bir maliyet ile karşı karşıya kalan ekonomiler bu durumun üstesinden gelmek için sıkı para politikaları uygulamak durumundadırlar. Döviz cinsinden kaynaklı yaşanan kur krizlerinin yüksek üretim kayıplarına sebep olmaları ve ulusal para cinsinden borçlanmanın maliyetinin fazla olması problemleri daha çok artırmaktadır. Gelişmiş ekonomi ve finans sistemi olan devletlerin aksine gelişmekte olan veya gelişme yapısı daha zayıf olan ülkelerin ekonomilerinde bu sorunlar daha çok yaşanmaktadır. Bu doğrultuda üretimde yaşanan sorunların sektör üzerinde bankacılık temelli mi yoksa başka etmenlerden mi kaynaklı olduğuna bakılması gerekmektedir (Altıntaş, 2004).

2.3.2.2. 2008 küresel finans krizi

2000'li senelerin başlarından itibaren dünya genelinde bankacılık ve finans sisteminde likiditede yaşanan artışlar giderek kendisini göstermiştir. Bu oluşan likiditelerin önce gelişmiş ülkelerde oluşturacağı kriz sonrasında ise gelişmekte olan ülkeler ile beraber likiditelerin artışıyla risk fiyatlamaları ve risk ile kazanılacak getirilerin artması bu küresel finans krizinin çıkmasında oldukça önemlidir (Keskin ve diğer., 2019).

Bu krizin çıkmasındaki esas temel neden, gayrimenkul alımı için verilen kredilerin şartları sağlamayanlara da verilmesi neticesinde başladı. Alınan bu krediler sonrası konutların fiyatlarında yaşanan artışlar, bu kredilerin amaçları dışında kullanılması gibi sebepler

neticesinde kriz patlak vermiştir. Bu kriz, tüm dünya ekonomilerini etkileyen küresel bir kriz haline geldi. Yaşanan bu gelişmeler sonrası bankalar aralarında birbirlerine borç verme ilişkisini sonlandırdı. Gelişmiş ülkelerde resesyon sonucunda likidite sorunu oldukça önem arz etmeye başladı. Esasen bu krizin oluşması finans kurumlarının uyguladığı fazla kaldıraç kullanımlarından, finans kurumlarının işleyişinin ve sürdürülebilirliğinin denetlenmesi ve altyapısındaki aksaklıklarından kaynaklı yaşanan ciddi sorunlar nedeniyle, işleyişin bozulması noktasında oldukça önemlidir (Eken ve Kale, 2017).

Bu bağlamda, likidite ekonomik ve finansal açıdan oldukça önem arz etmektedir. Neticede buralarda oluşabilecek riskler sistemde oldukça ciddi sorunlara neden olabilir. Likiditenin oluşturulmasının sağladığı katkılar oldukça önemli olmakla beraber ciddi bir likidite riskini de içinde barındırır. Kontrolsüz oluşturulan likiditelerin bankacılık ve finans sisteminde yaratacağı kriz sistemin kilitlenmesine yol açabilir. Bu noktada likiditelerin kontrollü bir ekonomik sistemde dengede tutulması finansal istikrar açısından son derece önemli bir yere sahiptir (Ekim Kocaman, 2022).

Küresel finans krizi serbestleşme ile birlikte küreselleşmenin de etkisiyle kendisini daha çok göstermiş ve dünya çapına yayılmıştır. Bu büyük çaptaki bir kriz, sermaye hareketlerinde meydana gelen bir süreç neticesinde kendisini göstermiştir. Denetim ve yönetim sistemleri bu yapıya cevap verememiş, akabinde ise mevcut kurallarında yetersiz kalması bu krizin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Eğilmez ve Kumcu, 2013).

Yaşanan bu kriz dünya ekonomi ve finans sisteminde büyük resesyon yaşanmasına neden olmuş ve 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası yaşanan en büyük krizlerdendir. Bu büyüklükte bir küresel krizin gelişmiş ülkelerden başlayıp 2008 Kasım ayında ise gelişmekte olan ülkelere de sirayet etmesi kaçınılmazdır. Yaşanan bu kriz ile dünya borsalarında ciddi kayıplar yaşanmış, ülkelerin para birimleri değer kaybetmiş, tahvillerin ve bonoların risk primleri yükselmiştir. Ayrıca, bu ülkelerdeki yabancı yatırımların hızı kesilmiş ve ülke ekonomileri durağanlaşmıştır (Yıldırım, 2017).

Görüldüğü üzere 2008 küresel finans krizi tüm dünya ekonomi ve finans sistemlerini etkilemiş ve sermaye hareketlerinin de etkisiyle hızla yayılmıştır. Kriz neticesinde yaşanan durgunluğun neticesinde resesyon oluşmasıyla birlikte birçok gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler bundan etkilenmiştir.

2008 küresel finans krizi neticesinde 2009 senesi oldukça çok olumsuz etkilenilen bir yıl olmuştur. Yaşanan bu kriz bankacılık krizinden öte ülke ekonomisine tesir eden bir kriz olmuştur. Ekonomide ihracat bir önceki seneye oranla %23 ve ithalat ise %30 oranında düşerek etkilenmiş ve yatırımlar azalmıştır. İşsizlik oranı ise %9 seviyelerinden %15 seviyelerine çıkmıştır (Eken ve Kale, 2017).

Bu krizin Türkiye ekonomisi bağlamında 2008 ve 2009 senelerinde etkilerinin görüldüğü söylenebilir. 2008 yılında %0,8 oranına gerileyen büyüme oranı, 2009 senesine geldiğimizde ise yerini %4,7'lik küçülmeye bırakmıştır. Ama Türkiye bu süreçten en hızlı çıkıp kendisini toparlayan ülke konumuna gelmiştir. Bu yaşanan süreçte özel sektör harcamalarındaki azalış kamu kesimi tarafından giderilmeye çalışılmıştır. 2010 yılında %8,5 düzeyine çıkan yıllık büyüme oranı sonrası bankacılık ve finans sistemine detaylı düzenlemeler getirilerek krediler konusunda önlemler alınarak büyüme ile olan bağlantısının sağlamlaştırılması amaçlanmıştır. TCMB, kriz sonrası para politikası araçlarında faiz koridoru, politika faizi ve zorunlu karşılıklar çerçevesinde bir politika izleyerek ilerlemiş, krediler ve döviz kuru bağlamında fiyat istikrarının yanında bir de finansal istikrarı hedeflemiştir (Keskin ve diğer., 2019).

Neticede TCMB yaşanan bu küresel finans krizi sonrası temel gayesi olan fiyat istikrarının sağlanması noktasında iktisat politikalarını sürdürerek burada finansal istikrarında sağlanması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Yaşanan finansal krizlerin temelinde özellikle hatalı oluşturulan fiyatlamalar ve regülasyonun yetersiz olmasından kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Finansal varlıkların fiyatlamalarının gerçeklikten koparak azalma veya artma şeklinde gerçekleşerek piyasa mekanizmalarını bozdukları anlaşılmaktadır. Finans piyasalarında oluşturulan fiyatların gerçeklikten uzaklaşması sonucu yatırımcıların yanlış kararlar vermesine sebep olmaktadır. Bu durumda regülasyonun etkin bir şekilde uygulanması ile fiyatların dengeye gelmesi sağlanabilir ve oluşabilecek fiyat şişkinliklerinin veya fiyat çöküşlerinin önüne geçerek finansal piyasaların korunmalarına öncü olur. 2001 Şubat krizi sonrası bankacılık sisteminde alınan kararlar sonucu 2008 yılındaki küresel finans krizi, diğer ülkelerin etkilendiğinden daha az sarsıntı ile çıkmamıza sebep olmuştur (Uruş, 2019).

Bu süreçte dikkat edilmesi gereken husus kredilerde yaşanan risklerin bankacılık sahasından sıyrılıp sistematik bir risk şekline dönüşmesidir. Çünkü yaşanan kriz neticesinde

reel sektörün bunlardan olumsuz yönde etkilenmesi sonucu işsizlik oranları artıyor ve bankacılık sektörünü de kapsamıyla tüm ekonomiyi etkiliyor (Babuşcu, 2009).

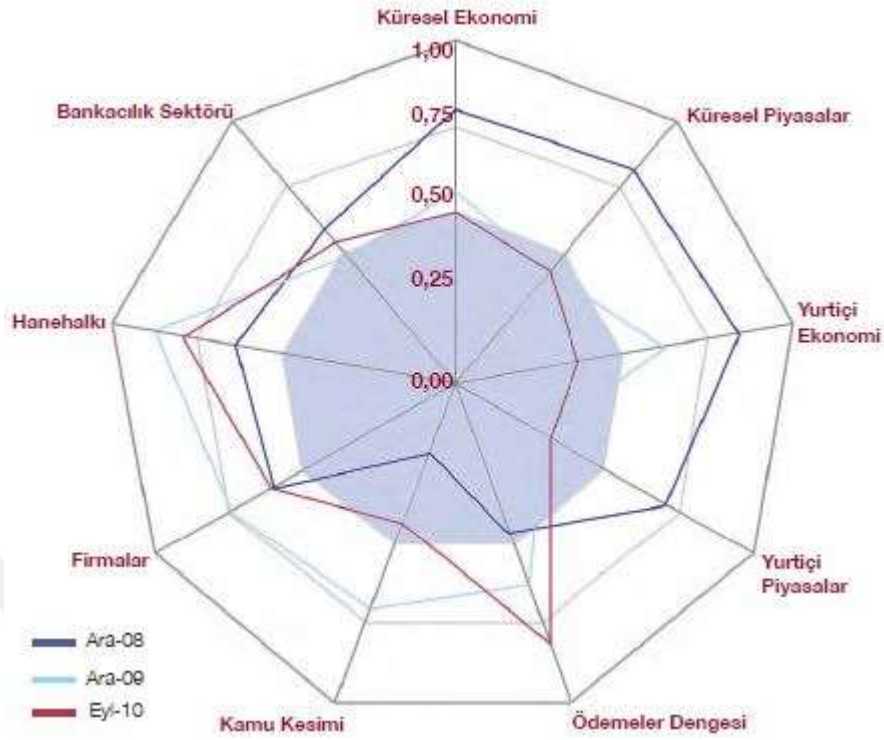
Kredi risklerinin derecelendirilmesi günümüzde oldukça önemli bir yere sahiptir. Finans ve bankacılık sektörü bu konuda en önemli yapıların başında gelmektedir. Oluşabilecek risklerin önlenmesi noktasında fon talebinde bulunan ve fon talebi isteğine tedarik olan kesimin piyasanın dinamikleri çerçevesinde güvene ve şeffaflık ilkelerine bağlı kalarak işlemlerini sürdürmeleri kaçınılmaz bir öneme sahiptir (Hazar, 2009).

Küresel finans krizinin oluşturabileceği etkileri önlemek açısından TCMB ve BDDK bazı önlemler almıştır. Bunlardan bazıları ise bankaların TCMB tarafından zorunlu karşılık oranlarında TL cinsinden yükümlülüklerinde herhangi bir değişikliğe gidilmemiş ve %6 oranında bırakılırken, YP cinsinden yükümlülüklerinde ise bu oran %11 seviyesinden %9 seviyesine indirilmiştir. BDDK açısından ise bankaların elde etmiş olduğu 2008 senesi kârlarını dağıtmalarını istemeyerek ellerinde tutmaları gerektiğini belirtmiştir (TBB, 2009).

Finansal krizlerin oluşmasında reel sektörün üretimde kullandığı sermayesinde azalmalar meydana gelmesi, küresel sermaye hareketleri, iktisat politikalarının yanlış uygulanması neticesinde yapısal çöküş ile banka ve finans sisteminin problemli bir yapıda olması gibi nedenler ile krizler baş gösterebilmektedir. Bankacılık krizlerinde ise bankaların özelliklerinden, sektörün yapısından, bankaların uluslararası fonlara olan ihtiyacı, makro iktisadi etmenler, bankaların bilanço kalemlerindeki pasif kalemlerinde yaşanan artış, finansal serbestleşme ve devletin sisteme olan müdahalelerinden dolayı krizler oluşabilir. Bu açıdan krizlerin çözüm noktası kamu kaynakları aracılığı ile finans kuruluşlarına zaruri olmadıkça fonlama yapılmaması ve aşırı kaynak kullanılmaması ile ülke dışına kayan sermaye hareketlerinin engellenmesidir. Ayrıca, ödenemeyecek kapasitede olan kredilerin firmalara veya kişilere kullandırılmasının ileride sorunlu kredilere dönüşmesinin ciddi sorunlara yol açabileceği de görmezden gelinmemelidir (Ersoy, 2012).

Dolayısıyla insan ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ve artması ile birlikte piyasadaki likidite ihtiyacının da her geçen gün kendisini daha da çok hissettirmesi neticesinde sistemin kilitlenmesine sebep olabilmektedir. Denetim ve kontrol mekanizmalarının sürdürülebilirliğinin sağlanamaması krizlerin oluşmasına davetiye çıkarmaktadır. Bu açıdan kredilerin geri ödenebilirliği sağlanamaz ise oluşabilecek batık krediler sektörün bozulmasına sebep olabilmektedir.

Şekil 2.7. Finansal İstikrarın Makro Açıdan Analizsel Gösterimi

Not: Merkeze doğru ilerledikçe alakalı sektörün finansal istikrara sağladığı katkı çerçevesinde daha iyi konuma geldiğini göstermektedir. Yapılan analizde tarihsel açıdan her sektörün kendi içinde karşılaştırılmasını ifade etmektedir. Sektörleri birbirleri ile karşılaştıracak olursak sadece merkeze doğru olunan konum itibarıyla oluşan değişimlere bakılarak gözlem yapılabilir (TCMB, 2011).

Kaynak: TCMB. (2011). *Yıllık Rapor 2010*. Ankara.

Şekil 2.7.'de ifade edildiği üzere, Türk bankacılık sektöründe finansal istikrar analizi çerçevesinde küresel finans krizi sonrası değişimler görülmektedir. Ödemeler dengesi kalemindeki kırılmalara rağmen bankacılık sisteminin sağlam bir yapıda olduğu ve yaşanacak olumsuz etkilere karşı sağlamlığını muhafaza ettiğini göstermektedir (TCMB, 2011).

Aralık 2008, Aralık 2009 ve Eylül 2010 itibarıyla ilgili grupların dağılımlarında finansal açıdan merkeze yaklaşıldıkça finansal istikrara olan katkının olumlu yönde gelişme sergilediğini izah etmektedir. Dolayısıyla şekilde görüldüğü üzere bankacılık sektörünün kırılganlıklara karşı daha dayanıklı olduğu görülmektedir. Aralık 2008 tarihi itibarıyla küresel finans krizi akabinde Aralık 2009 tarihi ve Eylül 2010 tarihi itibarıyla merkezden uzaklaşmış olsa da sağlamlığını korumaya devam etmiştir. Analizde, Aralık 2008 tarihi itibarıyla yurt içi ekonomide finansal istikrardan diğer tarihlere göre daha uzak olduğu gözlemlenmektedir. Ödemeler dengesi kaleminin ise Eylül 2010 tarihi itibarıyla kırılgan bir yapıda olduğunu

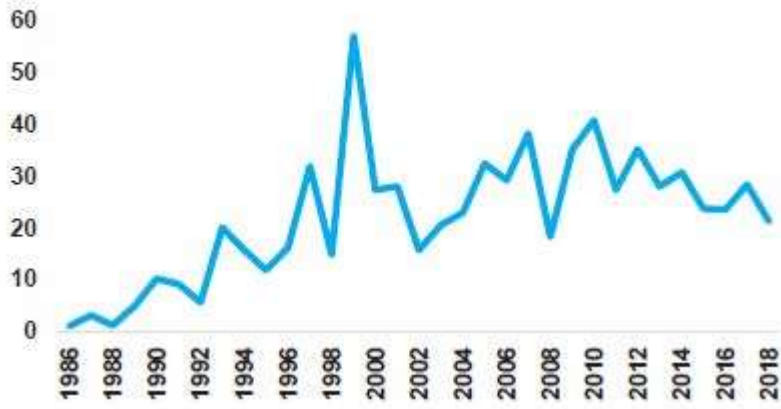
göstermektedir. Hanehalkı ve firmaların Eylül 2010 tarihi itibarıyla finansal istikrar açısından Aralık 2009 tarihi itibarıyla görülen değerinden daha iyi bir konumda olduğu izlenmektedir. Ayrıca, kamu kesimi ise Aralık 2009 tarihi itibarıyla finansal istikrardan uzaklaşmışsa da Eylül 2010 tarihi itibarıyla finansal istikrara yaklaşılarak yaptığı olumlu katkı dikkat çekmektedir.

2.3.2.3. 2018 kur krizi

2018 senesine girdiğimizde dünyadaki gelişmiş ülkelerin merkez bankalarınca alınan politika kararları neticesinde birçok ülkede etkiler göstermesi ve 2018 yılı içerisinde Türkiye’de bundan oldukça fazla etkilenmiştir. Yaşanan bu gelişmeler doğrultusunda ülke ekonomisi ve finansal sistem bu doğrultuda önemli ölçüde bir dalgalanmaya maruz kalmıştır. Dünya piyasalarında riskin artacağı beklentisi, gelişen ülkelerden kaçış eğilimi oluşturarak petrol fiyatlarının da yükselmesi neticesinde ekonomi üzerindeki baskıyı tetiklemiştir. Politikarlardan kaynaklı yapılan açıklamalar ile gelişen süreçte piyasalar bunları olumsuz yönde algılamış ve dalgalanma kaynaklı kur krizine sebep olmuştur. Ekonomide büyüme azalmış ve yılın ortasında enflasyonda yükselme meydana gelmiştir. 2017 senesinde %7,4 olan büyüme oranı 2018 yılının 3. çeyreğindeki yaşanan küçülme neticesinde yıllık %3,5 oranında büyüme ile gerileme yaşanmıştır. 2018 Ağustos ayında yaşanan dalgalanma ile piyasalarda değer kayıpları yaşamıştır. Bu ayda TL %38 oranında değer yitirmiştir. Hisse senetleri %5 değer kaybetmiş ve faiz oranları artış göstermiştir. Ekim ayına gelindiğinde TÜFE oranı %25 ve ÜFE oranı ise %45 seviyelerine kadar artmıştır. 2019 ve 2021 senelerini içine alan Yeni Ekonomi Programı duyurulmuş ve fiyatlarda istikrarın korunarak hakkaniyetli bir dağılım ile ekonomide devamlılığı esas alan bir model geliştirmiştir. Bununla beraber finansal istikrarın sağlanması amaçlanmıştır (Keskin ve diğer., 2019).

Döviz kurlarında yaşanan dalgalanma neticesinde, TL’de oluşan değer kayıpları sonrası paranın satın alma gücü zayıflamış ve büyüme rakamları gerilemiştir. Tüketici fiyatları ve üretici fiyatları birlikte yükselmiş ve bunun neticesinde enflasyon rakamları artmış, finansal piyasalarda istikrar ortamı zayıflamıştır. Kur riskinin oluşturabileceği tahribat bankacılık ve finansal sektör açısından olduğu kadar ülke ekonomisinin istikrarı açısından da oldukça önemlidir. Birbirleri ile zincirleme bağlantılı olan bu yapının döviz kurları risklerine karşı dirençli olması için güçlü bir sermaye altyapısına da sahip olması kaçınılmaz bir gerçektir.

Şekil 2.8. BİST'in Piyasa Değerinin Yıllar Bazında GSYH'ye Oranı (%)

Kaynak: Keskin, E. ve diğer. (2019). *60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2018*. Yayın No: 334. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

Şekil 2.8.'de yıllar bazında BİST hisselerindeki değerlerin değişimlerinin GSYH'ye oranı görülmektedir. Kriz dönemlerinde ciddi düşüşler yaşandığını görmekteyiz. 1994 Nisan krizi, 2000 Kasım krizi, 2001 Şubat krizi, 2008 küresel finans krizi ve 2018'de yaşanan kur krizi dönemlerinde hisse değerlerinin GSYH'ye oranları düşüş göstermiştir. 2000 senesine gelinene kadar geçen süre içinde %60 seviyelerine kadar çıkan bu oran sonrasında azalmış ve dalgalı bir seyir izlemiştir.

Kur dalgalanmasına bağlı olarak TCMB ve BDDK bazı tedbirler almaya yönelmiştir. Bunlara bakacak olursak:

- İhtiyaç duyan bankalara likidite tedariki sağlanacak,
- TL'de zorunlu karşılık oranlarında faiz indirimi (250 baz puan) uygulanmış,
- YP'de zorunlu karşılık oranlarında faiz indirimi (400 baz puan) uygulanmış,
- Piyasalara yüksek miktarda likidite transferi yapılmış,
- BDDK, türev araçlardan birisi olan swap işlemlerine sınır koymuş,
- Swap kalemlerinin öz kaynakların yarısını geçmemesi kuralı konulmuş, akabinde yabancı yatırımcıların yüksek olmayan faizler ile TL ile borçlanıp, yüksek kurdan döviz almasının önüne geçmek için bu oranı %25 seviyesine çekmiştir (Bututaki, 2021).

Ekonomide oluşan krizlerin özellikle döviz cinsinden ticaret ile uğraşan sektörleri etkileyeceği görülmektedir. İmalat alanında yapılacak yatırımların üzerinde olumsuz bir etki oluşturmaktadır. Kriz zamanlarında kurdaki oynaklıkların döviz cinsinden şirketlerin yatırımlarına negatif olarak tesir etmektedir. Özellikle sanayi ve üretim alanlarında faaliyet gösteren şirketlerin kurdaki değişimler karşısında borçlanma maliyetlerini artırmakta ve bunun neticesinde ise üretim miktarlarına ve yatırımlarına olumsuz olarak yansımaktadır. Üretimde yaşanan aksaklıklar ise ekonomik büyümeyi ve gelişmeyi azaltmakta ve işsizliği artırmaktadır. Ülke ekonomisinin bununla mücadele etme noktasında ekonomi politikalarını devreye alarak dövizdeki yaşanan oynaklığın giderilmesini sağlaması son derece önem arz etmektedir (Yıldırım, 2021).

Finans sistemi bu kriz dönemlerinde en çok etkilenen kurumların başında gelmektedir. Tasarruflar ile yatırımların etkin kullanılması noktasında bir köprü görevi gören bu kurumlarda oluşabilecek sorunların en başında risklerin geldiğini söylemek yanlış olmaz. Oluşabilecek bir kriz beklentisinin veya yaşanan bir krizin olumsuz etkileri ile bu alanda kendisini göstermektedir. Amaç burada sermayelerin korunması ve bu sermayelerin başka amaçlar doğrultusunda kullanılmaması gerekmekte ve sadece yapılacak iş için finanse edilmelidir. Kâr odaklı büyümenin sağlanması ile ülke ekonomisine de katkı sağlayacağı tartışılmaz bir gerçektir. Ortaya çıkabilecek bir krizin, bankacılık sektörüne ve finans sektörüne sirayet etmesinin yanı sıra kamudaki maliyetlerinde olduğu düşünülünce kamu harcamalarının da bu krizi tetikleyebileceğini göz ardı etmemek gerekmektedir. Nitekim yaşanan krizlerde bunların olumsuz etkilerini görmekteyiz (Sakarya, 2006).

2.3.2.4. 2000 yılı sonrası krizlerin karşılaştırılması

2001 Şubat krizinin aksine 2008 küresel finans krizinden Türk bankacılığı oldukça az etkilenmiş ve bankacılık sisteminin aktif yapısındaki ve sermayesindeki güçlü durum neticesinde büyüme ile çıktığı görülmektedir. 2001 Şubat krizinde bozulan sistemden farklı olarak 2008 küresel finans krizinin daha başarılı bir şekilde atlatılmasında denetlenebilme ve şeffaflık içerisinde güçlü bir yapıda oluşturulan bankacılık sisteminin bilanço kalemlerinin daha sağlam olmasından kaynaklıdır. 2001 Şubat krizi akabinde 50 bin civarında banka personeli işsiz kalırken, 2008 küresel finans krizinde ise tam aksine 14 bin civarında yeni banka personeli istihdam edilmiştir (Arslan Coşkun ve Eken, 2015).

2001 Şubat krizinde parasal kriz olarak oluşan süreçte dövize olan talep ile TCMB rezervleri oldukça azalmıştır. 2018 senesinde yaşanan kur krizinde ise Türkiye ekonomisinde

yaşanan kırılmalık yükselmiş ve politiklardaki belirsizlikler neticesinde döviz kurlarında yükselme yaşanmıştır. 2018 kur krizine giden süreçte dış borçlarda yaşanan artışlar ve ülke içi kredi miktarlarında yaşanan artışlar ile reel sektörün döviz açık pozisyonlarındaki yükselişleri bu krizin oluşmasını tetiklemiştir (Velicik, 2022).

2008 küresel finans krizi ile 2018 kur krizine baktığımızda ise 2008 küresel finans krizinde uluslararası bir niteliğe sahip olan kriz iktisat tarihi noktasında önemli bir yere sahiptir. Türkiye 2008 küresel finans krizinin etkilerini en aza indirmek için farklı uluslararası pazarlara yönelmiştir. 2018 yılında döviz kaynaklı artışlar sebebiyle emtia fiyatlarına da olumsuz yönde yansımıştır. Türkiye yaşanan bu süreçte dövizde oluşan yükselme ile enerji ve kıymetli metallerin alımı ve satımında güçlükler ile karşılaşmıştır (Alpdoğan, 2023).

2001 Şubat krizi makro ekonomideki dengeleri bozmuş ve daha sonrasında ise bankalara sirayet etmiştir. 2008 küresel finans krizi ise dünya devletlerindeki ekonomi ve finans sistemini bozmuş, Türkiye ise 2001 Şubat krizi sonrası gerekli düzenlemeleri ve tedbirleri aldığından dolayı en az şekilde etkilenerek atlattır. 2018 kur krizine geldiğimizde ise uygulanan politikalar neticesinde döviz kurları dalgalanarak yükselmiş ve TL’de yaşanan kayıplar ile beraber enflasyon yukarı yönlü hareket etmiştir.

Gelenen bu süreçte yaşanan bu üç krizin kıyaslanmasına baktığımız zaman birçok noktada sorunların olduğu gibi faizlerde yaşanan değişimlerden borçlanma maliyetlerinin artmasına kadar birçok önemli gelişmenin olduğu görülmektedir. Kur riskinin yaşandığı ve enflasyon hedeflemelerinin uygulanmaya çalışıldığı bu kriz dönemlerinde ülke ekonomisini ve bankacılığı birlikte etkileyen süreçte yeniden yapılandırma süreçleri yaşanmış ve uygulanan iktisat politikaları çerçevesinde bu krizlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Bankacılık sektörü açısından gelenen bu süreçte kendilerini yenilemeleri ve yapısal değişikliklerin önünü açarak ileride karşılaşılabilecek daha elzem sorunların yaşanmadan önlenmesi noktasında tedbirler almaları bu sonuçlardan çıkarılabilecek en önemli derslerden bazılarıdır. Ülke ekonomisi veya bankacılık sektöründe yaşanabilecek bir sorunun kamu bankaları veya özel bankalar ayrımı olmaksızın her kesimi etkileyebileceği bu yaşanan krizlerden görülmektedir. Bu bağlamda, mevcut yapıların daha sistemli ve denetlenebilirlik anlayışıyla çalışmaları temelde bu krizlerin yaşanmasının da engellenmesi açısından önem arz etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EKONOMİ VE BANKACILIK SEKTÖRÜ ETKİLEŞİMİ

Çalışmanın bu bölümüne baktığımızda ise, Türkiye’deki bankacılık sektörü, ekonomi üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Sektör, sermaye birikimini teşvik etme, yatırım yapma ve risk yönetme gibi önemli ekonomik roller oynar. Söz konusu sektörün analizinde, ekonomi ve bankacılık sektörü arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir.

Bankacılık sektörünün ekonomi üzerindeki etkisi, sektörün ekonomik aktiviteyi finanse etme yeteneğine bağlıdır. Sektör, hanhalkları ve işletmeler arasında finansal aracı görevi görerek sermayenin verimli bir şekilde dağıtılmasına yardımcı olur. Bankalar, hanhalklarından ve işletmelerden toplanan tasarrufları kredi olarak dağıtarak ekonomik büyümeyi teşvik eder.

Örneğin, Türkiye’deki bankacılık sektörünün büyümesi, 1980’li yılların başında ekonomik reformlar sonucunda hızlandı. Bu dönemde Türkiye, ithal ikameci bir ekonomik modelden ihracat odaklı bir modele geçiş yaptı. Bu, bankacılık sektöründe daha rekabetçi bir ortam oluşturulmasını ve bu da ekonomik büyümeyi teşvik etmesini gerektirdi.

Bankacılık sektörü ayrıca ekonomik istikrarı sağlama konusunda da önemli bir role sahiptir. Sektör, finansal istikrarı sağlamak koşuluyla ekonomik büyümeyi teşvik eder ve olası ekonomik krizleri hafifletir. Örneğin, 2001 yılında Türkiye’deki ekonomik kriz, bankacılık sektöründeki zayıflıklar nedeniyle büyük ölçüde ağırlaştı. Kriz sonrası alınan önlemler ve yapılan reformlar, sektörün daha sağlam bir yapıya kavuşmasını sağladı ve bu da Türkiye ekonomisinin krizden hızla toparlanmasına yardımcı oldu (Alper, 2001).

Bunun yanında, bankacılık sektörü, ekonomi üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olabilir. Sektör, finansal piyasaların derinleşmesini teşvik ederek ekonomi üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabilir. Bankacılık sektörünün gelişimi, genellikle bir ülkenin finansal piyasasının gelişimini gösterir. Bu, ekonomik büyümeyi teşvik etme ve finansal krizlere karşı direnci artırma kapasitesini artırır (Levine, 2005).

Türk bankacılık sektörü ülke ekonomisinde cumhuriyet döneminden itibaren önemli bir fonksiyon üstlenmeye başlamıştır. Sektör, seneler içerisinde kendisini geliştirerek ekonomi ve finans piyasalarının en önemli aktörlerinden birisi haline gelmiştir. Ayrıca, 1999 yılında

yayımlanan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile birlikte bankacılık sektörüne yönelik düzenlemeler hayata geçmiştir.

Sonuç olarak, bankacılık sektörü, Türkiye ekonomisi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Sektörün ekonomik büyümeyi teşvik etme, finansal istikrarı sağlama ve finansal piyasaların derinleşmesini teşvik etme gibi önemli rolleri vardır. Ancak, sektör aynı zamanda, ekonomik krizlere karşı da hassas olabilir ve bu, ekonomi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Dolayısıyla Türkiye'nin ekonomik gelişimi, bankacılık sektörünün gelişimine ve istikrarına önemli ölçüde bağlıdır.

Bu bölümde bankaların çeşitli finansal verilerinin kavramsal açıklaması yapılmakta, devamında da her bir başlık kapsamında Türk bankacılık sektörünün gelişimi analiz edilmektedir. Bankacılık sektörüne ilişkin istatistiki veriler TBB'nin faaliyete geçtiği 1958 yılından itibaren yayımlanmaya başlamış olmakla birlikte, seneler içinde verilerin derlenmesi geliştirilmiştir. Ancak, önceki dönemlere ilişkin verilerde ihtiyaç duyulan standartların yakalanamamış olması bu çalışmada hedeflenen çok sayıda geçmiş dönemlere ilişkin verilerin elde edilmesinin sağlanamamasına yol açmıştır.

Tüm tablolarda banka gruplandırmaları TBB'nin istatistiki veri tabanında yer alan ayırım dikkate alınarak yapılmıştır. Bir diğer önemli husus ise TMSF her ne kadar 1983 yılında TCMB bünyesinde kurulmuş olmakla birlikte, 1999 senesinde kurumun özerk statü ile BDDK bünyesinde yer almasına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu çerçevede TMSF bünyesindeki bankalara ilişkin rakamsal bilgiler, TBB tarafından 1999 yılından itibaren verilmektedir. Bu nedenle, tablolarda yer alan TMSF satırındaki veriler bu tarihten sonrası için gösterilebilmiştir.

3.1. Aktif Büyümesi

Bankaların aktif büyümesi, bir bankanın sağlığı ve ekonomiye olan katkısı açısından önemli bir göstergedir. Bankanın aktifleri, verilen krediler, tahvil ve hisse senetleri, mevduat ve diğer yatırımlardan oluşur. Aktif büyümesi, bir bankanın yatırım ve kredi verme kapasitesini gösterir ve bu da ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyebilir (Demirgüç Kunt ve Huizinga, 1999).

Bankaların aktif büyüklüğü, bankaların ekonomik büyümeye ne kadar katkı sağladığının bir göstergesi olabilir. Büyük aktiflere sahip bankalar genellikle daha fazla kredi verebilir ve bu da ekonomik büyümeyi teşvik eder. Ayrıca, büyük bankalar genellikle daha

fazla çeşitlilik ve risk dağılımı sunabilir ve bu da finansal istikrarı artırır (Berger, Herring ve Szegö, 1995).

Aktif büyümesi ayrıca bankaların finansal performansının bir göstergesi olabilir. Bankaların aktif büyümesi, bankaların kâr marjlarını ve dolayısıyla finansal performansını etkileyebilir. Bankaların aktif büyümesi, bankaların daha fazla kredi verme ve daha fazla yatırım yapma yeteneğini gösterir ve bu da bankaların finansal performansını artırır (Kosmidou, 2008).

Ancak, hızlı aktif büyümesi bazen riski olabilir ve finansal istikrarsızlık riskini artırabilir. Aşırı hızlı bir aktif büyümesi, bankaların risk yönetimini zayıflatabilir ve bu da finansal krizlere yol açabilir. Bu, bankaların kredi kalitesini düşürebilir ve bu da bankaların finansal performansını ve ekonomiye olan katkısını olumsuz yönde etkileyebilir (Foos, Norden ve Weber, 2010).

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin aktiflerinin gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.1. Aktif Gelişimi (TL)

TL	Bin TL				Milyon TL				
Yıllar	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	13	45	733	75.861	35.707	298.064	2.321.524	3.279.321	5.384.866
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	5	27	734	73.636	49.402	496.520	1.731.502	2.699.153	4.046.293
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	1	3	48	5.886	5.645	135.572	1.219.988	1.891.164	2.858.852
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	8.698	791	3.437	5.172	7.272
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1	15	147	14.891	4.637	30.929	387.086	614.551	817.576
Sektör	20	90	1.663	170.274	104.088	961.876	5.663.536	8.489.361	13.114.858

Not: 1960-1990 yılları arasındaki rakamlar bin TL kısaltmalı, 2000 yılından itibaren milyon TL kısaltmalıdır.

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.1.'de görüldüğü üzere, 2000 yılı sonrası sektörün aktiflerinin gelişiminde ciddi bir artış görülmektedir.

Türk bankacılık sektörünün aktiflerinin gayri safi hasıladan aldığı paylar yıllar itibarı ile aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.2. Aktiflerin Ekonomi İçindeki Payı (%)

Yıllar	Aktif Toplamı/GSH
1960	41,5
1970	43,5
1980	31,4
1990	42,9
2000	82,9
2010	82,4
2020	112,2
2021	117,8
2022	96,0

Kaynak: TBB Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958’den İtibaren) -2022.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.2.’de ifade edildiği üzere, en dikkat çekici gelişme yıllar itibarı ile bankacılık sektörünün büyüme hızının ekonomiden fazla olması nedeni ile ekonomi içindeki payında da ciddi artış olduğu görülmektedir.

3.2. Kredi Büyümesi

Kredi büyümesi, bir bankanın ekonomi üzerindeki etkisini değerlendirmede önemli bir ölçüttür. Bankaların temel işlevlerinden biri, tasarruf sahiplerinden toplanan fonları yatırımcılara aktarmaktır. Kredi büyümesi, bu işlevin bir ölçüsüdür ve genellikle ekonomik büyüme ile güçlü bir ilişki içerisinde (King ve Levine, 1993).

Kredi büyümesi, bir bankanın finansal performansını ve ekonomik etkisini etkileyen faktörlerden biridir. Kredi büyümesi, bir bankanın kârlılığını artırabilir, çünkü krediler genellikle bankanın en büyük gelir kaynağıdır. Ancak, kredi büyümesi aynı zamanda, bankaların riskini artırabilir. Örneğin, hızlı bir kredi büyümesi, bankaların kredi kalitesini düşürme riskini taşıyabilir, bu da bankanın finansal istikrarını tehlikeye atabilir (Jiménez, Ongena, Peydró ve Saurina, 2012).

Ekonomiye olan etkisi açısından, bankaların kredi büyümesi genellikle ekonomik büyümeyi teşvik eder. Krediler, yatırımları ve tüketimi teşvik eder, bu da ekonomik büyümeyi hızlandırır. Ancak, hızlı bir kredi büyümesi aynı zamanda, finansal istikrarsızlık riskini de

artırabilir. Eğer kredi büyümesi aşırı hızlı olursa, bu durum finansal balonların oluşmasına ve finansal krizlere yol açabilir (Dell’Ariccia, Igan ve Laeven, 2012).

Bu nedenle, kredi büyümesinin dikkatli bir şekilde yönetilmesi gereklidir. Bankaların kredi büyümesini kontrol altında tutmaları ve kredi kalitesini korumaları önemlidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bankacılık sektöründeki kredi büyümesini yakından takip etmeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gereklidir.

Türk Bankacılık Sektörü’nün 1960-2022 dönemine ilişkin kredilerinin gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.3. Kredi Gelişimi (TL)

TL	Bin TL				Milyon TL				
Yıllar	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	8	20	421	36.121	9.221	146.601	1.432.899	1.832.609	3.062.694
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	2	12	326	31.639	18.636	261.887	985.372	1.372.179	2.194.550
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	0	1	16	2.836	966	81.425	723.959	997.732	1.632.527
TMSF’ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	2.224	3	1.768	3.178	4.237
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4	15	131	9.439	3.158	18.946	281.669	442.066	522.882
Sektör	10	49	893	80.034	34.206	508.862	3.425.667	4.647.764	7.416.889

Not: 1960-1990 yılları arasındaki rakamlar bin TL kısaltmalı, 2000 yılından itibaren milyon TL kısaltmalıdır.

Kaynak: TBB Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958’den İtibaren) -2022.

TMSF’ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.3.’te belirtildiği üzere, sektörün aktiflerinin gelişiminde olduğu gibi kredilerinin gelişiminde de ciddi bir artış görülmektedir.

Türk bankacılık sektörünün kredilerinin gayri safı hasıladan aldığı paylar yıllar itibarı ile aşağıda yer almaktadır:

Tablo 3.4. Kredilerin Ekonomi İçindeki Payı (%)

Yıllar	Kredi Toplamı/GSH
1960	21,0
1970	23,3
1980	16,8
1990	20,2
2000	20,5
2010	43,6
2020	67,9
2021	64,5
2022	49,0

Kaynak: TBB Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958’den İtibaren) -2022.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.4.’te görüldüğü üzere, aktiflerin toplamında olduğu gibi kredilerinde ekonomiden aldığı pay yıllar itibarı ile önemli oranda artış göstermiştir.

3.3. Mevduat Büyümesi

Mevduat büyümesi, bir bankanın sağlığı ve ekonomi üzerindeki etkisini ölçmek için önemli bir göstergedir. Mevduat, bankaların kredi verme kapasitesinin temel kaynağıdır. Bu nedenle, mevduat büyümesi genellikle kredi büyümesi ve dolayısıyla ekonomik büyüme ile ilişkilidir (Berger ve Bouwman, 2009).

Mevduat büyümesi, bankaların finansal performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Mevduatın artması, bankaların daha fazla kredi verebilme ve daha fazla yatırım yapabilme kapasitesini artırır. Bu, bankaların gelirlerini ve kârlılığını artırabilir (Diamond ve Rajan, 2001).

Ekonomik etkiler açısından, mevduat büyümesi genellikle ekonomik büyümeyi teşvik eder. Mevduat büyümesi, bankaların daha fazla kredi verebilme kapasitesini artırır, bu da yatırımları ve tüketimi teşvik eder ve ekonomik büyümeyi hızlandırır (Burger ve Warnock, 2006).

Ancak, mevduat büyümesi de finansal riskleri artırabilir. Örneğin, hızlı bir mevduat büyümesi, bankaların risk yönetimini zorlaştırabilir ve bu da finansal krizlere yol açabilir. Ayrıca, hızlı mevduat büyümesi, kısa vadeli ve döngüsel mevduatlara dayanabilir ve bu da bankaların finansal istikrarını tehlikeye atabilir (Demirgüç Kunt ve Huizinga, 2004).

Bu nedenle, mevduat büyümesinin dikkatli bir şekilde yönetilmesi gereklidir. Bankaların, mevduat büyümesini kontrol altında tutmaları ve risk yönetimini korumaları

önemlidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bankacılık sektöründeki mevduat büyümesini yakından takip etmeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gereklidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin mevduatın gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.5. Mevduat Gelişimi (TL)

TL	Bin TL				Milyon TL				
Yıllar	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	15	277	46.240	27.606	228.280	1.501.204	2.165.534	3.927.893
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	4	21	518	46.805	29.792	308.026	1.051.718	1.640.136	2.609.712
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	0	2	19	2.273	2.217	78.349	755.040	1.205.631	1.899.573
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	8.827	25	240	588	766
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sektör	8	38	815	95.318	68.442	614.681	3.308.203	5.011.889	8.437.944

Not: 1960-1990 yılları arasındaki rakamlar bin TL kısaltmalı, 2000 yılından itibaren milyon TL kısaltmalıdır.

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.5.'te görüldüğü üzere, kamusal sermayeli mevduat bankalarında mevduat gelişiminin diğer bankalara göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Türk bankacılık sektörünün mevduatının gayri safi hasıladan aldığı paylar yıllar itibarı ile aşağıda yer almaktadır:

Tablo 3.6. Mevduatın Ekonomi İçindeki Payı (%)

Yıllar	Mevduat Toplamı/GSH
1960	21,0
1970	23,3
1980	16,8
1990	20,2
2000	20,5
2010	43,6
2020	67,9
2021	64,5
2022	56,2

Kaynak: TBB Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958’den İtibaren) -2022.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.6.’da ifade edilen gerek rakamsal gelişmelerden gerekse mevduatın ekonomi içindeki payına ait gelişmelerden görüleceği üzere, tasarrufların artışında 2010 yılından sonra oluşan yukarı yönlü hareket özellikle 2020 senesinden itibaren daha da bir ivme kazanmıştır.

3.4. Takipteki Krediler Rasyosu (Takipteki Kredi/Toplam Kredi)

Takipteki krediler rasyosu, bir bankanın kredi portföyünün kalitesini ve bankanın finansal sağlığını değerlendirmede önemli bir ölçüttür. Bu oran, ödenmemiş ya da gecikmiş olan kredilerin toplam kredilere oranını gösterir. Yüksek bir oran, kredi portföyünde sorunlar olduğunu ve bankanın potansiyel olarak finansal zorluklarla karşı karşıya olduğunu gösterebilir (Salas Fumás ve Salas, 2002).

Takipteki krediler rasyosu, bankanın finansal performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Yüksek takipteki krediler rasyosu, bankanın kârlılığını azaltabilir çünkü ödenmemiş krediler, bankanın gelirlerini düşürür ve bankaya zarar verir. Ayrıca, yüksek takipteki krediler rasyosu, bankanın sermaye yeterliliğini etkileyebilir, çünkü bankalar ödenmemiş krediler için sermaye ayırmak zorundadır (Louzis, Metaxas ve Vouldis, 2012).

Ekonomiye olan etkisi açısından, yüksek takipteki krediler rasyosu, bankaların kredi verme kapasitesini sınırlayabilir ve bu da ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir. Ayrıca, yüksek takipteki krediler rasyosu, finansal istikrarsızlık riskini artırabilir ve bu da ekonomi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir (Balgova, Nies ve Plekhanov, 2016).

Dolayısıyla bankaların kredi kalitesini korumaları ve takipteki krediler rasyosunu kontrol altında tutmaları önemlidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bu oranı yakından takip etmeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gereklidir.

Türk bankacılık sektöründe takipteki krediler rakamı ilk kez 1986 senesinden itibaren yer almaya başlamıştır. Bu nedenle, ilgili rasyoya ilişkin verinin başlangıç yılı olarak 1986 senesi alınmıştır. Aynı zamanda, banka bilançosunda yer alan takipteki kredi rakamı net değerlerdir. Toplam takipteki kredi rakamı için ihtiyaç duyulan takipteki krediler karşılığına ilişkin veri ilgili yıl finansal tablolarında açık olarak yer almamasından dolayı rasyo takipteki kredinin net değeri dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1986-2022 dönemine ilişkin takipteki kredi rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.7. Takipteki Kredi Rasyosu Gelişimi (%)

(%)	1986	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	82,5	5,7	12,5	3,3	3,2	2,6	1,7
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	4,4	2,6	6,1	3,3	6,1	4,5	3,0
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	3,0	3,4	2,9	6,1	5,7	4,5	1,7
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	70,6	1.786,0	4,0	2,2	3,0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	7,6	3,6	1,6	1,8	1,1	1,0	0,9
Sektör	6,0	4,2	11,5	3,7	4,4	3,4	2,3

Kaynak: Veriler, TBB'nin istatistiki tablolarından alınmıştır.

TBB. (1987, Mayıs). *Bankalarımız 1986*. Yayın No: 140. Ankara.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.7.'de görüldüğü üzere, kriz yılı olan 2000 senesinde takipteki kredilerdeki artışın yüksek oranlı olması bu rasyonun da yüksek gerçekleşmesine yol açmıştır. Daha sonraki yıllarda, özellikle Basel düzenlemelerinin de etkisi ile etkin risk yönetimi uygulamalarında bankaların kredilendirme faaliyetlerinde daha risk odaklı hareket etmelerine yol açtığı görülmektedir.

3.5. Kredi/Mevduat Rasyosu

Kredi/mevduat rasyosu, bir bankanın likidite pozisyonunu ve finansal sağlığını ölçmede önemli bir göstergedir. Bu oran, bankanın toplam kredilerinin toplam mevduatlara olan oranını gösterir. Yüksek bir oran, bankanın mevduatlarını kredi olarak aktardığını ve bu nedenle likidite riski taşıdığını gösterebilir (Demirgüç Kunt ve Huizinga, 2004).

Bankanın finansal performansı açısından, kredi/mevduat rasyosu, bankanın kârlılığını ve risk profilini etkileyebilir. Yüksek bir kredi/mevduat rasyosu, bankanın daha fazla kredi verdiğini ve bu nedenle daha fazla faiz geliri elde ettiğini gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, bankanın likidite riskini ve potansiyel olarak kredi riskini de artırabilir (Eakins ve Mishkin, 2012).

Ekonomiye olan etkisi açısından, kredi/mevduat rasyosu, ekonomik büyümeyi hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilir. Yüksek bir kredi/mevduat rasyosu, ekonomide daha fazla kredi verildiğini ve bu nedenle yatırımların ve tüketime teşvik edildiğini gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, finansal istikrarsızlık riskini artırabilir, çünkü bankaların likidite krizleriyle karşı karşıya kalma olasılığı daha yüksektir (Schularick ve Taylor, 2012).

Bu nedenle, bankaların kredi/mevduat rasyosunu dikkatli bir şekilde yönetmeleri gereklidir. Bankaların, likidite riskini kontrol altında tutmaları ve kredi kalitesini korumaları önemlidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bu oranı yakından takip etmeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gereklidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin kredi/mevduat rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.8. Kredi/Mevduat Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	222	133	152	78	33	64	95	85	78
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	45	58	63	68	63	85	94	84	84
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	79	77	83	125	44	104	96	83	86
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	25	11	738	541	553
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sektör	125	127	110	84	50	83	104	93	88

Kaynak: TBB Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958’den İtibaren) -2022.

TMSF’ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.8.’de görüldüğü üzere, bankacılık sektörünün kredi/mevduat oranına bakıldığında, özellikle 1980 yılı öncesinde mevduata dayalı bir kaynak yapısı ile ana faaliyet olan kredilendirme gerçekleştirilirken, özellikle 2000’li senelerden sonra küreselleşmenin de etkisi ile yeni kaynak olanakları ve alternatif ürünlerle pasif yapısında belli ölçüde çeşitlendirme sağlandığı görülmüştür.

3.6. Finansal Varlıklar/Toplam Aktifler Rasyosu

Finansal varlıklar/toplam aktifler rasyosu, bir bankanın aktiflerinin yapısını ve risk profilini değerlendirmede önemli bir ölçüttür. Bu oran, bankanın finansal varlıklarının (alım-satım amaçlı olanaklar, satılmaya hazır değerler ve vadeye kadar elde tutulacak finansal varlıklar dâhil olmak üzere) toplam aktiflere olan oranını gösterir. Yüksek bir oran, bankanın finansal varlıklara yüksek bir maruz kalma oranına sahip olduğunu ve bu nedenle piyasa ve likidite riski taşıdığını gösterebilir (Altunbaş, Carbó Valverde, Gardener ve Molyneux, 2007).

Bankanın finansal performansı açısından, finansal varlıklar/toplam aktifler rasyosu, bankanın kârlılığını ve risk profilini etkileyebilir. Finansal varlıklar genellikle yüksek getirilere sahip olabilir, ancak bu aynı zamanda, bankanın piyasa ve likidite riskini de artırabilir. Bu riskler, finansal varlıkların değerinde ani düşüslere veya bankanın hızlı bir şekilde nakit ihtiyacını karşılamakta zorlanmasına neden olabilir (Adrian ve Shin, 2010).

Ekonomiye olan etkisi açısından, finansal varlıklar/toplam aktifler rasyosu, ekonomik büyümeyi hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın daha

fazla finansal varlık elde ettiğini ve bu nedenle ekonomiye daha fazla kredi sağladığını gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, finansal istikrarsızlık riskini artırabilir, çünkü bankaların piyasa ve likidite krizleriyle karşı karşıya kalma olasılığı daha yüksektir (Gennaioli, Shleifer ve Vishny, 2012).

Bu nedenle, bankaların finansal varlıklar/toplam aktifler rasyosunu dikkatli bir şekilde yönetmeleri gereklidir. Bankaların, piyasa ve likidite risklerini kontrol altında tutmaları ve aktif kalite ve çeşitliliğini korumaları önemlidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bu oranı yakından takip etmeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gereklidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin finansal varlıklar/toplam aktifler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.9. Finansal Varlıklar/Toplam Aktifler Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	2,4	3,0	5,3	11,2	6,2	38,5	23,6	25,3	31,1
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	15,6	11,6	8,6	10,8	10,5	32,6	21,1	21,3	29,6
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	18,8	9,8	7,0	10,9	12,9	20,4	15,7	15,7	31,2
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	43,1	26,2	22,6	15,6	16,1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,0	4,1	1,0	3,0	3,0	14,9	8,7	8,4	28,7
Sektör	6,7	6,0	6,4	10,3	11,5	32,1	20,1	20,7	30,5

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.9.'da verilen bilgiler ışığında, bankacılık sektörünün menkul kıymetlere özellikle 2000'li yıllardan sonra ağırlık vermeye başladığı görülmektedir. Seneler itibarıyla sermaye sahipliği açısından bakıldığında ise özel sermayeli ile kamu sermayeli bankaların portföylerinde daha fazla menkul kıymete yer verdiği dikkati çekmektedir. Bankaların aktiflerinde yer alan menkul kıymetlerin tamamına yakınının DİBS'lerden oluştuğu bilinmektedir.

3.7. Duran Varlıklar/Toplam Aktifler Rasyosu

Duran varlıklar/toplam aktifler rasyosu, bir bankanın aktiflerinin yapısını ve stratejik yönelimini değerlendirmede önemli bir ölçüttür. Duran varlıklar, genellikle daha uzun vadeli ve daha az likit olan, gayrimenkul, fabrika, makineler, tesisler ve ekipmanlar gibi fiziksel varlıkları içerir. Bu oran, duran varlıkların bankanın toplam aktiflerine olan oranını gösterir (Koch ve MacDonald, 2006).

Bankanın finansal performansı açısından, duran varlıklar/toplam aktifler rasyosu, bankanın kârlılığını, risk profilini ve büyüme stratejilerini etkileyebilir. Yüksek bir duran varlıklar/toplam aktifler rasyosu, bankanın uzun vadeli yatırımlara ve daha az likit varlıklara odaklandığını gösterebilir. Bu, daha yüksek getiri potansiyeli sunabilir, ancak, bu aynı zamanda, bankanın likidite riskini ve işletme riskini de artırabilir (Berger ve DeYoung, 1997).

Ekonomiye olan etkisi açısından, duran varlıklar/toplam aktifler rasyosu, ekonomik büyümeyi etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın ekonomiye daha uzun vadeli yatırımlar sağladığını gösterebilir, bu da ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Ancak, bu aynı zamanda, bankaların likidite krizleri ve ekonomik darboğazlarla karşılaşma riskini artırabilir (Rajan ve Zingales, 1996).

Bu nedenle, bankaların duran varlıklar/toplam aktifler rasyosunu dikkatli bir şekilde yönetmeleri ve aktiflerini çeşitlendirmeleri önemlidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bu oranı yakından takip etmeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gereklidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin duran varlıklar/toplam aktifler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.10. Duran Varlıklar/Toplam Aktifler Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	7,4	8,0	2,8	4,5	2,6	1,0	0,8	0,6	2,4
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	4,5	3,4	2,0	4,6	3,5	1,1	1,1	0,8	4,7
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	2,2	2,2	0,9	1,8	2,3	1,0	1,0	0,6	3,6
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	4,0	6,8	1,9	1,2	1,2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	15,8	0,3	0,1	1,7	2,6	0,7	0,1	0,2	1,3
Sektör	6,4	5,1	2,1	4,2	3,1	1,0	0,9	0,7	3,3

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.10.'da ifade edildiği üzere, Türk bankacılık sektörü, geçmişten beri duran varlıklara bilançolarında çok fazla yer vermemekle birlikte, özellikle 2005 yılında yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile birlikte bankaların bulundurmaları gereken gayrimenkullere ciddi sınırlama getirilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere, bankaların varlıkları içinde duran varlıklar göz ardı edilecek seviyelerdedir.

3.8. Öz Kaynaklar/Toplam Pasifler Rasyosu

Öz kaynaklar/toplam pasifler rasyosu, bir bankanın sermaye yapısını ve finansal sağlamlığını değerlendirmede önemli bir göstergedir. Bu oran, bankanın öz kaynaklarının (ödenmiş sermaye, serbest karşılıklar ve birikmiş kârlar dâhil olmak üzere) toplam pasiflere olan oranını gösterir. Bu oran, bankanın sermaye yeterliliğini, finansal dayanıklılığını ve genel mali sağlığını yansıtır (Berger, Herring ve Szegö, 1995).

Bankanın finansal performansı açısından, öz kaynaklar/toplam pasifler rasyosu, bankanın risk toleransını, kârlılığını ve büyüme potansiyelini etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın finansal güç ve kararlılığa sahip olduğunu ve bu nedenle daha fazla kredi riskini tolere edebileceğini gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, bankanın büyüme fırsatlarını sınırlayabilir, çünkü daha fazla öz kaynak, daha az borç anlamına gelir ve bu da kredi oluşturma kapasitesini sınırlayabilir (Miller ve Modigliani, 1958).

Ekonomiye olan etkisi açısından, öz kaynaklar/toplam pasifler rasyosu, ekonomik büyümeyi ve finansal istikrarı etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın ekonomiye daha fazla

kredi sağlama kapasitesini sınırlayabilir, bu da ekonomik büyümeyi yavaşlatabilir. Ancak, bu aynı zamanda, finansal sistemdeki şoklara karşı daha fazla dayanıklılık sağlayabilir, çünkü bankalar daha fazla öz kaynak ile daha fazla kredi kaybını tolere edebilir (Admati, DeMarzo, Hellwig ve Pfleiderer, 2013).

Bu nedenle, bankaların öz kaynaklar/toplam pasifler rasyosunu dikkatli bir şekilde yönetmeleri gereklidir. Bankaların, hem kendi finansal sağlıklarını hem de genel ekonomik sağlığı korumak için öz kaynakları ve borçları dikkatli bir şekilde dengelemeleri önemlidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bu oranı yakından takip etmeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gereklidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin öz kaynaklar/toplam pasifler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.11. Öz Kaynaklar/Toplam Pasifler Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	6	11	6	6	3	10	8	6	7
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	11	4	2	9	11	13	11	9	13
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	33	4	2	8	7	14	11	9	11
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	-29	73	19	13	12
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	-109	8	7	12	20	46	14	10	12
Sektör	6	8	4	8	7	13	10	8	10

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.11.'de görüleceği üzere, Türk bankalarının öz kaynak yetersizliği genellikle geçmişten itibaren dile getirilen bir sorundur. Özellikle 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizlerinin de gerekçeleri arasında sayılan öz kaynak yetersizliği sorununun çözümüne yönelik olarak yapılan düzenlemelerle belirli ölçüde iyileşme sağlansa da hâlâ öz kaynakların yeterli seviyede olduğunu söylemek mümkün değildir. Sermaye sahipliği açısından bakıldığında ise 1960 yılı hariç bu sorunun en yüksek seviyeli olarak öncelikli kamu bankalarında olması dikkati çekmektedir. 1960 senesindeki finansal verilere göre kalkınma ve yatırım bankalarının cari yıla ilişkin zarar rakamı sermayelerinden daha yüksektir.

3.9. Yabancı Kaynakların Toplam Kaynaklar İçindeki Yeri

Yabancı kaynaklar/toplam pasifler rasyosu, bir bankanın sermaye yapısını ve borç yükümlülüklerini değerlendirmede önemli bir ölçüttür. Bu oran, bankanın yabancı kaynaklarının (alınan krediler, borçlar, mevduatlar vb.) toplam pasiflere olan oranını gösterir. Yüksek bir oran, bankanın dış finansmana büyük ölçüde bağımlı olduğunu ve bu nedenle faiz oranı riski ve kredi riski taşıdığını gösterebilir (Demirgüç Kunt ve Huizinga, 1999).

Bankanın finansal performansı açısından, yabancı kaynakların toplam pasifler içindeki payı, bankanın kârlılığını, risk profilini ve finansal istikrarını etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın faiz maliyetlerinin artabileceğini ve bu nedenle kârlılığının azalabileceğini gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, bankanın kredi oluşturma kapasitesini artırabilir, çünkü daha fazla borç, daha fazla kredi sağlama potansiyeli anlamına gelir (Rajan ve Zingales, 1996).

Ekonomiye olan etkisi açısından, yabancı kaynakların toplam pasifler içindeki payı, ekonomik büyümeyi ve finansal istikrarı etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın ekonomiye daha fazla kredi sağlama kapasitesini artırabilir, bu da ekonomik büyümeyi teşvik edebilir. Ancak, bu aynı zamanda, finansal istikrarsızlık riskini artırabilir, çünkü bankaların faiz oranı şoklarına veya kredi darboğazlarına daha fazla maruz kalma olasılığı daha yüksektir (Levine, 2004).

Bu nedenle, bankaların yabancı kaynaklarının toplam pasifler içindeki payını dikkatli bir şekilde yönetmeleri gereklidir. Bankaların, hem kendi finansal sağlıklarını hem de genel ekonomik sağlığı korumak için borçlarını ve öz kaynaklarını dikkatli bir şekilde dengelemeleri önemlidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bu oranı yakından takip etmeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gereklidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin mevduat/toplam pasifler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.12. Mevduat/Toplam Pasifler Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	25,9	34,1	37,7	61,0	77,3	76,6	64,7	66,0	72,9
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	76,9	79,8	70,6	63,6	60,3	62,0	60,7	60,8	64,5
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	51,7	56,7	39,7	38,6	39,3	57,8	61,9	63,8	66,4
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	101,5	3,2	7,0	11,4	10,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Sektör	45,5	42,2	49,0	56,0	65,8	63,9	58,4	59,0	64,3

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.12.'yi ele aldığımızda, Türk bankacılık sektörünün en önemli kaynağı konumundaki mevduatın toplam kaynaklar içindeki payı 2020 yılına kadar yukarı yönlü iken, alternatif kaynakların da devreye girmesi ile bir miktar gerilemiş görülmektedir. Kamu bankalarının kaynak yapısı içinde mevduatın ağırlığının diğer banka gruplarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bankacılık sektörünün mevduat dışı yabancı kaynaklarının toplam kaynaklar içindeki payına ayrıca bakılmıştır.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin mevduat dışı yabancı kaynaklar/toplam pasifler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.13. Mevduat Dışı Yabancı Kaynaklar/Toplam Pasifler Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3,5	1,0	0,3	16,8	11,8	10,5	21,4	21,9	19,6
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	0,1	0,0	0,0	12,8	19,5	17,9	16,5	17,5	22,8
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	0,0	0,0	0,0	30,5	41,1	20,0	14,8	15,4	22,7
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	10,9	0,3	0,1	0,0	77,2
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	35,0	60,9	68,4	70,4	57,4	45,6	81,1	83,7	88,4
Sektör	47,6	11,4	6,2	20,2	19,0	16,8	22,5	23,5	25,6

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.13.'te görüleceği üzere, alternatif yabancı kaynakların son yıllarda devreye girmesi ile birlikte kaynaklar içindeki mevduat dışı kaynakların payı giderek artış göstermiştir. Mevduat toplama yetkisi olmayan kalkınma ve yatırım bankalarında doğal olarak bu oran çok yüksektir. Diğer taraftan mevduat toplama yetkisi olan banka gruplarına bakıldığında yine kamu bankalarının oranının diğer mevduat bankası gruplarına göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

3.10. Alınan Krediler/Toplam Pasifler Rasyosu

Mevduat dışı yabancı kaynaklar içinde yer alan alınan krediler kaleminin gelişimi ayrı bir başlık olarak ele alınmıştır. Özellikle sendikasyon kredilerinin önemi dikkate alınarak bu kalem ayrıca incelenmiştir. Kuşkusuz bu kalemin içinde bir bankanın yurtiçi başka bankadan ve TCMB'den kullandığı kaynaklarda yer almaktadır.

Alınan krediler/toplam pasifler rasyosu, bir bankanın borçluluk profilini ve krediye dayalı dış finansmanın toplam pasifler içindeki payını gösteren bir ölçüttür. Yüksek bir oran, bankanın dış borçlanmayı önemli ölçüde kullandığını ve bu durumun hem bankanın kârlılığı üzerinde olumsuz bir etkisi olabileceğini hem de potansiyel bir likidite riski oluşturabileceğini gösterir (Diamond ve Rajan, 2000).

Bankanın finansal performansı açısından, alınan krediler/toplam pasifler rasyosu, bankanın likidite pozisyonunu, risk toleransını ve genel finansal istikrarını etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın likidite baskısı altında olabileceğini ve faiz maliyetlerinin

kârlılığını olumsuz yönde etkileyebileceğini gösterebilir. Bununla birlikte, bu oran aynı zamanda, bankanın genel ekonomiye kredi sağlama kapasitesini de gösterebilir, çünkü daha fazla borç genellikle daha fazla kredi oluşturma kapasitesi anlamına gelir (Rajan ve Zingales, 1996).

Ekonomiye olan etkisi açısından alınan krediler/toplam pasifler rasyosu, bankanın ekonomiye sağladığı kredi miktarını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın ekonomiye daha fazla kredi sağlama kapasitesine sahip olduğunu, bu durumun ekonomik büyümeyi teşvik edebileceğini gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, bankaların yüksek borç seviyeleri finansal sistemin istikrarını tehdit edebilir, çünkü bu durum bankaların likidite krizleri veya kredi darboğazlarına daha duyarlı hale gelmelerine neden olabilir (Levine, 1997).

Bu nedenle, bankaların alınan krediler/toplam pasifler rasyosunu dikkatli bir şekilde yönetmeleri gereklidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bu oranı yakından izlemeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri önemlidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin alınan krediler/toplam pasifler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.14. Alınan Krediler/Toplam Pasifler Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	0,0	0,0	0,0	7,4	3,4	3,4	4,1	5,0	4,7
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	0,0	0,0	0,0	11,2	18,0	9,8	7,3	7,3	5,5
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	0,0	0,0	0,0	25,3	38,6	18,3	9,6	9,8	7,6
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	6,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,0	14,4	30,0	33,3	44,2	30,9	59,2	60,3	53,1
Sektör	0,0	2,6	2,7	11,9	14,3	9,7	10,0	10,8	8,6

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.14.'te görüleceği üzere, 1990'lı yıllardan sonra bankacılık sektörünün alınan krediler kaleminde ciddi gelişmeler dikkat çekmektedir.

3.11. Kredi/Toplam Aktifler Rasyosu

Kredi/toplam aktifler rasyosu, bir bankanın varlık yapısını ve kredi oluşturma kapasitesini değerlendirmenin önemli bir yoludur. Bu oran, bankanın kredi portföyünün toplam aktiflere oranını gösterir. Yüksek bir oran, bankanın kredi oluşturma konusunda aktif olduğunu ve kredi riskine daha fazla maruz kaldığını gösterir (Berger, Clarke, Cull, Klapper ve Udell, 2005).

Bankanın finansal performansı açısından, kredi/toplam aktifler rasyosu, bankanın kârlılığını, risk profilini ve finansal istikrarını etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın kredi riskine daha fazla maruz kaldığını ve bu nedenle kredi kayıplarına daha duyarlı olduğunu gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, bankanın kredi faaliyetlerinden daha fazla faiz geliri elde etme potansiyelini gösterir, bu da kârlılığı artırabilir (Kashyap, Rajan ve Stein, 2002).

Ekonomiye olan etkisi açısından, kredi/toplam aktifler rasyosu, bankanın ekonomiye sağladığı kredi miktarını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın ekonomiye daha fazla kredi sağladığını ve bu durumun ekonomik büyümeyi teşvik ettiğini gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, bankanın kredi krizlerine veya ekonomik durgunluklara karşı daha savunmasız olduğunu gösterebilir, bu da finansal istikrarı tehdit edebilir (Kiyotaki ve Moore, 1997).

Bu nedenle, bankaların kredi/toplam aktifler rasyosunu dikkatli bir şekilde yönetmeleri gereklidir. Bankaların, hem kendi finansal sağlıklarını hem de genel ekonomik sağlığı korumak için kredi riskini ve kredi oluşturma kapasitesini dikkatli bir şekilde dengelemeleri önemlidir. Aynı zamanda, düzenleyicilerin de bu oranı yakından izlemeleri ve gerektiğinde müdahale etmeleri gereklidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin kredi/toplam aktifler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.15. Krediler/Toplam Aktifler Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	57,4	45,5	57,4	47,6	25,8	49,2	61,7	55,9	56,9
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	34,6	46,2	44,3	43,0	37,7	52,7	56,9	50,8	54,2
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	41,1	43,8	32,9	48,2	17,1	60,1	59,3	52,8	57,1
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	25,6	0,4	51,4	61,5	58,3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	v.y.	90,4	88,9	63,4	68,1	61,3	72,8	71,9	64,0
Sektör	56,7	53,7	53,7	47,0	32,9	52,9	60,5	54,7	56,6

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.15.'te ifade edildiği üzere, bankaların en temel ürünü olan kredilerin yıllar itibarı ile aktifler içindeki payına bakıldığında, 1990 senesinden itibaren kredinin önemini kaybettiği, aktif içindeki payında azalma yönlü eğilim olduğu görülmektedir. Bu eğilim son yıllarda tersine dönmüş ve krediler tekrar aktiften önemli pay almaya başlamıştır. Kalkınma ve yatırım bankalarından sonra mevduat bankaları grupları içinde kamu bankalarının bilançolarında kredilerin payının diğer mevduat bankası gruplarına göre yüksek olduğu görülmektedir.

3.12. Likit Aktifler/Kısa Vadeli Yükümlülükler Rasyosu

Likit aktifler/kısa vadeli yükümlülükler rasyosu, genellikle bir şirketin veya bankanın kısa vadeli likidite pozisyonunu değerlendirmek için kullanılır. Bu oran, likit aktiflerin (nakit, nakde çevrilebilir menkul kıymetler vb.) kısa vadeli yükümlülüklerle (kısa vadeli borçlar, mevduatlar vb.) olan oranını gösterir.

Yüksek bir oran, genellikle bankanın kısa vadeli yükümlülüklerini karşılamak için yeterli likit aktiflere sahip olduğunu, dolayısıyla likidite riskinin düşük olduğunu gösterir. Bu oran, özellikle finansal stres dönemlerinde veya belirsiz ekonomik koşullarda, bankanın mali sağlamlığı veya dayanıklılığı hakkında önemli bir gösterge olabilir.

Bankanın finansal performansı açısından, likit aktifler/kısa vadeli yükümlülükler rasyosu, bankanın likidite yönetimi, risk profilini ve finansal istikrarını etkileyebilir. Yüksek bir oran, bankanın likidite krizlerine karşı daha dirençli olduğunu, ancak bu aynı zamanda,

likit aktiflerin genellikle daha düşük getiri sağladığı için kârlılığı olumsuz yönde etkileyebileceğini gösterir.

Bu oran, aynı zamanda, bankacılık düzenleyicileri ve denetçileri için önemlidir. Düşük bir oran, bir bankanın likidite riskine maruz olduğunu ve bu durumun müdahale gerektirebileceğini gösterebilir. Bu nedenle, bankaların likit aktifler/kısa vadeli yükümlülükler rasyosunu dikkatlice yönetmeleri ve düzenleyicilerin bu oranı yakından izlemeleri önemlidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin likit aktif/kısa vadeli yükümlülükler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.16. Likit Aktif/Kısa Vadeli Yükümlülükler Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	36,7	27,9	44,6	27,3	20,5	12,0	16,9	24,0	25,1
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	41,8	38,2	51,4	37,7	45,8	13,6	24,6	34,3	27,8
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	66,5	61,8	103,5	49,4	79,3	20,2	29,8	41,6	37,3
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	45,9	1.840,2	316,9	281,5	162,5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,06	10,0	5,0	31,8	32,5	66,5	112,2	101,7	97,5
Sektör	41,0	33,5	47,9	33,1	37,9	14,8	23,7	33,0	30,3

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.16.'da görüleceği üzere, mevduat bankaları grubunda öncelikle yabancı sermayeli mevduat bankalarının, hemen arkasından da yerli sermayeli mevduat bankalarının kamusal sermayeli mevduat bankalarına göre daha fazla likit bulundurdıkları görülmektedir.

Gerek dünyada gerekse Türkiye'de yaşanan finansal krizlerin tetikleyici unsurunun genellikle likidite yetersizliği olduğu görülmektedir. Güvene dayalı bir sektör olan bankacılık sektöründe bankaların bulundurmaları gereken en düşük likidite seviyesine ilişkin düzenlemeler özellikle 2000'li yıllardan sonra sıkılaşmıştır.

3.13. Aktif Kârlılığı Rasyosu

Aktif kârlılığı rasyosu, bir bankanın varlıklarını ne kadar etkin bir şekilde kullandığını ve bu varlıkların ne kadar kârlı olduğunu gösterir. Bu oran, genellikle net gelirin toplam aktiflere bölünmesi ile hesaplanır. Yüksek bir oran, bankanın varlıklarını kârlı bir şekilde yönettiğini ve iyi bir finansal performans sergilediğini gösterir (Berger ve Bouwman, 2013).

Bankanın finansal performansı açısından, aktif kârlılığı rasyosu, bankanın kârlılığı, finansal sağlamlığı ve verimliliği üzerinde önemli bir etkisi olabilir. Yüksek bir oran, bankanın aktiflerini etkin bir şekilde yönettiğini ve yatırımlarının yüksek bir getiri sağladığını gösterir. Ancak, bu aynı zamanda, bankanın risk profilini de etkileyebilir, çünkü yüksek getiriler genellikle yüksek risklerle ilişkilidir (Demsetz ve Strahan, 1997).

Ekonomiye olan etkisi açısından, aktif kârlılığı rasyosu, bir bankanın kredi oluşturma kapasitesini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkileyebilir. Yüksek kârlılık, bankanın daha fazla kredi oluşturma kapasitesine sahip olduğunu ve bu durumun ekonomik büyümeyi teşvik edebileceğini gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, yüksek kârlılık genellikle yüksek risk anlamına gelir, bu da finansal istikrarı tehdit edebilir (Rajan, 2006).

Bu nedenle, bankaların aktif kârlılığı rasyosunu dikkatli bir şekilde yönetmeleri gereklidir. Bankaların, hem kendi finansal sağlıklarını hem de genel ekonomik sağlığı korumak için kârlılık ve riski dikkatli bir şekilde dengelemeleri önemlidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin aktif kârlılığı rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.17. Aktif Kârlılığı (ROA) Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	1,6	0,5	1,6	1,9	-0,6	2,3	0,8	0,4	1,8
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	1,0	0,7	1,0	2,9	1,2	2,4	1,3	1,8	5,4
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	2,3	1,3	2,5	3,3	0,7	1,4	1,2	1,7	4,3
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	-51,3	0,3	0,9	0,7	0,8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	-8,2	0,0	2,0	1,7	4,6	2,7	1,8	2,0	2,9
Sektör	1,5	0,5	1,4	2,4	-3,1	2,2	1,1	1,2	3,6

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.17.'de görüleceği üzere, bankaların aktif karlılığı genellikle %1-%2 civarında gerçekleşmiştir. Kamu sermayeli mevduat bankalarının aktif karlılığının özellikle son yıllarda oldukça gerilerde olduğu dikkati çekmektedir.

3.14. Öz Kaynak Kârlılığı Rasyosu

Öz kaynak kârlılığı rasyosu, bir bankanın öz kaynaklarından ne kadar kâr elde ettiğini gösterir. Bu oran, genellikle net gelirin öz kaynaklara bölünmesiyle hesaplanır. Yüksek bir oran, bankanın öz kaynaklarını etkin bir şekilde kullandığını ve yüksek bir kârlılık elde ettiğini gösterir (Berger, 1995).

Bankanın finansal performansı açısından, öz kaynak kârlılığı rasyosu, bankanın kârlılığı, mali sağlamlığı ve yatırım verimliliği hakkında önemli bir gösterge olabilir. Yüksek bir oran, bankanın öz kaynaklarını verimli bir şekilde yönettiğini ve yatırımlarının yüksek bir getiri sağladığını gösterir. Bununla birlikte, yüksek getiriler genellikle yüksek risklerle ilişkilidir, bu nedenle bu oran aynı zamanda, bankanın risk profilini de gösterir (Demirgüç Kunt, Detragiache ve Merrouche, 2013).

Ekonomiye olan etkisi açısından, öz kaynak kârlılığı rasyosu, bankanın kredi oluşturma kapasitesini ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi etkileyebilir. Yüksek bir kârlılık, bankanın daha fazla kredi oluşturma kapasitesine sahip olduğunu ve bu durumun ekonomik büyümeyi teşvik edebileceğini gösterebilir. Ancak, bu aynı zamanda, yüksek kârlılık genellikle yüksek risk anlamına gelir, bu da finansal istikrarı tehdit edebilir (Levine, 2004).

Bu nedenle, bankaların öz kaynak kârlılık rasyosunu dikkatli bir şekilde yönetmeleri ve hem kendi finansal sağlıklarını hem de genel ekonomik sağlığı korumak için kârlılık ve riski dikkatli bir şekilde dengelemeleri önemlidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1960-2022 dönemine ilişkin öz kaynak kârlılığı rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.18. Öz Kaynak Kârlılığı (ROE) Gelişimi (%)

(%)	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	9,8	4,3	29,6	30,0	-20,6	23,4	9,7	6,4	24,2
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	13,8	17,2	46,3	33,5	12,5	17,6	10,9	17,5	48,0
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	44,4	32,8	112,6	42,7	11,1	10,6	10,3	17,1	42,7
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	v.y.	*	0,3	4,4	4,5	6,8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	- 103,5	0,3	29,3	14,8	23,5	6,0	12,5	16,9	26,5
Sektör	11,0	5,9	34,9	30,2	-72,8	16,5	10,5	14,0	37,7

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

*TMSF'deki bankalar ilgili yılda zarar açıklamışlardır. Aynı zamanda, öz kaynakları da negatiftir. Yani zarar öz kaynakları geçmiştir. Ancak, rasyo hesaplamasından negatif iki rakamın birbirine oranlanması sonucunda her ne kadar pozitif bir değer çıksa da gerçek anlamda öz kaynak kârlılığı bilgisini vermediğinden bu rasyoya tabloda yer verilmemiştir.

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.18.'de ifade edildiği üzere, kriz yılı olan 2000 senesi hariç öncesinde sektörün öz kaynak kârlılığının genel anlamda enflasyonun çok gerisinde olduğu görülmektedir. Kriz sonrasında ise bankalar 2020 yılına kadar öz kaynak kârlılığında belirli bir performans sergilemiş görümler de son üç senede yine öz kaynak kârlılıklarının enflasyonun gerisinde kaldığı dikkati çekmektedir.

3.15. Faiz Dışı Gelir/Faiz Dışı Gider Rasyosu

Faiz dışı gelir/faiz dışı gider rasyosu, bir bankanın işlem gelirlerinin ve hizmet ücretlerinin ne kadarının işlem maliyetleri ile karşılandığını gösterir. Faiz dışı gelirler, genellikle hizmet ücretleri, komisyonlar ve işlem gelirleri gibi kaynaklardan gelirirken, faiz dışı giderler, genellikle personel giderleri, işletme giderleri ve diğer operasyonel maliyetleri içerir (Rumble ve Stiroh, 2006).

Bankanın finansal performansı açısından, faiz dışı gelir/faiz dışı gider rasyosu, bir bankanın işlem verimliliği ve mali performansı hakkında önemli bir gösterge olabilir. Yüksek bir oran, bankanın işlem gelirlerinin işlem maliyetlerini karşıladığını ve bankanın işlemlerini verimli bir şekilde yürüttüğünü gösterir. Bununla birlikte, çok yüksek bir oran, bankanın hizmetlerinin müşteriler tarafından aşırı fiyatlandırıldığını veya işletme maliyetlerinin çok düşük tutulduğunu gösterebilir, ki bu da bankanın hizmet kalitesini veya personel moralini olumsuz yönde etkileyebilir (DeYoung ve Rice, 2004).

Ekonomiye olan etkisi açısından faiz dışı gelir/faiz dışı gider rasyosu, bir bankanın hizmet verimliliği ve müşteri hizmetleri hakkında bilgi verebilir. Bu oran, bankaların hizmetlerinin müşteriler için ne kadar maliyetli olduğunu ve bu hizmetlerin kalitesini belirleyebilir. Bankaların hizmetlerinin maliyeti ve kalitesi, müşteri memnuniyetini ve dolayısıyla ekonomik aktiviteyi etkileyebilir (Beck, De Jonghe ve Schepens, 2013).

Bu çerçevede Türk bankacılık sektörünün gelir tablosunu 1990 yılından ve bir sonraki başlık olan şubeleri ilgilendiren performans ve verimlilik rasyolarına ise personel rasyosu hariç 2000 senesinden itibaren, personel rasyosuna ise 1970 yılı ve sonrasına ait olanlarının verilmesinin karşılaştırılabilirlik açısından daha uygun olacağı görülmüştür. Özellikle 1980 senesine kadar olan sabit faiz politikası ve kambiyo işlemlerinde kontrolün olması dikkate alınmıştır. 1980 yılı sonrasında faizlerin serbest bırakılması ile 1930 senesinde yayımlanan 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ve buna ilişkin 1983 yılından itibaren 28 sayılı Karar ile birlikte dövizli işlemlere getirilen serbesti sonucunda, Türk bankalarının daha etkin piyasa ortamında bankacılık yapmaya başladıkları görülmektedir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1990-2022 dönemine ilişkin faiz dışı gelir/faiz dışı gider rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.19. Faiz Dışı Gelir/Faiz Dışı Gider Gelişimi (%)

(%)	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	65,1	29,3	76,8	46,4	23,0	153,8
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	75,0	33,2	94,9	88,9	126,5	183,2
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	57,5	27,5	33,5	122,5	184,9	211,3
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	-21,2	249,0	280,5	-46,0	13,1
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	59,2	64,4	69,2	235,7	184,9	211,3
Sektör	69,7	19,3	76,5	88,0	114,1	185,8

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.19.'da ifade edildiği üzere, bankalar açısından esas faaliyetleri dışındaki alanlardan elde ettiği gelirler ile faizli borçları dışındaki kaynakları ve işletme giderleri için yaptıkları harcamaların en azından birbirini dengelemesi beklenmektedir. Eğer bu durum sağlanır ise bankaların ana faaliyetlerini oluşturan ürün olan kredi faizini belirler iken ayrıca faiz dışı giderlerini sübvans etme ihtiyacı doğmayacak ve daha gerçekçi bir kredi faizi belirleme olanağı sağlanacaktı. Ancak, Türk bankacılık sektörü açısından bu durumun söz konusu olduğunu ifade etmek pek mümkün görünmemektedir. Sektör toplamında ve özel sermayeli bankalarda son iki yılda, yabancı sermayeli bankalarda ise son üç senede %100'ün üzerinde bu oranın gerçekleştiği görülmektedir. Kamusal sermayeli bankalarda ise sadece 2022 yılında %100'ün üzerinde bir oran sağlanmıştır. Ancak, son senelerdeki bu gelişmelerin temelinde yatan kredi faizlerinin belirlenmesindeki serbestinin hem BDDK hem de TCMB tarafından yapılan çeşitli düzenlemeler ile sınırlandırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bankalar, kredide faizi mevduat faizinin altında belirlediklerinden aradaki zararı diğer bankacılık ürünlerinden elde edecekleri gelirler ile finanse etme yolunu seçmişlerdir.

3.16. Şube Başına Rasyolar ve Faaliyetlerin Etkinliği

Şube Başına Kâr Rasyosu: Bu oran, bir banka şubesinin toplam kârını gösterir. Yüksek bir oran, genellikle daha yüksek kârlılık anlamına gelir, ancak bu aynı zamanda, daha yüksek risk anlamına da gelebilir (Berger, Clarke, Cull, Klapper ve Udell, 2005).

Şube Başına Aktif Rasyosu: Bu oran, bir banka şubesinin toplam aktiflerini gösterir. Yüksek bir oran, genellikle daha yüksek kredi kapasitesi ve kârlılık anlamına gelir, ancak bu aynı zamanda, daha yüksek risk anlamına da gelebilir (Berger, Clarke, Cull, Klapper ve Udell, 2005).

Şube Başına Mevduat Rasyosu: Bu oran, bir banka şubesinin toplam mevduatlarını gösterir. Yüksek bir oran, daha yüksek likidite ve finansal istikrar anlamına gelir, ancak bu aynı zamanda, daha düşük kredi kapasitesi ve kârlılık anlamına da gelebilir (Berger, Clarke, Cull, Klapper ve Udell, 2005).

Şube Başına Kredi Rasyosu: Bu oran, bir banka şubesinin toplam kredilerini gösterir. Yüksek bir oran, genellikle daha yüksek kredi kapasitesi ve kârlılık anlamına gelir, ancak bu aynı zamanda, daha yüksek risk anlamına da gelebilir (Berger, Clarke, Cull, Klapper ve Udell, 2005).

Şube Başına Personel Rasyosu: Bu oran, bir banka şubesinde çalışan personel sayısını gösterir. Yüksek bir oran, genellikle daha yüksek personel maliyetleri anlamına gelir, ancak bu aynı zamanda, daha yüksek hizmet kalitesi ve müşteri memnuniyeti anlamına da gelebilir (Berger, Clarke, Cull, Klapper ve Udell, 2005).

Genel olarak, bu oranlar bir bankanın faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliği hakkında önemli bilgiler sağlar. Yüksek rasyolar, genellikle daha yüksek kârlılık ve daha yüksek hizmet kalitesi anlamına gelir, ancak bu aynı zamanda, daha yüksek risk anlamına da gelebilir. Bu nedenle, bankaların bu rasyoları dikkatlice yönetmeleri ve hem kârlılığını hem de riski dikkatlice dengelemeleri önemlidir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 2000-2022 dönemine ilişkin şube başına kâr gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.20. Şube Başına Kâr Gelişimi (Milyon TL)

Milyon TL	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	-0,1	2,5	4,2	3,2	21,3
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	0,1	2,5	5,5	11,0	54,8
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	0,3	0,9	5,2	10,8	46,2
TMSF'ye Devredilen Bankalar	-3,1	2,0	15,8	15,0	19,0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	7,2	20,0	95,3	145,2	305,3
Sektör	-0,3	2,3	5,5	8,9	41,6

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.20.'de verilen bilgiler doğrultusunda, yıllara göre kalkınma ve yatırım bankalarının diğer bankalara göre şube başına kâr gelişiminin daha yüksek olduğu görülmekte ve seneler bazında sektörde şube başına kâr gelişimi noktasında sürekli bir artış dikkat çekmektedir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 2000-2022 dönemine ilişkin şube başına aktif gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.21. Şube Başına Aktif Gelişimi (Milyon TL)

Milyon TL	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	13	109	627	883	1.438
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	13	108	475	755	1.158
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	48	65	482	777	1.218
TMSF'ye Devredilen Bankalar	8	791	1.718	2.586	2.424
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	155	736	6.048	9.038	11.515
Sektör	13	102	570	867	1.358

Kaynak: TBB Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958’den İtibaren) -2022.

TMSF’ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.21.’de verilen bilgiler noktasında, mevduat bankaları arasında 2022 yılında kamusal sermayeli bankaların ilk sırada olduğu, arkasından ise yabancı sermayeli bankaların ve sonrasında ise özel sermayeli bankaların geldiği görülmekte ve sektörün şube başına aktif gelişimi ise seneler bazında sürekli bir artış göstermektedir.

Türk Bankacılık Sektörü’nün 2000-2022 dönemine ilişkin şube başına mevduat gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.22. Şube Başına Mevduat Gelişimi (Milyon TL)

Milyon TL	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	10	83	406	583	1.049
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	8	67	289	459	747
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	19	37	299	495	809
TMSF'ye Devredilen Bankalar	8	25	120	294	255
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0	0	0	0	0
Sektör	9	65	333	512	873

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.22.'de verilen veriler doğrultusunda, 2000 yılında yabancı sermayeli mevduat bankalarının olmak üzere diğer tüm senelerde ise kamusal sermayeli mevduat bankalarının şube başına mevduat gelişiminde en önde olduğu gözlemlenmektedir. Sektörde ise verilen yıllar bazında sürekli bir artış görülmektedir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 2000-2022 dönemine ilişkin şube başına kredi gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.23. Şube Başına Kredi Gelişimi (Milyon TL)

Milyon TL	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3	53	403	514	818
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	5	57	290	407	628
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	8	39	307	439	696
TMSF'ye Devredilen Bankalar	2	3	883	1.588	1.412
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	105	451	4.449	6.564	7.365
Sektör	4	54	363	499	768

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.23.'te verilen bilgiler doğrultusunda, bankaların şube başına kredi gelişimi yıllara göre değişkenlik gösterirken, sektör açısından seneler bazında şube başına kredi gelişiminde devamlı bir artış dikkat çekmektedir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1970-2022 dönemine ilişkin şube başına personel gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.24. Şube Başına Personel Gelişimi (Kişi)

Kişi	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	25	28	27	25	17	17	17	17
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	19	18	20	19	18	19	19	19
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	17	16	27	33	20	21	21	23
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	v.y.	19	252	122	127	100
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	137	66	40	185	128	80	82	80
Sektör	22	22	23	22	19	19	19	20

Kaynak: TBB. (1971, Mayıs). *Bankalarımız 1970*. Yayın No: 43. Ankara.

TBB. (1981, Mayıs). *Bankalarımız 1980*. Yayın No: 117. Ankara.

TBB. (1991, Mayıs). *Bankalarımız 1990*. Yayın No: 165. Ankara.

TBB. (2001, Mayıs). *Bankalarımız 2000*. İstanbul.

TBB. (2011, Mayıs). *Bankalarımız 2010*. Yayın No: 276. İstanbul.

TBB. (2021, Mayıs). *Bankalarımız 2020*. Yayın No: 339. İstanbul.

TBB. (2022, Mayıs). *Bankalarımız 2021*. Yayın No: 346. İstanbul.

TBB. (2023, Mayıs). *Bankalarımız 2022*. İstanbul.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.24.'te verilen bilgiler doğrultusunda, sektörün şube başına personel gelişimi yıllar bazında değişiklik gösterse de belirgin bir artış veya azalış gözlemlenmemektedir. Dolayısıyla bankacılık sektöründe şube başına personel sayısında genel eğilim olarak çok farklılaşma görülmemektedir. Tabloda en dikkat çekici gelişmenin ise 2010 senesi ve sonrasında kamu bankalarındaki istatistikte olduğu ve istatistik neticesinde hem sektör ortalamasının altında hem de diğer banka gruplarının gerisinde olduğu görülmektedir.

3.17. Net Bilanço Döviz Pozisyonu/Öz Kaynaklar Rasyosu

Bilançooya ilişkin pozisyon hem bilanço içi rakamlarına göre hem de bilanço dışı hesaplar da dâhil edilerek toplam bilançooya göre hesaplanabilmektedir.

Bilanço döviz pozisyonu/öz kaynaklar rasyosu, bir bankanın döviz cinsinden pozisyonunun öz kaynaklarına oranını gösterir. Bu oran, bir bankanın döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı ne kadar duyarlı olduğunu belirlemek için kullanılabilir.

Bu oran, bankanın döviz riskine maruz kalma derecesini ölçer. Döviz kurlarındaki dalgalanmalar, bankanın gelirlerini, maliyetlerini ve dolayısıyla kârlılığını etkileyebilir. Özellikle, bir banka, döviz kurlarında beklenmedik değişiklikler nedeniyle değer kaybedebilir. Bu nedenle, bu oran genellikle bankanın döviz riskini yönetme becerisini gösterir.

Öz kaynaklar, bir bankanın risklere karşı dayanıklılığının bir göstergesi olduğundan, bu rasyo, bankanın döviz riskine karşı genel direncini gösterir. Yüksek bir oran, bankanın döviz kurlarındaki dalgalanmalara karşı daha büyük bir maruz kalma riskine işaret eder.

Ayrıca, bu oran, bir bankanın döviz kurlarındaki değişikliklere karşı korunmasının yeterli olup olmadığını belirlemek için de kullanılabilir. Bir bankanın bu rasyosu, onun döviz kurlarındaki değişikliklere karşı ne kadar iyi korunduğunu ve bu tür değişikliklerin onun mali durumuna ne kadar etki edebileceğini gösterir.

Türk bankacılık sektörüne ilişkin yabancı para pozisyon hesaplamaları 2002 yılından itibaren TBB tarafından yapılmaya başlanılmıştır. Türk bankalarının dövizli işlemlerine göre kur riskinin temel göstergesi olarak kabul edilen pozisyon verileri 2002 senesinden itibaren verilmektedir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 2002-2022 dönemine ilişkin bilanço döviz pozisyonu/öz kaynaklar rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.25. Net Bilanço Döviz Pozisyonu/Öz Kaynaklar Gelişimi (Milyon TL)

Milyon TL	2002	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3,1	-62,7	73,8	86,5	-48,8
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	-4,4	-98,5	104,9	94,3	-47,7
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	-1,8	-80,8	90,8	111,5	-27,1
TMSF'ye Devredilen Bankalar	177,0	-7,5	7,5	24,7	-3,8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	-1,2	-6,9	15,3	9,1	-16,3
Sektör	-6,3	-74,3	83,1	88,3	-40,9

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.25.'te ifade edilen bilgiler doğrultusunda, bilanço içi pozisyon açısından farklı yıllarda farklı yapıların olduğu görülmektedir. Bazı senelerde açık pozisyon (YP yükümlülük>YP varlık), bazı yıllarda ise tam tersine olarak kapalı pozisyon (YP yükümlülük<YP varlık) olduğu görülmektedir. Özellikle 2022 senesinde kur üzerinde oluşan baskının bankalara bilanço içinde pozisyon açmaları yönünde bir ortam sağladığı dikkati çekmektedir.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 2002-2022 dönemine ilişkin bilanço içi+net bilanço dışı döviz pozisyonu/öz kaynaklar rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.26. Net Bilanço Pozisyonu+Net Bilanço Dışı Pozisyon/Öz Kaynaklar Gelişimi
(Milyon TL)

Milyon TL	2002	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	3,3	-2,5	-2,5	2,0	-1,0
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	-2,4	-6,4	6,4	6,5	1,3
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	-4,9	-11,3	11,3	12,5	4,3
TMSF'ye Devredilen Bankalar	176,8	-7,5	-7,5	-24,7	-3,8
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	0,0	2,6	2,6	41,7	5,2
Sektör	-5,1	4,4	4,4	10,0	1,6

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.26.'da verilen veriler doğrultusunda, toplam bilanço pozisyonu açısından, nadir zamanlar dışında bankacılık sektörünün genellikle kur riski taşımadığı, bilanço içinde üstlendiği kur riskini bilanço dışı ürünlerle kapattığı ya da daha makul sevilere çektiği izlenmektedir.

3.18. Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler Rasyosu

Faiz gelirleri/toplam gelirler rasyosu, bir bankanın toplam gelirlerinin ne kadarının faiz gelirlerinden kaynaklandığını gösterir. Faiz gelirleri, bankaların kredi, tahvil ve diğer yatırımlardan elde ettiği gelirleri ifade eder. Bu oran, bir bankanın iş modelinin ve gelir yapısının ne kadarının faiz temelli olduğunu belirlemek için kullanılabilir (Demirgüç Kunt ve Huizinga, 2010).

Bu oranın yüksek olması genellikle, bankanın kredi ve yatırım faaliyetlerinden büyük gelir elde ettiğini gösterir. Bu, bankanın faiz oranlarındaki dalgalanmalara karşı daha duyarlı olduğunu anlamına gelebilir. Diğer taraftan, bu oranın düşük olması, bankanın faiz dışı gelir kaynaklarına, örneğin komisyon ve ücret gelirlerine daha fazla bağımlı olduğunu gösterir (Stiroh, 2004).

Ekonomik etkiler açısından faiz gelirleri/toplam gelirler rasyosu, bankanın faiz oranlarındaki dalgalanmalara karşı hassasiyetini ve genel ekonomik koşullara ne ölçüde bağlı

olduğunu gösterir. Bu oran, aynı zamanda, bankanın ekonomiye sağladığı kredi miktarını ve dolayısıyla ekonomik büyümeyi de etkileyebilir (DeYoung ve Rice, 2004).

Türk bankacılık sektörünün gelir tablosunda faiz gelirleri ile faiz giderlerinin ayrı kalem olarak gösterilmeye başlandığı yıl TBB istatistiklerinde 1986 senesi olarak yer almaktadır. Bu nedenle, bu bölüm ve bir sonraki bölümde yer alan tabloların başlangıç yılı olarak 1986 senesi alınmıştır.

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1986-2022 dönemine ilişkin faiz gelirleri/toplam gelirler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.27. Faiz Gelirleri/Toplam Gelirler Gelişimi (Milyon TL)

Milyon TL	1986	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	82,5	85,9	95,4	85,5	95,4	98,3	42,8
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	73,6	83,2	90,6	75,3	88,1	85,5	9,1
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	64,3	89,4	91,1	86,8	82,5	79,9	9,0
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	135,0	33,6	82,5	103,3	93,0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	71,9	83,0	86,1	79,7	84,7	84,0	83,8
Sektör	76,8	84,6	94,3	80,2	89,5	89,1	13,8

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.27.'de görüleceği üzere, en dikkat çekici tarihlerden birisinin 2022 yılı olduğu görülmektedir. Hem sektör ortalamasında hem de kamu bankalarında faiz gelirlerinin toplam gelirler içindeki payında çok ciddi gerileme olduğu, bunun nedeninin de kredi faizlerinin serbestçe belirlenmesi konusunda bankalara getirilen çeşitli kısıtlamaların etkisi olduğu bilinmektedir. Bu konuda en büyük sıkıntının yerli ve yabancı sermayeli mevduat bankalarında olduğu rasyodan anlaşılmaktadır.

3.19. Faiz Giderleri/Toplam Giderler Rasyosu

Faiz giderleri/toplam giderler rasyosu, bir bankanın toplam giderlerinin ne kadarının faiz giderlerine gittiğini gösterir. Faiz giderleri, bankanın mevduat, borçlar ve diğer borçlanma kaynaklarından kaynaklanan faiz ödemelerini ifade eder. Bu oran, bankanın borçlanma maliyetlerinin ve bu maliyetlerin toplam giderler içindeki ağırlığının bir ölçütüdür (Fernández de Guevara ve Maudos, 2004).

Bu oranın yüksek olması genellikle, bankanın faiz ödemelerinde önemli bir yük taşıdığını ve borçlanma maliyetlerinin toplam giderlerini büyük ölçüde etkilediğini gösterir. Bu durum, bankanın faiz oranlarındaki değişikliklere özellikle hassas olduğu anlamına gelebilir. Diğer yandan, düşük bir oran, bankanın faiz dışı giderlere, örneğin personel ve genel işletme giderlerine daha fazla bağımlı olduğunu gösterebilir.

Ekonomik etkiler açısından, faiz giderleri/toplam giderler rasyosu, bankanın finansman maliyetlerinin ve faiz oranlarındaki dalgalanmalara karşı duyarlılığının bir göstergesidir. Ayrıca, bu oran, bankanın kârlılığı ve genel finansal sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir (Fernández de Guevara ve Maudos, 2004).

Türk Bankacılık Sektörü'nün 1986-2022 dönemine ilişkin faiz giderleri/toplam giderler rasyosunun gelişimi aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 3.28. Faiz Giderleri/Toplam Giderler Gelişimi (Milyon TL)

Milyon TL	1986	1990	2000	2010	2020	2021	2022
Kamusal Sermayeli Mevduat Bankaları	72,5	758	84,8	71,1	84,6	89,8	19,4
Özel Sermayeli Mevduat Bankaları	6,4	69,4	62,0	59,1	74,5	80,1	3,6
Yabancı Sermayeli Mevduat Bankaları	35,2	64,6	63,9	46,6	70,3	77,8	3,6
TMSF'ye Devredilen Bankalar	v.y.	v.y.	59,0	0,7	92,7	89,8	43,6
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	45,5	64,6	66,3	34,1	85,2	85,1	31,4
Sektör	66,6	72,1	71,1	60,2	78,6	84,4	6,0

Kaynak: TBB Türkiye'de Bankacılık Sistemi (1958'den İtibaren) -2022.

TMSF'ye ilişkin veriler ayrı olarak 1999 tarihinden itibaren TBB tarafından yayımlanmaktadır.

v.y.: veri yok

(Veriler derlenerek tablo yazar tarafından oluşturulmuştur)

Tablo 3.28.'de verilen bilgiler doğrultusunda, özellikle 2022 yılından itibaren uygulanan Yeni Ekonomi Programı çerçevesinde hem mevduat hem de kredi faizleri üzerine getirilen kısıtlamalar, faiz giderlerinde de kendisini göstermiştir. Aynı zamanda, 2021 sene sonunda uygulanmaya başlanılan kur korumalı mevduat ürünü ile bu mevduatın bir kısım maliyet giderleri belirli kriterler çerçevesinde T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı ile TCMB tarafından üstlenildiğinden bankalara faiz maliyetleri açısından avantaj oluşturmuştur. Bunun yansıması olarak da toplam giderler içinde ana faaliyet konusu olan faizli kaynakların maliyetlerinde çok ciddi bir düşüş gerçekleşmiştir. Bunun doğal bir yansıması da özellikle 2022 yılında bankaların çok ciddi kâr elde etmeleridir.

SONUÇ

Bankacılık ve finans sistemi geline bu süreçte vazgeçilmez bir unsur olarak kendisini konumlandırmıştır. Bankacılık sektörü teknoloji ve rekabetinde artması sonucu piyasaya yeni ürünler ile kendisini dâhil ederek sahayı genişletmiştir.

Günümüzde piyasaya giriş koşullarının serbestleşmesi ve kolaylaşması neticesinde büyüme ve gelişme süreci daha da belirgin bir hal almıştır. Küreselleşmenin de etkisiyle dış ticarete yaşanan ülkeler arası işbirlikleri ve ihracat ile ithalat kalemlerinin sürece dâhil olması bankacılık ve finans sistemine olan ihtiyacı gözler öne sermektedir.

Bu bağlamda, birinci bölümde açıklamaya çalıştığımız, Türk bankacılık sistemindeki bankalar, günümüzde çeşitli faaliyet kollarına yayılmış ve toplumun ihtiyaçları doğrultusunda ve beklentileri neticesinde hizmet vermektedirler. Ülkemizde merkez bankası, kalkınma bankaları, katılım bankaları, mevduat bankaları ve yatırım bankaları olmak üzere beş farklı alanda bankacılık kolu faaliyet yürütmektedir. İnsan ihtiyaçlarının her geçen gün arttığı bir ekonomik sistemde alternatif bankaların farklı alanlarda faaliyette bulunması tercihlerin değişmesinin bir sonucudur. Türk bankacılık sistemi, bu doğrultuda daha çok mevduat ağırlıklı bir yapıda işlem görmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise tarihsel süreçte meydana gelen gelişmeler ve yaşanmış olan krizler irdelenmiştir. Türk bankacılığı 19. yüzyılın ilk yarısına dek uzanmakta ve ilk banka olan İstanbul Bankası (Bank-ı Der Saadet) 1847 yılında kurularak faaliyete geçmiştir. Tabi bu sürece gelene kadar birçok bankanın kurulma girişimi ya başlamadan bitmiş ya da gerekli izinleri alamamış yahut izinsiz faaliyete geçtiği için kapatılmıştır.

Bankacılığa geçiş sürecinde bankerlerin ve sarrafların sürece ön ayak oldukları bilinmektedir. Bankacılığın oluşmasına zemin hazırlayan bu girişimler doğrultusunda ihtiyaçlar artmış ve bankaların kurulmaları önem arz etmiştir.

Cumhuriyet dönemi öncesi yaşanan bu gelişmeler, cumhuriyet sonrası dönemde kendisini daha çok hissettirmiş ve akabinde yerli ve yabancı çok sayıda bankanın kurulmasına vesile olmuştur. Cumhuriyet dönemi sonrası bankacılıkta farklı evreler yaşanmış, bankacılık dönemlere ayrılmıştır. Ulusal bankacılık döneminden başlamak suretiyle, sırasıyla önce kamu bankacılığı dönemine oradan özel bankacılık dönemine gelinmiş, akabinde planlı dönem ile

serbestleşme ve dışa açılma dönemine kadar süreç gelmiş ve sonrasında ise düşük enflasyona geçiş dönemi ile dijitalleşme dönemi ile günümüze kadar sistem devam etmiştir.

Yaşanan bu gelişmelerin yanı sıra ekonomi ciddi krizleri de içinde barındırmaktadır. Bankacılık sektörü yaşanan tarihsel süreçte birçok kriz ile karşı karşıya kalmış ve Türkiye ekonomisi açısından son derece zorlu yıllar geçirilmiştir. 1982 senesindeki bankerler krizi ile başlayan süreçte 1994 yılındaki Nisan krizi ile devam etmiş, 2000 Kasım krizi ve akabinde 2001 Şubat krizi kendisini göstermiştir. 2008 senesinde dünya çapına yayılan küresel finans krizi ülkemizde de kendisini göstermiş, 2018 yılındaki kur krizi neticesinde ise ciddi döviz kurlarında yükseliş görülmüştür.

1994 Nisan krizi ve 2000 Kasım krizi neticesinde piyasa mekanizması bozulmuş ve 2000 Kasım krizinin etkisi daha geçmeden 2001 Şubat krizi gelmiştir. 1994 ve 2001 yılındaki krizlerde enflasyon artışı ciddi boyutta yaşanmıştır. Bankacılıkta yaşanan kırılğanlıklar neticesi piyasalara olan güven sarsılmıştır. Ayrıca, tasarruf sahipleri birikimlerini güven altına alma noktasında önceliği olağanüstü dönemlerde ve kriz zamanlarında kamu bankalarına vermişlerdir.

Yaşanan bu krizler neticesinde ekonomik sistemde ciddi parasal kayıplar yaşanmış, istihdam azalarak işsizlik oranları yükselmiştir. Enflasyonun ciddi boyutlara çıktığı kriz dönemlerinde üretim ve yatırımlar gerilemiştir. Ayrıca, yaşanan krizler sadece parasal ve mali açıdan insanları etkilememiş, yaşam kalitesinin de bozulması neticesinde yeterli ve sağlıklı bir besine ulaşma gücünün de beraberinde getirmiştir.

Ekonomik krizler, bu açıdan aynı hastalıklar gibidir. Teşhisi eğer en başta yanlış koymuşsanız hangi tedaviyi uygularsanız uygulayın sağlıklı bir sonuç alamaz ve olumsuz bir netice ile karşı karşıya kalabilirsiniz. Reçetenin doğru teşhis ile beraber yazılması son derece elzem ve problemi de çözme noktasında bir o kadar da etkili bir yöntemdir.

Dolayısıyla ekonomideki bozulmalar bankacılık sistemini etkileyebileceği gibi bankacılık sisteminde de yaşanabilecek sorunlarda ülke ekonomisini etkileyebilmektedir.

Çalışmanın üçüncü yani son bölümünde ise ekonomi ve bankacılık sektörünün etkileşimi, belirli bilanço kalemleri ve rasyolar ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bankaların türlerine göre aktif, kredi, mevduat, kâr, şube ve personel sayısı dağılımları, genellikle bankacılık sektörünün genel yapısını ve dinamiklerini yansıtır. Bu dağılımlar, bankaların ekonomiye olan etkileri, risk profilleri ve genel iş stratejileri hakkında önemli bilgiler sağlar.

Aktiflerin Dağılımı: Bankaların aktiflerinin büyüklüğü genellikle onların piyasadaki ağırlıklarını, kredilendirme kapasitelerini ve genel risk profillerini yansıtır. Örneğin, kamu bankalarının genellikle daha büyük aktiflere sahip olmaları, bu bankaların genellikle daha büyük kredilendirme kapasitesine ve daha büyük bir risk havuzuna sahip olduğunu gösterir. Öte yandan, özel yerli ve yabancı sermayeli bankaların daha küçük aktiflere sahip olmaları, bu bankaların genellikle daha riskli ve daha az çeşitlendirilmiş bir iş modeline sahip olabileceğini gösterir.

Kredi ve Mevduatın Dağılımı: Kredi ve mevduat dağılımları genellikle bankaların fonlama stratejilerini ve müşteri tabanlarını yansıtır. Örneğin, kamu bankaları genellikle daha geniş bir müşteri tabanına ve daha büyük bir mevduat havuzuna sahip olacak, bu da genellikle daha büyük bir kredi portföyüne yol açacaktır. Öte yandan, özel yerli ve yabancı sermayeli bankalar genellikle daha az mevduata ve dolayısıyla daha az krediye sahip olacaklardır.

Kârın Dağılımı: Kâr dağılımı genellikle bankaların genel iş verimliliğini, kârlılığını ve risk yönetim becerilerini yansıtır. Kamu bankaları genellikle daha düşük kâr marjlarına sahip olacak, çünkü genellikle daha düşük riskli kredi ve yatırım stratejilerini takip edeceklerdir. Öte yandan, özel yerli ve yabancı sermayeli bankalar genellikle daha yüksek riskli kredi ve yatırım stratejileri nedeniyle daha yüksek kâr marjlarına sahip olabilirler.

Şube ve Personel Sayısının Dağılımı: Şube ve personel sayısının dağılımı genellikle bankaların iş modelini ve müşteri hizmetlerine olan yaklaşımlarını yansıtır. Kamu bankaları genellikle daha geniş bir şube ağı ve daha çok personeli bulunurken, özel yerli ve yabancı sermayeli bankalar genellikle daha az şubeye ve daha az personele sahip olabilirler. Bunun bir nedeni, bu bankaların genellikle daha niş hedef pazarlara odaklanması ve belki de daha fazla dijital ve otomatik hizmetlere yatırım yapmaları olabilir. Kamu bankaları genellikle daha geniş bir müşteri tabanına hizmet etmek için geniş bir fiziksel varlığa sahipken, özel bankalar genellikle daha özel hizmetler ve daha yüksek verimlilik için daha küçük, daha özel bir varlığa sahip olabilirler.

Sonuç olarak bu göstergelerin her biri, Türk bankacılık sektöründeki banka türleri arasındaki farklılıkları ve genel ekonomi üzerindeki potansiyel etkilerini anlamak için önemli bir araçtır. Ancak, bu oranları yorumlarken, genellikle bankaların belirli koşullara ve ekonomik döngülere nasıl tepki verdiklerini anlamak için geniş bir dizi faktörün ve diğer finansal göstergelerin de dikkate alınması gerektiğini unutmamak önemlidir.

Yapılan bu analiz, Türk bankacılık sektörünün genel yapısını ve dinamiklerini anlama açısından önemlidir. Özellikle bankaların farklı tiplerinin (kamu, özel yerli ve yabancı sermayeli) nasıl performans gösterdiklerini ve ekonomiye olan genel etkilerini anlamak için bir dizi finansal ve operasyonel göstergenin kullanılması gerekmektedir.

Her bir gösterge, bankaların farklı yönlerini inceler. Örneğin, aktiflerin, kredilerin, mevduatların ve kârın dağılımı, bir bankanın ekonomik gücünü, iş modelini ve genel stratejik odaklarını yansıtır. Şube sayısı ve personel sayısı, bankaların operasyonel verimliliğini ve müşteri hizmetlerine olan yaklaşımlarını gösterir. Ayrıca, belirli rasyolar (örneğin, kredi/mevduat rasyosu, aktif kârlılığı rasyosu ve öz kaynak kârlılığı rasyosu) bankanın genel risk profilini ve finansal sağlığını gösterir.

Bu göstergelerin hepsi birlikte değerlendirildiğinde, bankacılık sektörünün genel durumuna ve potansiyel gelecekteki gelişimine dair daha geniş bir perspektif elde edilebilir. Türk bankacılık sektörü gibi karmaşık ve dinamik bir sektörde bu tür birçok boyutlu analiz, politika yapıcılar, düzenleyiciler ve banka yöneticileri için değerli içgörüler sunar.

Sonuçta, bu tür bir analizin, Türk bankacılık sektörünün hem geçmişini hem de gelecekteki olası yönlerini anlayabilme noktasında önemli olduğunu ifade edebiliriz. Sektördeki genel eğilimlerin ve dinamiklerin dikkatli bir şekilde izlenmesi ve analiz edilmesi, sektörün genel sağlığını ve Türk ekonomisine olan genel katkısını değerlendirmek için gereklidir.

Türkiye’de bankacılık sektörü, ekonominin en önemli unsurlarından biridir. Türkiye ekonomisi için finansal aracılık hizmetleri sağlarken ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği için kritik bir rol oynamaktadır. Bu sektör, hem kamu hem de özel sektördeki çeşitli aktörlerin bir araya gelmesi ile oluşur ve genellikle Türkiye’nin ekonomik büyümesi ve istikrarı ile doğrudan ilişkilidir.

Bankacılık sektörünün ekonomi üzerindeki etkisi geniş ve kapsamlıdır. Öncelikle, bankalar, işletmelerin ve bireylerin finansal ihtiyaçlarına yönelik ekonomik aktiviteyi teşvik ederler. Kredi sağlamak suretiyle bankalar, ekonomik büyümeyi teşvik eder ve genellikle yatırımların, inovasyonun ve iş oluşturma ana kaynağıdır. Ayrıca, bankaların tasarrufları mobilize etme ve bunları yatırım için uygun alanlara yönlendirme kabiliyeti, ekonomik büyümeyi ve istikrarı da teşvik eder.

Ancak, Türkiye'nin bankacılık sektörü, ekonomik dalgalanmalar ve politik belirsizlikler de dâhil olmak üzere çeşitli risklerle karşı karşıyadır. Bu tür belirsizlikler bankacılık sektörünün performansını ve bu nedenle genel ekonomiyi doğrudan etkileyebilir. Örneğin, yüksek enflasyon oranları ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar, kredi risklerini artırabilir ve bankaların mali sağlığını tehlikeye atabilir.

Bankacılık sektörünün diğer bir önemli rolü ise, para politikasının uygulanmasında önemi bir araç olmalarıdır. Merkez bankaları genellikle para politikasını uygulamak için bankacılık sektörüne güvenir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, faiz oranlarını belirleyerek ve bankaların rezerv gereksinimlerini ayarlamak suretiyle ekonomiyi yönlendirmeye çalışır. Bu politikalar, genellikle bankacılık sektörü üzerinden ekonomiye uygulanır.

Yıllar itibarıyla hem rakamsal hem de rasyolar kapsamında yapılan değerlendirmelerden de görüleceği üzere, Türk bankacılık sektörü, ülke ekonomisi içinde giderek artan ölçüde önemli bir fonksiyon üstlenmiştir. Çeşitli dönemler hem ekonominin hem de mevzuattaki yetersizliklerin yansıması sonucunda artan riskler zaman zaman krizlere yol açmış olmakla birlikte, bankacılık sektörü bu sıkıntılı süreçleri hızla neticelendirebilmiştir. İç dinamikler açısından her geçen gün uluslararası standartlara yaklaşan hatta bazı alanlarda bu standartları yakalayan sektörün, bu kurumsal yapısı özellikle 2000 yılındaki Kasım ve 2001 senesindeki Şubat krizinden sonra daha da sağlamlaşmıştır. Nitekim 2008 yılında yaşanan küresel finans krizinden dünyada çoğu ülkenin finansal piyasaları büyük ölçüde zararlar görürken, Türk bankacılık sektörü bu dönemi daha az kayıp ile atlatabilmiştir. Özellikle risk yönetimine ilişkin getirilen sıkı düzenlemeler hatta bazı düzenlemelerde uluslararası kurallardan daha sıkı uygulamaların sektörde yürürlükte olması aslında daha korumacı bir finansal bünyenin de oluşmasına yol açmıştır.

Ayrıca, Türk bankacılık sektörünün banka bilançolarında çok önemli boyutta risklerin oluşabileceği de göz ardı edilmemelidir. Sektörün kâr açıklaması tek başına anlamlı olmadığı bilinmektedir. Önemli olan “sürdürülebilir kârlılık” bunun için de makul seviyede risklerin taşınması hususudur.

Günümüzde Türk bankacılık sektörünün içinde barındırdığı ve ekonomi ile finans sistemini de etkileyebilecek belli başlı önemli riskleri bulunmaktadır.

Bunları belli maddeler halinde sıralayacak olursak:

- Kısa vadeli kaynak, buna karşılık orta vadeli aktif yapısının getirdiği likidite ve faiz riski,
- Son yıllarda bankaların portföylerinde dönem dönem zorunlu olarak biriken devlet iç borçlanma senetlerinden enflasyona endeksli olanların, artan enflasyon ortamında zarar yazdırması, aynı şekilde artan faiz ortamında yine zarar yazdıracak olmasına bağlı faiz riski,
- Özellikle para politikası uygulamalarında öncelikle kamu bankalarına çok önemli görevlerin verilmesi, özel bankaların ise uygulamalar kapsamında ister istemez para politikalarının bir parçası haline gelmeleri sonucu bankacılık sektörünün asıl işlevlerinden belli ölçüde uzaklaşmaya başlaması,
- Getirilen düzenlemelerin finansal yapıya getireceği olumsuzlukları azaltmaya çabalayan bankacılık sektörünün faiz dışı gelirlere zorunlu olarak yönelmesi, bunun da çeşitli ürün fiyatlamalarında sağlıklı seviyelerden uzaklaşılmasına yol açması,
- Bankaların giderek zayıflayan öz kaynak seviyesi vb. olmak üzere belli başlı ön plana çıkan ve çözüm üretilmesi gereken konular bulunmaktadır.

Aslında bankacılık sektörü odağına teknolojiyi alarak ekonomiye her geçen gün daha fazla katkı sağlayabilecek bir potansiyele sahiptir. Özellikle son yıllarda, Türkiye'nin bankacılık sektörü, teknolojik ilerlemeler ve dijitalleşme nedeniyle önemli değişiklikler göstermiştir. Dijital bankacılık, Fintek şirketleri, geleneksel bankacılık hizmetlerini dönüştürmekte ve finansal hizmetlere erişimi genişletmektedir. Bu, Türkiye'de finansal hizmetlerin etkinliğini de artırabilir ve ekonomik büyümeyi destekleyebilir. Bununla birlikte, dijitalleşme aynı zamanda, yeni zorlukları ve riskleri de beraberinde getirir. Siber güvenlik, veri gizliliği ve düzenleyici uyumu gibi konular, dijital bankacılık ve Fintek sektörünün hızla büyümesi ile daha da önemli hale gelmiştir.

Türkiye'nin bankacılık sektörü, ülkenin genel ekonomik performansı üzerinde önemli bir etkiye sahip olmaya devam edecektir. Ancak, sektörün bu rolü, ekonomik, politik ve teknolojik gelişmelere adapte olma yeteneğine bağlıdır. Bu, bankacılık sektörünün ekonomiye olan etkisini ve genel ekonomik istikrarı belirlemede kritik bir faktör olacaktır.

Tüm bu gelişmelerle birlikte özellikle pandemi döneminde ekonomiyi desteklemeye yönelik Türk bankacılık sektörüne önemli görevler yüklenmiştir. Düşük faizli ve risk seviyesi yüksek daha geniş kesimlerin kredilendirilmesi kuşkusuz bankacılık sektöründe hem riskler hem de kârlılık açısından etkili olmuştur. Buna ilave olarak pandemi sonrasında bozulan

ekonomik dengelerin giderek sıkıntılı hale gelmesi ile birlikte bir taraftan dolarizasyonun önlenmesi açısından bankalara önemli misyon yüklenirken, diğer taraftan da piyasa faizlerinin olması gereken seviyelerin çok altında belirlenmesine yönelik getirilen uygulamalar sektör bilançosunda çeşitli risklerin daha da yükselmesine yol açmıştır. Bu risklerin başında yüksek tutarlı ve düşük getirili DİBS'lerden oluşan portföydeki artış ve buna bağlı hem faiz hem de likidite riskinin taşınmaya başlanması örnek olarak gösterilebilir. Bir diğer risk ise vade uyumsuzluğuna bağlı faiz ve likidite riskidir. Ödemeler dengesinde ve TCMB rezervlerinde oluşan sıkıntının çözümüne yönelik bankaların görevlendirilmesi doğal olarak banka bilançolarının finansal açıdan olumsuz etkilenmesine neden olmuştur.

Önümüzdeki dönemde, Türkiye'deki bankacılık sektörünün gelişimi, mevcut ekonomik koşullar, makroekonomik politika kararları ve sektörün dijitalleşme ve inovasyonu benimseme yeteneği tarafından belirlenecektir. Yüksek enflasyon ve döviz kurlarındaki dalgalanmalar gibi ekonomik zorluklar, sektör üzerinde baskı oluşturabilir, ancak teknolojik ilerlemeler ve inovasyon, sektörün bu zorlukların üstesinden gelmesine ve ekonomik büyümeyi desteklemeye devam etmesine yardımcı olabilir.

Türkiye ekonomisi ve bankacılık sektörü arasındaki bu dinamik etkileşim, önümüzdeki yıllarda ekonomik gelişmeleri belirlemede kilit rol oynayacaktır. Geline bu süreçte gelecek için yapılan öngörüler sektör için belirleyici olabilir. Tüm bunlar dikkate alındığında, Türk bankacılık sektörünün finansal yapısını zorlayan, her geçen gün daha fazla riskin birikmesine neden olan uygulamaların kısa sürede neticelendirilmesi büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- Admati, A.R., DeMarzo, P.M., Hellwig, M.F. ve Pfleiderer, P.C. (2013). *Fallacies, Irrelevant Facts, and Myths in the Discussion of Capital Regulation: Why Bank Equity is Not Socially Expensive*. The Rock Center for Corporate Governance at Stanford University Working Paper Series No: 161.
- Adrian, T. ve Shin, H. S. (2010). *Liquidity and Leverage*. The Journal of Financial Intermediation, 19 (3), p. 418-437.
- Akçacı, İ. Y. (2003). *1980 Sonrası Türk Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Akdağ, M. ve Taşdemir, E. (2006). *Krizden Çıkmanın Yolları: Etkin Bir Kriz İletişimi*. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Selçuk İletişim Dergisi, 4 (2), s. 141-157.
- Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık* (3.baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akın, A. ve Aslanoğlu, S. (2007). *İşlevsel ve Yapısal Açından Türk Bankacılık Sisteminde Kurumsal Yönetim İşleyişi*. Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi, (61), s. 28-42.
- Akşehirli, N. (2019). *Krizler Eşliğinde Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Alpdoğan, F. F. (2023). *Türkiye Cumhuriyeti’nin Ekonomi Politikası Bir Döngünün İçerisinde Mi? Kırılgan Türk Ekonomisinin Son Otuz Yıldaki Krizleri*. Sosyolojik Düşün Dergisi, 8 (1), s. 35-64.
- Alper, C. E. (2001). *The Turkish Liquidity Crisis of 2000: What Went Wrong?*. Russian and East European Finance and Trade, 37 (6), p. 51-71.
- Altınkök, S. (2009). *Kamu Bankacılığı: Türkiye’de Finansal Liberalizasyon Öncesi ve Sonrası Dönemde Kamu Bankalarının Etkinliği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Altınok, S. ve Çetinkaya, M. (2001). *1994 Nisan, 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizlerinin Değerlendirilmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 4 (1), s. 149-174.

- Altıntaş, H. (2004). *Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (22), s. 39-61.
- Altunbaş, Y., Carbó Valverde, S., Gardener, E. P. M. ve Molyneux, P. (2007). *Examining the Relationships between Capital, Risk and Efficiency in European Banking*. European Financial Management, 13 (1), p. 49-70.
- Anık, M. (2019). *Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Sosyoekonomik Kalkınmadaki Rolü ve Bir Örnek Olay İncelemesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Arabacı, H. (2018). *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi (2000-2016)*. Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, 2 (3), s. 25-42.
- Ardıç, H. (2004). *1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda Yaratığı Hareketlerin İncelenmesi* (Uzmanlık yeterlilik tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Muhasebe Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Arslan, E. ve Bora, A. (2022). *Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Kalkınma ve Yatırım Bankalarının 2015-2020 Dönemi Performanslarının Öz Kaynak Kârlılığı Bileşenlerine Göre İncelenmesi*. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (21), s. 27-40.
- Arslan Coşkun, Ö. ve Eken, M. H. (2015). *2001 ve 2008 Krizlerinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkilerinin Karşılaştırılması*. Maliye ve Finans Yazıları Dergisi, 1 (104), s. 105-130.
- Artun, T. (1983). *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık* (2.baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aydın, S. (2022). *Yatırım Bankacılığının Türkiye’de Gelişim Yolları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.
- Ayla, D., Karış, Ç. ve Kızıltan, A. (2019). *Ekonomik Krizlerin Sosyal Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama (1980-2016)*. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 33 (2), s. 415-434.
- Aytekin, Y. H. (2008). *Ansiklopedik Bankacılık ve Finansal Terimler Sözlüğü*. Ankara: Palme Yayıncılık.

- Babuşcu, Ş. (2009). *Oradan Buradan Azıcık Bankacılık*. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Babuşcu, Ş. ve Hazar A. (2014). *Banka Aktif Pasif Yönetimi* (2.baskı). Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları.
- Bağcı, M. (2020). *Ekonomik Kriz Dönemlerinde İşletmelerin Finansal Tablolarında Oluşan Etkiler: BİST’de İşlem Gören Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü Firmaları Üzerinde Bir İnceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Balgova, M., Nies, M. ve Plekhanov, A. (2016). *The Economic Impact of Reducing Non-Performing Loans*. The European Bank for Reconstruction and Development Working Paper Series No: 193.
- Başak, R. (2009). *Ekonomik Gelişmeler ve Türk Bankacılık Sektöründe 1980 Sonrası Yaşanan Krizlerin Analizi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Baykal, C. M. (2007). *Hukuki Boyutlarıyla Finansal Krizler*. Türkiye Bankalar Birliği Bankacılar Dergisi, (60), s. 33-48.
- Bayraklı, M. ve İslamoğlu, M. (2022). *Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Bankacılık Sektörünün Finansal Performansına Etkileri*. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7 (3), s. 403-416.
- BDDK. (2010, Eylül). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Ankara.
- BDDK. (2022, Aralık). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri*. İstanbul.
- Beck, T., De Jonghe, O. ve Schepens, G. (2013). *Bank Competition and Stability: Cross-Country Heterogeneity*. The Journal of Financial Intermediation, 22 (2), p. 218-244.
- Berger, A. N. (1995). *The Profit-Structure Relationship in Banking—Tests of Market-Power and Efficient-Structure Hypotheses*. The Journal of Money, Credit and Banking, 27 (2), p. 404-431.
- Berger, A. N., Herring, R. J. ve Szegö, G. P. (1995). *The Role of Capital in Financial Institutions*. The Journal of Banking and Finance, 19 (3-4), p. 393-430.
- Berger, A. N. ve DeYoung, R. (1997). *Problem Loans and Cost Efficiency in Commercial Banks*. The Journal of Banking and Finance, 21 (6), p. 849-870.

- Berger, A. N., Clarke, G. R. G., Cull, R., Klapper, L. F. ve Udell, G. F. (2005). *Corporate Governance and Bank Performance: A Joint Analysis of the Static, Selection, and Dynamic Effects of Domestic, Foreign, and State Ownership*. The World Bank Policy Research Working Paper Series No: 3632.
- Berger, A. N. ve Bouwman, C. H. S. (2009). *Bank Liquidity Creation*. The Review of Financial Studies, 22 (9), p. 3779-3837.
- Berger, A. N. ve Bouwman, C. H. S. (2013). *How Does Capital Affect Bank Performance during Financial Crises?*. The Journal of Financial Economics, 109 (1), p. 146-176.
- Bozkurt, C. ve Karatay Göğöl, P. (2010). *Para ve Maliye Politikalarının Koordinasyonu*. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 2 (2), s. 27-44.
- Bozkurt, İ. (2022). *Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların Farklılıkları, Güçlü ve Zayıf Yönleri ve Türkiye Ekonomisine Katkıları (2005-2020)* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Bozoklu, D. (2003). *Atatürk Döneminde Bankacılık Sistemine ve Gelişimine Genel Bir Bakış*. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 19 (55), s. 269-302.
- Burger, J. D. ve Warnock, F. E. (2006). *Local Currency Bond Markets*. IMF Staff Papers, (53), p. 133-146.
- Bututaki, M. (2021). *Küresel Krizlerle Mücadelede Maliye Politikasının Rolü: Türkiye’de 2000 Sonrası Döneme Yönelik Bir İnceleme* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Coşkun, M. N. ve diğer. (2012). *Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi*. Yayın No: 280. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Çağlar, S. Ö. (2010). *Küresel Ekonomik Krizler ve Türkiye’deki Reel Sektör Üzerine Etkileri: Otomotiv Sektörü Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Çatıkkaş, Ö., Çoban Çelikdemir, N. ve İbiş, C. (2018). *Banka Muhasebesi İlkeler ve Uygulamalar*. Yayın No: 325. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.

- Çelik, A. (2021). *Ekonomik Krizlerin BİST Endeksleri Üzerinde Kısa ve Uzun Dönemli Etkilerinin Analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Çıraklı, Ü. (2017). *Ekonomik Krizlerin Sağlık Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çondur, F. (2000). *Kamu Bankaları ve Özelleştirilmeleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Darıcan, M. F. (2013). *Ekonomik Krizler ve Türkiye*. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, 5 (17), s. 39-46.
- Daştan, A. (2009). *Ekonomik Kriz Dönemlerinde Muhasebe Bilgi Sisteminin İşletmelerdeki Rolü ve Kriz Yönetimine Katkısı*. Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi, (28), s. 57-72.
- Delice, G. (2003). *Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif*. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, (20), s. 57-81.
- Dell'Ariccia, G., Igan, D. ve Laeven, L. (2012). *Credit Booms and Lending Standards: Evidence from the Subprime Mortgage Market*. The Journal of Money, Credit and Banking, 44 (2-3), p. 367-384.
- Demirel, S. ve Ulusoy, A. (2022). *Türk Bankacılık Sisteminde Dijitalleşme-Kârlılık Etkileşimi*. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 40 (1), s. 184-200.
- Demirgüç Kunt, A. ve Huizinga, H. (1999). *Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence*. The World Bank Economic Review, 13 (2), p. 379-408.
- Demirgüç Kunt, A. ve Huizinga, H. (2004). *Market Discipline and Deposit Insurance*. The Journal of Monetary Economics, 51 (2), p. 375-399.
- Demirgüç Kunt, A. ve Huizinga, H. (2010). *Bank Activity and Funding Strategies: The Impact on Risk and Returns*. The Journal of Financial Economics, 98 (3), p. 626-650.
- Demirgüç Kunt, A., Detragiache, E. ve Merrouche, O. (2013). *Bank Capital: Lessons from the Financial Crisis*. The Journal of Money, Credit and Banking, 45 (6), p. 1147-1164.

- Demsetz, R. S. ve Strahan, P. E. (1997). *Diversification, Size, and Risk at Bank Holding Companies*. The Journal of Money, Credit and Banking, 29 (3), p. 300-313.
- Denizli, E. (2015). *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Piyasalar İçindeki Önemi ve Büyümeye Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- DeYoung, R. ve Rice, T. (2004). *Non-Interest Income and Financial Performance at U.S. Commercial Banks*. The Financial Review, 39 (1), p. 101-127.
- Diamond, D. W. ve Rajan, R. G. (2000). *A Theory of Bank Capital*. The Journal of Finance, 55 (6), p. 2431-2465.
- Diamond, D. W. ve Rajan, R. G. (2001). *Liquidity Risk, Liquidity Creation, and Financial Fragility: A Theory of Banking*. The Journal of Political Economy, 109 (2), p. 287-327.
- Durgut, Z. (2016). *Türkiye Perakende Sektöründe Kültürel Çeşitlilik ve Kurumsallaşma Üzerine Bir Keşifsel Araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa.
- Eakins, S. G. ve Mishkin, F. S. (2012). *Financial Markets and Institutions* (7th ed.). Pearson.
- Eğilmez, M. ve Kumcu, E. (2013). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması* (18.baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eken, M. H. ve Kale, S. (2017). *Türk Bankacılığında Krizler ve Çıkarılan Dersler*. Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6 (5), s. 11-23.
- Ekim Kocaman, B. (2022). *Bankacılıkta Likidite Yaratma ve Çeşitlendirme İlişkisi-Türk Bankacılık Sektörü Uygulaması-* (Yayımlanmamış doktora tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Erol, C. ve Sarıaslan, H. (2014). *Finansal Yönetim Kavramlar, Kurumlar ve İlkeler* (2.baskı). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ersoy, H. (2012). *Bankacılık Krizlerinin Yönetimi*. Maliye ve Finans Yazıları Dergisi, 1 (94), s. 69-96.

- Fernández de Guevara, J. ve Maudos, J. (2004). *Factors Explaining the Interest Margin in the Banking Sectors of the European Union*. The Journal of Banking and Finance, 28 (9), p. 2259-2281.
- Foos, D., Norden, L. ve Weber, M. (2010). *Loan Growth and Riskiness of Banks*. The Journal of Banking and Finance, 34 (12), p. 2929-2940.
- Gennaioli, N., Shleifer, A. ve Vishny, R. W. (2012). *Neglected Risks, Financial Innovation, and Financial Fragility*. The Journal of Financial Economics, 104 (3), p. 452-468.
- Gökçe, H. ve Küçük Kaplan, İ. (2018). *Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Sağladığı Kredilerin Yapısı, Dağılımı ve Kârlılığa Etkisi*. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (32), s. 153-169.
- Gülhan, Ü. (2009). *Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Hazar, A. (1996). *Bankacılık Sektöründe Kaynak Maliyeti* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Hazar, A. (2009). *Bankaların Risk Derecelendirmesi-Model Önerisi ve Uygulama* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Jiménez, G., Ongena, S., Peydró, J. L. ve Saurina, J. (2012). *Credit Supply and Monetary Policy: Identifying the Bank Balance-Sheet Channel with Loan Applications*. The American Economic Review, 102 (5), p. 2301-2326.
- Kahraman Akdoğan, S. (2012). *Türkiye’de Mali Serbestleşme Süreci ve Krizlerin Kısa Bir Özeti*. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14 (2), s. 189-208.
- Kale, S. (2017). *Türk Bankacılık Sektörünün Aracılık Fonksiyonu*. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (3), s. 209-220.
- Kaplan, H. E. (2020). *Banka Mevduatları ve Sanayi Üretimi İlişkisi: Parasal Aktarım Mekanizması Üzerine Bir Nedensellik İncelemesi*. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19 (4), s. 1717-1734.
- Karacan, A. İ. (1997). *Bankacılık ve Kriz*. İstanbul: Creative Yayıncılık ve Tanıtım.

- Kashyap, A. K., Rajan, R. G. ve Stein, J. C. (2002). *Banks as Liquidity Providers: An Explanation for the Co-Existence of Lending and Deposit-Taking*. The Journal of Finance, 57 (1), p. 33-73.
- Kayahan, C. ve Sarıkale, H. (2019). *Türk Bankacılık Sektörünün Aktif Yapısındaki Değişim ve Gelişimler*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21 (1), s. 209-222.
- Kavlu, T. (2022). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kredibilitesinin Ölçülmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Kazgan, H. (1997). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk Bankacılık Tarihi*. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği/Creative Yayıncılık ve Tanıtım.
- Kepenek, Y. (2012). *Türkiye Ekonomisi* (25.baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Keskin, E. ve diğer. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007"*. Yayın No: 262. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Keskin, E. ve diğer. (2019). *60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi 1958-2018*. Yayın No: 334. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Kesebir, M. (2018). *Türkiye'de 2001 Krizi Sonrası Bankacılık Sektörünün Durumu, Yapısal Reformlar ile Son Yıllardaki Gelişmeler*. Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 3 (2), s. 1-19.
- King, R. G. ve Levine, R. (1993). *Finance and Growth: Schumpeter Might be Right*. The Quarterly Journal of Economics, 108 (3), p. 717-737.
- Kiyotaki, N. ve Moore, J. (1997). *Credit Cycles*. The Journal of Political Economy, 105 (2), p. 211-248.
- Koch, T. W. ve MacDonald, S. S. (2006). *Bank Management* (6th ed.). Thomson/South-Western.
- Kosmidou, K. (2008). *The Determinants of Banks' Profits in Greece during the Period of EU Financial Integration*. Managerial Finance, 34 (3), p. 146-159.
- Kot Sözdinleyen, Ç. (2019). *Yatırım ve Kalkınma Bankalarının Finansman Modelleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.

- Köne, A. Ç. (2003). *Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği*. Doğu Üniversitesi Dergisi, 4 (2), s. 233-246.
- Levine, R. (1997). *Financial Development and Economic Growth: Views and Agenda*. The Journal of Economic Literature, 35 (2), p. 688-726.
- Levine, R. (2004). *The Corporate Governance of Banks: A Concise Discussion of Concepts and Evidence*. The World Bank Policy Research Working Paper Series No: 3404.
- Levine, R. (2005). *Finance and Growth: Theory and Evidence*. In Philippe Aghion and Steven Neil Durlauf (ed.), *The Handbook of Economic Growth*, 1 (12), p. 865-934. Elsevier.
- Louzis, D. P., Metaxas, V. L. ve Vouldis, A. T. (2012). *Macroeconomic and Bank-Specific Determinants of Non-Performing Loans in Greece: A Comparative Study of Mortgage, Business and Consumer Loan Portfolios*. The Journal of Banking and Finance, 36 (4), p. 1012-1027.
- Miller, M. H. ve Modigliani, F. (1958). *The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment*. The American Economic Review, 48 (3), p. 261-297.
- Oktay Akın, B. (2018). *Kamu Bankalarının Türkiye Ekonomisinde Yeri ve Önemi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Ortabağ, E. (2018). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Bankacılığın Gelişimi ve Regülasyon*. Yayın No: 326. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği.
- Özbek, M. (2003). *Karşılaştırmalı Rasyo Analizi Yöntemiyle Ekonomik Krizlerin Banka Bilançolarına Etkisinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özbilge, G. (2022). *Tasarruf ve Borç Davranışlarına Dijital Bankacılık Etkileri: Türkiye Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Tarsus Üniversitesi, Mersin.
- Özdemir, Z. (2005). *Dış Ticaret Finansman Tekniklerinden Faktoring ve Forfaiting İşlemleri*. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2 (10), s. 194-224.
- Özşahin, L. (2006). *Döviz Kuru Politikaları ve Türkiye'de 2000-2001 Krizlerinde Uygulanan Döviz Kuru Politikalarına Teorik Bir Yaklaşım* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kafkas Üniversitesi, Kars.

- Parasız, İ. (2011). *Türkiye’de ve Dünya’da Bankacılık*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2014). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama* (3.baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Rajan, R. G. ve Zingales, L. (1996). *Financial Dependence and Growth*. The National Bureau of Economic Research Working Paper Series No: 5758.
- Rajan, R. G. (2006). *Has Finance Made the World Riskier?*. European Financial Management, 12 (4), p. 499-533.
- Rumble, A. ve Stiroh, K. J. (2006). *The Dark Side of Diversification: The Case of U.S. Financial Holding Companies*. The Journal of Banking and Finance, 30 (8), p. 2131-2161.
- Sakarya, B. (2006). *Türkiye’de Bankacılık Krizleri Nedenleri ve Regülasyon Uygulamaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Salas Fumás, V. ve Salas, J. S. (2002). *Credit Risk in Two Institutional Regimes: Spanish Commercial and Savings Banks*. The Journal of Financial Services Research, 22 (3), p. 203-224.
- Schularick, M. ve Taylor, A. M. (2012). *Credit Booms Gone Bust: Monetary Policy, Leverage Cycles, and Financial Crises, 1870-2008*. The American Economic Review, 102 (2), p. 1029-1061.
- Sel, D. (2009). *Ticari Bankalarda Sorunlu Kredilerin Nitel ve Nicel Veriler ile Belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Sezgin, E. (2020). *Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Belirleyen Faktörlerin Analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Stiroh, K. J. (2004). *Diversification in Banking: Is Non-Interest Income the Answer?*. The Journal of Money, Credit and Banking, 36 (5), p. 853-882.
- Süsler, M. (2022). *Katılım Bankalarında Dijital Yeniliklerin Banka Müşterilerinin Dijitalleşmeyi Benimseme Durumları Üzerine Etkisinin İncelenmesi ve Finansal Sonuçları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

- Şahin, M. (2022). *Dijital Bankacılık Uygulamalarının Bankaların Finansal Performansı ve Çalışan Sayısı Üzerine Etkileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.
- Taşar, M. (2019). *Yatırım ve Kalkınma Bankalarında Risk Odaklı İç Denetime Yönelik Uygulama Önerisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- TBB. (1971, Mayıs). *Bankalarımız 1970*. Yayın No: 43. Ankara.
- TBB. (1981, Mayıs). *Bankalarımız 1980*. Yayın No: 117. Ankara.
- TBB. (1987, Mayıs). *Bankalarımız 1986*. Yayın No: 140. Ankara.
- TBB. (1991, Mayıs). *Bankalarımız 1990*. Yayın No: 165. Ankara.
- TBB. (2001, Mayıs). *Bankalarımız 2000*. İstanbul.
- TBB. (2009, Mayıs). *Bankalarımız 2008*. Yayın No: 264. İstanbul.
- TBB. (2011, Mayıs). *Bankalarımız 2010*. Yayın No: 276. İstanbul.
- TBB. (2021a, Şubat). *Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Aralık 2020*. İstanbul.
- TBB. (2021b, Şubat). *Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri Aralık 2020*. İstanbul.
- TBB. (2021, Mayıs). *Bankalarımız 2020*. Yayın No: 339. İstanbul.
- TBB. (2022a, Ocak). *Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Aralık 2021*. İstanbul.
- TBB. (2022b, Şubat). *Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri Aralık 2021*. İstanbul.
- TBB. (2022, Mayıs). *Bankalarımız 2021*. Yayın No: 346. İstanbul.
- TBB. (2023a, Ocak). *Bankacılık Sisteminde Banka, Çalışan ve Şube Sayıları Aralık 2022*. İstanbul.
- TBB. (2023b, Şubat). *Dijital, İnternet ve Mobil Bankacılık İstatistikleri Aralık 2022*. İstanbul.
- TBB. (2023, Mayıs). *Bankalarımız 2022*. İstanbul.

- T.C. Hazine Müsteşarlığı. (2003, Nisan). *Kamu Borç Yönetimi Raporu*. Ankara.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2020, Mayıs). *Bankalar Sektör Araştırma Raporu*. Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) Enflasyonla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara.
- TCMB. (2011). *Yıllık Rapor 2010*. Ankara.
- TCMB. (2019a, Şubat). *100 Soruda Merkez Bankacılığı*. Ankara.
- TCMB. (2019b). *Yıllık Faaliyet Raporu 2018*. Ankara.
- TCMB. (2020). *Yıllık Faaliyet Raporu 2019*. Ankara.
- TCMB. (2021). *Yıllık Faaliyet Raporu 2020*. Ankara.
- TKBB. (2021a). *Katılım Bankaları 2020*. İstanbul.
- TKBB. (2021b). *Katılım Bankacılığı Dijital Araştırma Raporu 2021*. İstanbul.
- TKBB. (2022). *Katılım Bankaları 2021*. İstanbul.
- TKBB. (2023). *Katılım Bankaları 2022*. İstanbul.
- TMSF. (2019, Mart). *2018 Faaliyet Raporu*. İstanbul.
- Tuğay, O., Dalğar, H. ve Tekşen, Ö. (2014). *Ekonomik Kriz Dönemlerinde İşletmelerin Muhasebeye Karşı Tutumlarındaki Değişikliklerin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (61), s. 1-18.
- Tunay, K. B., Uzun, M. T. ve Yiğit, A. (1997). *Türkiye’de Kamu Bankacılığı ve Sektör Üzerindeki Etkileri*. Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları: 7
- Turan, Z. (2011). *Dünyadaki ve Türkiye’deki Krizlerin Ortaya Çıkış Nedenleri ve Ekonomik Kalkınmaya Etkisi*. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (1), s. 56-80.
- TÜİK. (2014, Aralık). *İstatistik Göstergeler 1923-2013*. Ankara.

- Uçarkaya, S. (2006). *Kamu Bankalarının Bankacılık Sistemindeki Rolü* (Uzmanlık yeterlilik tezi). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Uluyol, O. (2019a). *19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Bankacılığın Gelişimi*. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, (16), s. 19-40.
- Uluyol, O. (2019b). *1980-2000 Döneminde Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi*. Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, (17), s. 73-107.
- Uruş, A. F. (2019). *Finansal Krizler Sonrası Uygulanan Regülasyonlar ve Etkinliği*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 26 (1), s. 33-48.
- Uyar, S. (2003). *Bankacılık Krizleri*. Ankara: Ziraat Matbaacılık.
- Velicik, M. (2022). *Öncü Göstergelerle Finansal Krizlerin Tahmin Edilebilirliği: Türkiye Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yalçinkaya, D. (2022). *Katılım Bankacılığı Sektöründe Kamu Katılım Bankalarının Rolü ve Önemi: Türkiye Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Yavaş, H. (2007). *1980 Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Finansal Krizler, Finansal Kriz Modelleri ve Çözüm Önerileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.
- Yazgan, T. (1973). *Türkiye'de Bankacılık*. İstanbul: İstanbul Reklam Yayınları: 33.
- Yazgıç, B. (1995). *Türkiye'de İzlenen Faiz Politikalarının Bankacılık Kesimi Üzerine Etkileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Yetimoğlu, M. (2018). *2008 Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Yetiz, F. (2016). *Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi*. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9 (2), s. 107-117.
- Yüzgün, A. (1982). *Cumhuriyet Dönemi Türk Banka Sistemi (1923-1981)*. İstanbul: Der Yayınları.

Yıldırım, O. (2017). *Türk Bankacılık Sistemi* (3.baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, Z. (2021). *Türkiye’deki Ekonomik Krizlerin Sektörel Yatırımlara Etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gebze Teknik Üniversitesi, Kocaeli.

Yılmaz, O. (2018). *Türkiye’de Bankacılık Sektörü ve Kamu Bankalarının Sektör İçindeki Yeri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

